

rast

22 REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XXII, MAREC 2011, št. 1 (132)
let

VSEBINA

U	V	O	D	N	I	K
	Rasto Božič	EPK 2012 ali Evropska prestolnica kulture 2012?			✓	3
L	I	T	E	R	A	A
	Marjanca Kočever	Hodim v steljnike po beli molk				6
	David Bedrač	Nova umetnost				10
		Žvečilka				11
		Kečap-pesem				12
		Glagoli pitja iz plastenke, ki je stala manj kot evro				13
	Aljoša Vrbetič	Aforizmi				14
	Barica Smole	Tri polovice jabolka				15
	Jurij Hudolin	Vrvohodec				19
K	U	L	T	U	R	A
	Borut Križ	Kapiteljska njiva – 25 let kasneje				26
	Anja Mlakar	Dolenjske novice in knjigotrška ponudba na Dolenjskem (1885–1919)				33
	Boštjan Pucelj	Cvetko Tramte – Fotko: »Šel sem v Klagenfurt, pridem takoj.«				42
N	A	Š	G	O	S	T
	Ivan Gregorčič	»Zame je Kapitelj veliko več kot le stvarni del mesta« Pogovor z Milanom Markljem				47

Bojan Kekec	Delo državnega svetnika	64
Milena Kramar Zupan	Zdravstveni dom – nepogrešljiv za zdravje ljudi	67
<hr/>		
Milan Šelj	Mehkotačni maček in drugi	73
Tomaž Koncilija	Monografska prispevka h genealogiji nekega mita: Anton Podbevšek in slovenska zgodovinska avantgarda	74
Barica Smole	Glasba s subtilnimi pavzami	76
Rasto Božič	Zgodovina iz prve roke	78
Iztok Hotko	Arheologija fotografije	80
Rasto Božič	Topliške kiparske kolonije	81
Mateja Kambič	Večer z Jadranko Matić Zupančič	83

EPK 2012 ali Evropska prestolnica kulture 2012?

Uredništvo revije Rast vstopa v novi, 22. letnik z mešanimi občutki. Po zapletih, ki so povzročili izpad lanske oktobrske številke – zaradi česar se našim bralcem in naročnikom opravičujemo – smo glede na zagotovilo z vrha občine izdajateljice, Mestne občine Novo mesto, menili, da smo glavne denarne težave prebrodili. Tudi uvodnik lanske zadnje številke, ki je zaradi omenjenega izšla šele januarja letos, se je uredniku zapisal v dobri veri, da so glavne težave z izdajanjem Rasti mimo. Pa se je uštel, saj so nedavna proračunska usklajevanja vnovič v ospredje postavila politično kupčkanje. Po njih naj bi Rast letos pisali, urejali, tiskali in izdajali s tretjino denarja manj kot lani, vendar se na srečo tako neugoden scenarij ni uresničil.

Kljub temu opozarjamo! Če se bo občinska politika zmanjševanja sredstev za njeno izdajanje ter posledično postopnega ugašanja revije – ki je nekaterim občinskim svetnikom tak trn v peti – v prihodnjem letu nadaljevala, lahko z bojaznijo napovemo, da v naslednjih letih revije, ki izhaja kot eden redkih pokrajinskih skupnih podvigov, ne bo! Saj če se smernice omalovaževanja pomena edinega pokrajinskega spričevala skupnega kulturnega snovanja na novomeški in dolensko-belokranjskih občinah soizdajateljicah ne bodo spremenile, bo po naši napovedi v letu 2012 – ko se bo Novo mesto širokoustilo in sončilo kot eno izmed partnerskih mest Evropske prestolnice kulture – revija Rast po dvaindvajset letih začela ugašati. To bi bil resnično kakovosten izkaz za občino, ki skuša dajati vtis kulturi naklonjenega območnega središča. Za določene izvajalce bi bila tako Evropska prestolnica kulture, za nekatere druge kulturnike pa Evropski pogreb kulture. Razlike na zunaj ne bi bilo velike, saj lahko oboje zapišemo s kratico EPK 2012.

Uredništvo Rasti sicer upa, da je ravnokar zapisani pogled preveč črnogled, in hkrati trka na kulturno zavest Dolenjk in Dolenjcev, Belokranjk in Belokranjcev ter morebitnih drugih podpornikov in pokroviteljev revije. Obljublja tudi, da bo za njeno ohranitev storilo vse, kar je v njegovi moči.

Literarni del prve Rasti 22. letnika uvaja poezija *Hodim v steljnike po beli molk*, nov poetični niz novomeške pesnice Marjance Kočever, sledijo pa mu verzi Davida Bedrača *Nova umetnost*. Med poezijo in prozo je nato literarni urednik Ivan Gregorčič uvrstil *Aforizme* Aljoše Vrbetiča, na straneh za prozo pa objavljamo kratki zgodbi. Prvo, *Tri polovice jabolka*, je

prispevala najdejavnejša dolenska književnica Barica Smole, druga, *Vrvohodec*, pa je delo na Mirni odraščajočega pisatelja Jurija Hudolina.

Po literarnih prispevkih na straneh Kulture najprej v članku *Kapiteljska njiva – 25 let kasneje* kustos in arheolog Dolenjskega muzeja Borut Križ kot vodja raziskav predstavlja dolgoletno arheološko izkopavanje na tem znamenitem in bogatem novomeškem najdišču, za njim pa nova sodelavka Rasti, Anja Mlakar iz Rovišča pri Studencu, piše o *Dolenjskih novicah in knjižgotrški ponudbi na Dolenjskem (1885–1919)*. Kulturno rubriko s prispevkom *Cvetko Tramte – Fotko: »Šel sem v Klagenfurt, pridem takoj.«* zaključuje novomeški mojster fotografije Boštjan Pucelj.

Za Našega gosta, naslednjo redno rubriko Rasti, je Ivan Gregorčič opravil pogovor z nekdanjim odgovornim in področnim urednikom naše revije, upokojenim novinarjem Dolenjskega lista ter književnikom, Milanom Markljem. Naslov njegovega zapisa je *»Zame je Kapitelj veliko več kot le stvarni del mesta«*, za Družbena vprašanja pa je urednica Joža Miklič izbrala prispevka dolenskega državnega svetnika Bojana Kekca *Delo državnega svetnika* in direktorice Zdravstvenega doma Novo mesto Milene Kramar Zupan *Zdravstveni dom – nepogrešljiv za zdravje ljudi*.

Odmevi in odzivi, zadnja rubrika tokratne Rasti, ki jih poleg kulturnih strani ureja glavni in odgovorni urednik, tokrat prinašajo oceno pesniške slikanice *Gomazinci* dolenske rojakinje Maje Smole Đorđević. Njen tovrstni prvenec v odmevu *Mehkotačni maček in drugi* predstavlja Milan Šelj, za njim pa v članku *Monografska prispevka h genealogiji nekega mita: Anton Podbevšek in slovenska zgodovinska avantgarda* Tomaž Koncilija vrednoti zadnji monografiji Novomeščana Marijana Dovića. Z *Glasbo s subtilnimi pavzami* Barica Smole nadaljuje z oceno lani izdane dvojezične pesniške zbirke *Kovček z dvojnimi dnovi* novomeške in banjaluške pesniške srenje, za njenim prispevkom pa z *Zgodovino iz prve roke* opozarjamo na lansko ponovno oziroma dopolnjeno izdajo spominov *Z ljubeznijo skozi surovi čas* novomeškega častnega občana Bogdana Osolnika.

Novomeški umetnostni zgodovinar Iztok Hotko nato z *Arheologijo fotografije* predstavlja kostanjeviškega fotografa Uroša Abrama in njegovo lansko razstavo *Made in me* v novomeški Galeriji Simulaker, sledi mu prispevek *Topliške kiparske kolonije* z opisom nedavno v Dolenjskih Toplicah izdane enako naslovljene publikacije. Njeno zadnjo rubriko in pričujočo številko Rasti s prispevkom *Večer z Jadranko Matić Zupančič* zaključuje novomeška knjižničarka Mateja Kambič.

Za tokratno likovno opremo revije je likovni urednik Janko Orač izbral fotografije med letoma 2000 in 2005 v Dolenjskih Toplicah nastalih skulptur petih kiparskih kolonij, ki jih predstavlja tudi maloprej omenjeni katalog. Avtor fotografij je Topličan Marko Pršina.

Rasto Božič

ODGOVORNI UREDNIK

Marjanca Kočever

HODIM V STELJNIKE PO BELI MOLK

*v vseh modrih kamnih
moje reke sem
v vseh plitvinah in globinah
nemirnih penah in gladinah*

*v vrhovih topolov
ki jih je zasadil oče
kot bi vedel za čistine
svojega rodu
in malo vodno nimfo
za zmeraj ujeto
v njegovem čistem snu*

*ciklamni dan
pod visoko pečino
prečist v beli obleki
ob reki*

*drobni odtisi
nog bosonogih
v stezici*

*praprot žareča
kot mak
v dekliški bledici*

*mati v vrtu
oči pred soncem zapira*

*jabolka zgodnja
v bel predpasnik pobira*

za hčer
ki bo za zmeraj od doma
s temnim tujcem zbežala

jih bo za popotnico
v žalost
vsa rdeča dišeča
sneguljčasta dala

dež na gosto
šiva zemljo in nebo
prozorna sem
med tu in tam

očetove solze
ali voda
mojih samosti

vse-eno

kolpa
odblesk zvezdnih poti
iz dlani v dlan
te pretakam
izpiram srčne prekate
da v meni breze ozelené
in se ljubezensko pismo izpiše
na belem svilnatem lubju
v nešteto plasteh
da vsako srce
dotakne križni vez besed
v nevidne zanke bele krájine vdet

kolpa
čudež staljenih
majskih zvezd
ko me obliješ
obnoviš krst
vsakič znova

*ko se vate potopim
očistiš izrečeno
izluščiš neizgovorjeno
izpereš obteženo
voda
prozorna kri
bele krájine*

*moja vila rojenica
hölderlinski stolp
useh mojih pesmi*

*večni ogenj
v brezi spi
na dosegu srca
ko me zmrazi
belo lub
k srcu pritaknem
da zagori
in ne more ugasniti
vse dokler
v spominu
breza zeleni*

*na samotni sončni jasi
se belí med steljniki*

*žar ljubezni
za zmerom vpisan
v tanek pergament
dveh mladih brez
tajnopisni palimpsest*

*v sončni brezov gaj bom šla
nahranjena s spomini*

*oče mati jaz
ob varnem kresu
majskih zvezd
na porumeneli sliki*

*z nje še zmeraj
šmarnice dehtijo
v ta težak
napol izbrisan čas*

David Bedrač

NOVA UMETNOST

NOVA UMETNOST

*Nikamor več ne greš,
ko si enkrat tako blizu.
Držiš nakupovalni listič
in ga gledaš – to je nova umetnost!
Kot bi držal gotsko katedralo,
toplo do vrha,
kot bi oči pribil v renesanso na platnu.
Ta listič je nova umetnost!
Na njem je, čemur gre verjeti.
Te besede imajo zaledje.
V nekem trenutku je tako osupljiv,
da čutiš vrtenje lobanjskih kosti,
stiskanje reber, zapiranje zapora
za tvojim čelom,
zapora oči,
zapora ust ...
Obracaš ga in gledaš. In bereš.
Vse to lahko kupiš, vse to bo imelo posledico.
Katera slika se materializira?
Katero katedralo lahko poješ v naskoku lakote?
Na katero pesem lahko obesiš svilnato
spodnje perilo?
S katero pravljico lahko opereš oblačila,
da dišijo po zračnikih nekega novega časa?
Nakupovalni listič je globina
in je odgovor na večno vprašanje:
Kaj je umetnost?*

*To je, to ...
Da zapišeš, kaj in koliko.
In potem to pripelješ v prtljažniku novega avtomobila.
In postaviš doma na mizo.
Preden razpakiraš, pa še prevetriš spletne strani,
kaj kupiti jutri.*

ŽVEČILKA

*Najbolje se razumeš z žvečilnim gumijem.
Tako prilagodljiv je, ko zagrižeš vanj.
Oblikuješ ga po svoje in nič ne jamra.
In ti sledi. In ni jezen nate.
Vseeno mu je, ko se gnete med tvojimi zobmi.
Ko plava v moderni slini. Ko drsi po temi v temo.
Ko se premetava po špičastih popkih jezika.*

*Ko ga stisneš, je stisnjen.
Ko ga razvlečeš, je razvlečen.
Ko ga nasekaš, je nasekan.
Ko ga nacefraš, je nacefran.*

*In potem čakata tisti trenutek.
Oba. Oba ga čakata.
Ti, ki si v temi,
on, ki je v tvoji temi,
in tema, ki je vsrkana vase.*

*To je trenutek,
ko ga izpljuneš iz ust,
ko se udari v zobe,
ko ga jezik odrine,
ko spolzi mimo ustnic
in ga odnese v sekundo zraka.*

*Med vama je kabel sline
in kabel smisla.*

*Potem se vse pretrga,
tema od svetlobe,
telo od energije,
krila od letala,
kri od rdeče barve ...*

... in svet potihne.

*Žvečilni je v prahu,
ti stojiš sredi večera
in razmišljaš.*

Mimo stečejo stare, gumijaste srne.

KEČAP-PESEM*

V tem nakupovalnem središču
lahko tudi ješ –
velika restavracija in picerija.
In koliko miz! In stoli za njimi!
In na vsaki mizi solnica
in stekleničke s kisom in oljem!
In točno na sredini mize,
v točki, kamor se je potegnil ves svet
in šel skozi,
stoji v plastični posodi kečap.
Koliko kečapov!
Kečapi na vseh mizah!
Kečapi na pultih in na policah!
Koliko rdečih trenutkov mrtvega okusa!
Koliko rdeče plastike, ki se žre od jutra do večera!
Koliko stiskanja in kakšen ritem, ki pri tem nastaja!
Kečap orkester!
Kečap glasba!
Kečap pesem!

...

*Proizvajalec te pesmi izjavlja,
da pesem ni povsem dokončana,
da nima sovražnega odnosa do kečapa,
da med pisanjem ni noben kečap utrpel poškodb
in da je pesem pridelana na naravi prijazen način.

GLAGOLI PITJA IZ PLASTENKE, KI JE STALA MANJ KOT EVRO

Odpreš. Nagneš. Požiraš.

Požreš.

Sedeš. Zapreš. Odložiš.

Si bil res tako zelo žejen?

Si moral piti? In spiti?

*Kje se konča tvoje grlo,
podobno vedru molka?*

Še vedno sediš.

Ne da se ti,

nič se ti ne da.

Le dve vprašanji te prekrížata:

Zakaj voda iz plastenke zmeraj piči v srce?

in

Koliko požirkov stlačiš v manj kot en evro?

AFORIZMI

Poguba inteligentnih otrok so trapasti učitelji!

Biti slovenski kulturnik, pomeni živeti na račun države in se pritoževati nad njeno skopostjo.

Več sredstev kulturi! Predvsem politični.

Zakaj bog nima e-maila?

Z bogom sva v zelo dobrih odnosih. Že 30 let se ignorirava.

O bog, hvala za naš vsakdanji cviček.

Kaj počne vegetarijanec v prostem času? Vegetira!

Če preveč ljubimo s srcem, lahko pride do preobremenitve.

Lažem samo tistim, ki mi verjamejo.

Z aforisti ni priporočljivo zobati češenj, ker pljuvajo koščice.

TRI POLOVICE JABOLKA

Vrh poštних nabiralnikov je bila velika rjava kuverta z dvema belima in eno modro nalepko. Na modri se je od daleč videlo by air mail, na belih pa je bil tisk tako majhen, da črk od spodaj ni bilo mogoče razbrati. Včasih je sicer naročila kaj iz tujine, ampak tokrat ni pričakovala ničesar. Vseeno se je stegnila po pismo. Na manjši nalepki desno zgoraj je bil naslov pošiljatelja, Thomasa Galea iz Newcastla ob Tyni, na levi spodaj pa je bilo njeno ime. Le ulica je bila narobe napisana: pisalo je Jurčkova 3, namesto Jurčičeva 3, kjer je živela. Morda sta v njenem kraju v resnici obstajali Jurčkova in Jurčičeva ulica, pa je zato nastala pomota.

Pred mnogimi leti so si nekateri izmislili, da bo njena vas postala mesto, čeprav je bilo v slabe pol ure mogoče peš z enega konca na drugega. Stare poti iz vasi v bližini so prelili z asfaltom. Ledinska imena za nova poimenovanja niso bila dovolj dobra. Najdlje je iznajdljivost iskalcev uličnih imen segla do pohabljenega kamnitega leva pred podirajočim se gradom iz srednjega veka in do zakopanin rimske naselbine. Medič breg, Skrajnik, Vratnica, Gabrova dolina in Lesnik so bili premalo imenitni, pa so nastali Levji dvorec in Rimski dvori. Tudi Jurčič in še kakšen bolj domač umetnik sta na svojih ramenih nosila ozke ulice, z nizom hiš ali le z nekaj hišnimi številkami. Z njimi so zapolnili sleherno travnato, preorano ali močvirno krpjo. Tiste, ki so zrasle na zamoku, so že med gradnjo ob nalivih iz svojih zidov bruhale potočke, ki jih je prej popila močava. Ob njih niso posadili niti enega samega drevesa, so pa v malo večjem drevesasto-travnato-grmičastem kvadratu sredi naselja, ki so mu rekli park, v tla zakopali kamnite, le na majhnem delu obdelane stebre, ki naj bi zdravili Zemljo. Potočki, ki so prej leno mezeli k reki, so v nekaj desetletjih postali kanali. Hiše so prezidali in nadzidali, podzidali ali prizidali. Nekateri so oblekli v marmor in tako še zožali že tako ozek pločnik ob njih. Peš je bilo mogoče mimo le, če si stopil na cesto. Mnoge so pobarvali s sladoledastimi barvami, jih ogradili z mejami in se skrili za njimi.

Eno od starih naselij je še ohranilo Jurčkovo kmetijo. Gospodar za nič na svetu ni hotel prodati svojega doma nobenemu nepremičninarju, tako da tam ni zrasel noben poslovno stanovanjski objekt, kot so imenovali nove stavbe. Je pa na bregu nasproti zraslo bivališče, ki je od daleč spominjalo na malo boljšo drvarnico. Hodili so ga gledat študen-

tje arhitekture, ker je bilo menda delo priznanega arhitekta, živečega v tujini.

Že jutro je bilo na zagaten način zataktnjeno. Radio je poročal, da so v mestu Beebe v ZDA z neba deževale mrtve ptice. Napovedovali so delni sončni mrk. V avstralski zvezni državi Queensland je bilo poplavljenno ozemlje, ki so ga primerjali s površino dveh evropskih držav, ona pa je pomislila, da je to petinštiridesetkrat večje od države, v kateri je živila. Med zanimivostmi so dodali, da so odkrili Hermesovo smaragdno ploščo, ki naj bi razlagala naravo in izvor vesolja, čeprav napisanega niso znali razvozlati. Kava v kafetjeri je vrela prepočasi, kruh se je drobil pod nazobčanim nožem, maslo se nikakor ni dalo razmazati, marmelada pa je zdrizasto drsela z ostanka kruhove rezine, ki je po sreči ostal v enem kosu. Vzela je oster nož in prerezala jabolko, ki je še dišalo po zemlji in vetru. Samo enkrat je zarezala, pa se je sadež razčesnil s pretresljivim hrskom. Na prtju so obležale tri polovice. Prijela je dve izmed njih in ju stisnila skupaj. Nekako sta dajali videz celote, a skupaj sta bili prozorni, da se je videlo njuno pečičšče. Poskusila je sestaviti jabolko s polovico, ki je nadštevila obležala na mizi, in spet je lupina celote postala prozorna, rdečina s temnejšimi črticami je izginila in skozi znova sestavljeno jabolko je bilo mogoče videti tretjo polovico, ki je ohranila svojo strukturo in barvo in je ločena ležala na prtčku. Dolgo je skušala sestaviti jabolko iz treh polovic. Težko se ji je bilo odločiti, ali je na zgubi, ker se vse tako razpada, ali je na dobičku, ker je imela v bistvu za polovico sadeža več.

„Posvečam se tistemu, kar bi moralo biti,“ je naposled pomislila, „namesto tistemu, kar je.“

Pustila je zato zajtrk kar na mizi in se odvrlekla v posteljo, ki se še ni čisto ohladila. Miže je premišljala, kaj se ji je takega zgodilo, da je niti belo jutro ne more spraviti v življenje. Kaj se je naložilo na poslednji vagon, da ga z lokomotivo svoje volje ni mogla odvleči na stranski tir?

Potegnila si je odejo čez glavo in skušala udariti repete spanec. Rahlo jo je vzelo, morda za minuto ali dve, pa so sanje, ki se nikoli ne držijo realnih časovnih razmerij, treščile v dremež in se raztegnile na cele ure. Skoznje so bele podlasice v svojih gobcih nosile ježe, ki jih niso obvarovale niti bodice, in stotero parov plenilskih oči se je svetilo iz goste teme gozdnega roba. Težko bi določila, koliko časa je vse to trajalo, to pri sanjah nikoli ni mogoče. Skočila je s postelje potna in tresoča, in če ne bi preverila na uri, bi bila prepričana, da so se zveri vso noč gostile v njeni glavi.

Ni ji bilo več do zajtrka, ki ga je v drobtinah in kosih pustila na kuhinjski mizi. Sklenila je, da bo s postom iz svojega ožilja, svoje limfe, jeter, ledvic, črevesja, žlez in živčevja, iz zadnje celice, pregnala vse, kar je bilo tja noter zasejano. Če neki materiji ne dovajaš energije, pač odmre, si je mislila in se že veselila vseh tistih odmrlih prhljajastih kosmi-

čev, ki bodo ležali naokrog, in bo njeno malo veselje izginjalo sredi belega oblaka. Potem ji ne bo več mar, koliko polovic ima v resnici celota.

Ampak računi prihajajo ne glede na vse in treba je bilo iti po pošto. Bilo bi nerodno, če bi postala zadolžen prah. Zato se je odvrnila do poštnih nabiralnikov in odkrila napačno dostavljeno pošiljko. Oblekla se je in se odpravila na hrib do naselja z Jurčkovo kmetijo, za katero je sklepala, da je dala ime ulici. Morda tam živi njena soimenjakinja, ki ji je bila pošiljka iz Newcastla namenjena. Začudilo jo je, da je zrak zunaj še vedno valovil.

Jurčkova 3 je bila ograjena z visoko železno ograjo, prepleteno z gostim smrečjem. Za njim je skrit besno lajal pes. Pritisnila je na zvonec, na katerem je bil napisan drugačen priimek od tistega na kuverti. Ampak ulica in številka sta bili pravi, še enkrat je preverila. Nihče se ni oglasil, samo pes je še bolj krvoločno, že kar hripavo lajal. Ko je že mislila oditi, se je odprlo edino okno, ki ga je bilo videti izza vrhov smrek, ki so jih na gosto posilili v vrsto.

„Kaj je?“ je proti njej zagrmel moški glas. Dvignila je tisti zavoj visoko, da bi ga lahko kričač videl, in glasno vprašala, ali tu živi naslovljenka. Slišala je samo kletvico in zaloput okna. Lajež je utihnil.

Po hribu navzdol so jo noge kar same nosile. Avtomobili so svišтели mimo, led pod njenimi nogami je stokal, hiše so se nagibale nad pot in s snegom obteženi grmi so s svojimi grčastimi rokami grabili njeno krilo. Kar znašla se je pred pošto. Prijazna poštarica za okencem jo je prepričala, da je zavoj v resnici namenjen njej, da ni v kraju nobene Jurčkove ulice.

Vse je polzelo kot tista marmelada s kruha. Nič ni več stalo na svojem mestu. Podlasice so ji požrle spanec, ulica je izginila. Še njeno ime ni bilo več čisto njeno. Povsem mogoče je bilo, da ima soimenjakinjo, morda celo dvojnico. Streslo jo je ob misli, da njene replike mogoče nastajajo v različnih krajih in časovnih obdobjih. Ali pa je ona samo ena izmed njih in je original kje drugje.

Doma je z nabiralnika postrgala napis s svojim imenom in priimkom. Tudi z vrat je snela tablico. Obuta in s pismom v roki se je sesedla v naslanjač. Morda, je pomislila, se je zdaj malo izbrisala s sveta. Kuverta je zdrsela na tla.

Ko je med špranjami rolet prisvetlilo sonce na odvrženo pošiljko, jo je odprla. Med dvema kartonoma je bilo porumenelo pismo iz leta 1687. Naslovljeno je bilo na Joannesa Weichardusa Valvasorja. Perillustris ac Nobilis ... je pisalo v rokopisu, a kaj, ko latinščine ni razumela.

Zavoj s pismom je bil naslovljen na nekoga, ki bi lahko bil ona ali pa tudi ne. Ulica, zapisana na ovoju, je morda bila ta, v kateri je živela, ali pa kakšna s podobnim imenom. Po izkušnji s sanjami je vedela, da v človeškem življenju tudi čas nima povsem jasno določenih meja in se

lahko mnoga leta skrčijo v eno. Samo pismo je bilo resnično in Joannes ali Janez, ki je živel davno pred njenim časom, je bil čisto pravi in po vsej verjetnosti tudi gospod Thomas, ki je pismo odposlal.

Postala je lačna. Ne bo še postala oblak prahu. Vzela je kemični svinčnik in kos papirja iz tiskalnika in začela pisati: Dragi Thomas ... Ni bila zadovoljna, in bila je zadovoljna, da ni bila. Strgala je napisano in na nov list začela: Presvitli in plemeniti Thomas Gale, Secretario Societatis Regiae ...

Jurij Hudolin ✓

VRVOHODEC ✓

Ko sem nastopil novo službo, sem prvič v življenju spoznal, da sem imel globoko v podzavesti kriminalce vedno za največjo družbeno avantgardo, kajti oni med seboj sodelujejo bolje kot politiki, direktorji in povsem običajni delavci v proizvodnji najbolj zavrženega ranga. Samo oni vedo, kaj je resnična simbioza in pri tem emocionalno ne cvilijo kakor obstreljena divjad, ker jim je prezentno, da je drugače takoj večer. Ob tem spoznanju sem prvič v življenju resnično zastrigel z ušesi, da se ljudje med seboj najbolje razumemo takrat, ko ne uporabljamo čustvenih izlivov drugim na očeh. Najbolj smo privrženi drug drugemu samo v stremljenju po življenjskem dobičku, drugo je larifari, kovnica kompleksov, vozlišče konfliktov in podmiznih žalitev.

S kriminalcem, ki začne delovati s čustvi, je konec. Je mrtev. Ni ga več, pride drugi in vlada, dokler ga ne izdajo čustva in past sentimentalnosti. Ta pa je večinoma povezana s kakšno manekenko, ki je ošabna lastnica kurjih možganov in si življenjski dignitas gradi s spolovilcem, kar bi lahko rekli za vsako žensko, pa če vam bo to priznala ali ne, čeprav smo jim ta življenjski poriv vsilili s testosterosko viktorijo, ki jo vitla bebava egomanija, obsedeni moški. Ženske na zadeve gledajo emocionalno, mi pa rinemo kakor voli v brazdi, potem pa iščemo neznance, da bi se jim emocionalno izpovedali, zraven pa še nekoliko olepšamo svoj drek, da ne bi bili preveč grdi, umazani in zli. Neznance zato, kar moški v svojem socialnem miljeju ne sme pokazati, da se je zlomil.

Leta 1977 sem postal eden ključnih možakarjev Kazensko poboljševalnega doma Molotovka, človek z veliko pisarno in sedemnajst vzgojitelji pod seboj, nad menoj pa sta bdela zgolj Tone in posredno tudi Deki. Sekretarja za pravosodne zadeve sploh niso omenjali, če se še tako trudim in votkam po spominu, mi niti reminiscenčno ne trka na možgane, kdo je to takrat bil.

V tem poslu si bil otreznjen, tudi če si bil osmojen. V tem poslu vidiš, da različni cehovski konflikti, žalitve po medijih in zapacanih beznicah niso nič, take žalitve v geometriji nekega življenja ne igrajo nobene vloge, v tem poslu se ti razblinijo namišljene paranoje in želja, da bi bil več, da bi bil bolj uspešen in ugleden od drugega človeka. Zdaj sem prvič spoznal, da so ljudje, ki se resnično nikogar ne bojijo. Zame je bil to popolnoma nov svet, k delu pa sem pristopil po svoji viziji in prvič v življenju stopil čez svojo sebičnost, prvič sem anamneziral, da znotraj vrvanja lastne eksistencialije doslej nisem nič resnega delal. In

že na začetku sem doživel uspeh, ki mi je verjetno inavguriral vseh deset let službe v Molotovki. Ta je bil ključen za moje delo v Kazensko poboljševalnem domu, bil je ključen za odpustek vseh plavih in več ali manj v namišljeni paranoji sezidanih pizdarih, ki sem jih kasneje uprizoril v svoji najuglednejši službi za časa moje delovne dobe. A vendar, še enkrat, več od delovnega uspeha in nedvomnega dviga ugleda med sodelavci in tudi širše, mi je pomenilo spoznanje, že kar razodetje, da se na tem svetu dobro počutijo lahko le kriminalci, morilci in lopovi. To dejstvo me je pretreslo, saj sem ga spoznal v resničnem zarisu, v razgibani geometriji srečanja z enim najbolj razvpitih zapornikov, Francetom Božičičem.

Božičič je bil sila uglajen tip, namazan s pomado in ob izhodih vedno v kravati, čeprav je prihajal iz vukojebine, iz nekih neznanih rovt na Kozjanskem. Tip je bil zaprt zaradi ropa zlatarne, a je bil osumljen umora štirih ljudi, česar mu nikakor niso mogli dokazati. V svoji zavrtologizirani vedoželjnosti sem se odrekel pazniku in vzgojitelju ter ga sam peljal k preiskovalnemu sodniku v Celje, kjer so ga neuspešno zasliševali zaradi že omenjenih mrličev. Tonetu sem z vso gorečo resnostjo dopovedal, da hočem tudi stik s primarno materijo in ne samo pisarniškega brkljanja. Dovolil je, kaj pa naj, čeprav je zmajeval z glavo, da se to ne sme, da kaj naj s tem, kaj vrtam v to, naj se s tem bodejo pazniki in miličniki, nenazadnje so oni plačani za to. Ni se še navadil, da je vrtanje v ljudi in bezanje zafeferonanih skrivnosti eno mojih najljubših življenjskih poslanstev.

Božičič je bil neskončno fin človek.

Govoril je jezik, sphan z metaforo, bil je načitan in celo nekolikaj slikarja, pritisnil bi dlan na žarečo električno ploščo, da takle jazbec ne bi nikoli nikogar boksnil, kaj šele serijsko ubijal. Božičič ni znal le razumno govoriti in racionalno rezonirati, znal je tudi pripovedovati, veliko je vedel in to znanje ornamentiral s prirojeno lucidnostjo. Izvedel je sicer dokaj naiven oborožen rop, a kdo ne dela napak, še prebrisani kriminalci jih naredijo in ne da bi ga zagovarjal, sva se z amijem 6 ustavila na Trojanah, kjer sem ga povabil na pivo. Tega kajpak ne bi smel, toda že tako sem skoraj vedno vse delal kontra, mislil sem, da je treba vrtati na drug način kot z vzgojnimi palicami, elektrošoki in brkami, kakor so to delali pijani ali iz vzgiba dolgčasa objestni pazniki.

Na Trojanah sva se tudi zagozdila, saj ni bilo eno pivo ampak gajba, na koncu pa sva pristala v Rovtah pri Valeriji, ki sem ji natvezil, da je Božičič droben zmikavt in povsem nenevaren mož, ki bo nocoj nočil na zofi v kuhinji. To popivanje je bilo sila prijetno in Božičič mi je celo pokazal svojo skicirko, zaupal mi je, da sem prvi, ki vidi delo v predroju. Ko je mož zasmrčal na zofi, saj ni imel pivske kondicije Franke Konečnika, sem si bolj za šalo kakor v zagozdi resne kontemplacije ogledal njegovo skicirko. Res, bil je nadarjen. Tako sem sam srkal pivo in za šalo štel bitja na sličicah. Prišel sem do čudnega, a po svoje celo genialnega zaključka, da je na vseh skicah po trinajst živih bitij; risal je ljudi in še več živali. A vedno trinajst, kar se mi je zdelo zanimivo in v

moji skromni percepciji umetnosti tudi zrelo početje. Možakar očitno ve, kaj bi rad in glede risarske artikulacije se mi je tako zdel zrelejši. Redki so, ki ustvarjajo in so takole aktivni znotraj svoje kazenske ekspedicije, čeprav lopovov nikoli nisem imel za hude prestopnike. Goto-vo bo še nekaj iz njega, sem pomislil, in ga po svoje celo čislal, saj sam jajc, da bi popravljal lastne napake, nisem imel, kaj šele, da bi se zamislil, zakaj rinem v tesanje družinske celice, če še sebe ne morem obvladovati po kanonu, ki bi ga moji začasni sopotniki razumeli.

Na sličicah pa se mi je resnično z vročico požeganega občudovanja vredna zdela trinajstica; na nekaj manj kot šestdesetih skicah je vedno ubiral eno in isto vizijo s številko trinajst. Enkrat ga bom povprašal, kaj ga tako močno tangira v tem slikarskem prijemu, kaj je tako katarzičnega v tej klišejsko razvpiti številki.

Zjutraj sva se mačkasta odpeljala nazaj v Molotovko, kjer se mi je Tone opravičeval, da je zaslišanje v Celju odpadlo, čeprav o tem nisem imel blage veze, in se sem bal razkrinkanja.

»Aja, kje je pa spal Božičič,« je bziknil upravnik in me strogo viziral.

»Pri meni je bil, ni se mi zdelo smiselno, da bi ga vozil v Molotovko ponoči,« sem dokaj pogumno fliknil ogorke besed pred šefa.

»Kaaaaj, pri tebi!? A si usekan? To je hud prekršek in tega ne delaj več! A ti sploh kaj misliš na svojo družino? Takole barabo si pelješ v stanovanje, sram naj te bo! Pri vsej svoji inteligenci bi lahko vedel, da je to smrtno nevarno! Kaj pa, če bi ti pobegnil? Kaj sta delala do noči in ponoči?« je zdaj upravnik že nekoliko penasto izgubljal nadzor nad razsodnostjo in si rofkal po nosu, posušen smrkelj pa brisal v zadnji hlačnični žep, ki ga je zakrival suknjič. Ostanek delikatese je s kazalcem nesel med ustne in potem hlastno cmokal, kakor da bi se mu na jeziku topile zlate ikre.

»Študiral sem ga, Tone, če hočem strokovno in korektno opravljati poklic, moram priti v neposreden kontakt z zaporniki, vibracija je nujna, skoraj neke vrste kemija je potrebna, če ga hočem matirati,« se nisem zlagal.

»Naj ti bo tokrat, pravzaprav ti nimam kaj očitati, vse je na mestu, ni bilo pizdarije, pobegnil ti ni. Ampak pamet v glavo, ko boš kje s temi zvermi. Da se ne bi opekeli in da jih ne bi podcenjeval, pa to tudi ni tvoje delo, da bi brskal po njihovih nemarno zapacanih dušah, ti bdiš nad prevzgojo, fant moj,« je še zagrgral Tone in si z rokavom suknjiča obrisal gojišče ledenih potnih kapelj s čela, za desert pa je iz nosnice izbrskal mačko velikanko, jo nekolikaj sploščil med palcem in kazalcem in jo nato vehementno potisnil pod jezik.

»Podcenjeval jih ne bom, to lekcijo sem že osvojil,« sem nadrobil sveže naučeno anamnezo direktorju in si mislil, da on pa že ne more čutiti senzibilnosti tipa Božičič, saj se je na direktorsko mesto povzpел s fafanjem in ritolizništvom Dekiju in njegovim.

Prej si bil pa navaden pezde, policaj z liziko, ki je jebal šoferje in pretepal pijančke, sem vročično zakontempliral in trikrat hrakljasto potegnil.

Prvič v življenju me je znotraj mojega sebičnega kraljestva začela prevzeti neka čudna altruistična vibracija, da bi pomagal arestantom, čeprav še sam nisem vedel, kako. V podzavesti pa je kraljevalo dejstvo, da jim je treba pomagati tako, da bi z njimi duzal in iz njih vlekel zaprane zgodbe ter se pri tem nemara celo naslajal.

Sem mar prašič?

Jaz že ne.

Božičič je kot spreten retorik in velik psihopat – kar se izkazalo kasneje in je bilo v velik posmeh moji naivni in enodimenzionalni percepciji kompleksne kriminalčeve nature – dobil tudi ugledno mesto v zaporniški hierarhiji.

Največji ugled in moč med arestanti so imeli veliki lopovi, mojstri prisvajanja tujega premoženja, in sem naj bi bil sodil Božičič, čeprav je imel v mojih očeh za seboj zgolj naiven rop. Visok status si je verjetno izvojeval na rovaš svoje spretno retorike. Za njimi so bili morilci, taki in drugačni, tudi če si ubil ženo, si bil več od posiljevalca in arestanta, ki je ležal v zaporu zaradi delikta zoper spolno nedotakljivost. Najnižje pa so bili pedofili, ti so bili pokavsani brez lubrikanta in raznih žavbic in svinjske masti in maltretirani od drugih arestantov, tem se vedno in v vsaki državi, v vsakem zaporu godi najhujše. Taki ga že prvi večer fašejo v rit, fašejo ga z grobstjo in vse to je zabeljeno še z raznovrstnimi inventivnimi batinami in trpinčenjem. Pedofilom se bridkosti ves čez zlivajo niz pleča, kaj bridkosti, če si pedofil in te dobijo, si takoj pretrgaj življenje, biti zasvojen s pedofilijo, je najbolj tvegan modus operandi.

Za kulturni praznik je Božičič pripravil svojo prvo slikarsko razstavo in na njej sem psihologa Ferija opozoril na famozno trinajstko, na vsaki sliki je bilo trinajst predmetov, oseb ali živali, tudi če je slikal vesolje, ni pozabil dodati vsaj ene zvezde ali kometa, trinajstica je bila zagotovljena, ta je bila gibalo in moto. Ko je Feri, ki se je povsem strinjal s tezo o Božičičevi inteligenci in neverjetni mešanici domišljjsko - racionalne rezonancije, še nekoliko brskal po primeru suma Božičičevih umorov na Kozjanskem, smo ga dobili.

Pravzaprav sem ga dobil jaz osebno, prispevek drugih je hrakljast pljunek v ocean in takrat sem si res mislil, da skoraj ni več možno, da bi se bil Frank Konečnik še kdaj zmotil.

Božičič je na Kozjanskem zaklal soseda, njegovo ženo in njuna dva otroka. V štali je s kuhinjskim nožem zaklal tri krave, psa, mačko in štiri kokoši, drobnice se ni dotikal. Ko sem vse to sešteval in odšteval in vitlal po možganovini, sem hočeš nočeš vedno prišel do številke trinajst. Ko sva ga s Ferijem v moji pisarni privila, se je zlomil in povedal svojo resnico. V solzah in ihtech je priznal, da jih je zaklal v veliki nasladi, da mu je takrat prvič resno prišlo, da mu je ejakulat lil in lil kakor konju, da se ni mogel načuditi kriminalistom, ki v ozir umora jemljejo samo štiri mrtve ljudi, živali pa nobeden ne jebe, kakor da ne bi imele srca in duše.

S tem uspehom sem Božičiča spravil na sodišče, kjer so mu pritaknili k sedmim še dvanajst let zapora.

Odsihmal sem bil v Molotovki čislan, celo Deki mi je poslal čestitko in izrazil presenečenje in zadovoljstvo, češ da je bil skeptičen o času, ki naj bi ga zdržal v Molotovki. Mogoče je to tudi moj največji življenjski uspeh, ki ga ni porušila niti Božičičeva smrt na gitrah.

Nekaj mesecev po veličastnem razkritju in novi obsodbi sem Božičiča pustil samega s tajnico v prevzgojnem centru.

Bil sem na smrt zmačkan in sem koraknil v menzo na pivo, da ukinem tresavico. Takrat je bila to moja prva resna negativna skušnja z arestanti, prva šola in dresura iz psihopatije, neuravnovešenosti in nerazvozljivih psiholoških ganglijev mračnih vzgibov. V svoji naivnosti sem namreč do takrat verjel, da so morilci in kriminalci vsakršnih vrst ljudje, kot vsi drugi, in da so ubijali ali ropali iz stiske, trenutne omračitve uma ali iz popolne paranoje in sploh da njihova izguba razsodnosti ni tako na gosto posejana. V slednjem sem se grdo zmotil, čeprav se niti po zadnji Božičičevi eskapadi nisem spremenil. Ne spreminjam se, tudi če so vsi dokazi in realija na drugi strani reke, kar je lapsus, a ego je večji, čeprav se kopa v motnem jezercu veličastne zablode. Od takrat naprej pa le verjamem, da kdor je enkrat ubijal ali kradel, se težko reši adrenalina narediti to še enkrat, verjetno je pobijanje ljudi za nekatere golo potrjevanje moči in maziljenje ega.

Vera Mravljincevič, moja tajnica v odseku za šolstvo, je bila zelo lepa in koketna ženska, čeprav malce kratkega uma in počasne percepcije. Rada je izzivala in večkrat sem jo opozoril, naj ne hodi v službo v kratkih krilih in z razpeto bluzo, iz katere je štrlela koža ogromnih jošk, ki sem jih enkrat pijan sesljal kakor dojenček, a o tem ne bom govoril, saj sem že tako že preveč stvari povedal po resnici. Obsojencem se je mešalo, prepričan sem, da je vsak položil roko nase in se zvijal kakor ranjeni škorpion na vizijo ogromnih jošk, ne samo vsak arestant, temveč tudi vsak zaposleni, sploh pazniki, ki so bili ves čas mačkasti, in sem kakor kak naiven trapez sestavljal puzzle, da imajo vsi težavo s prostato in drisko, ker neprenehoma hodijo na sekret, nekateri celo s Startom pod miško. Ni upoštevala mojega nasveta, zato si še danes ni opomogla od groze, ki jo je morala preživeti, vsaj tako je kasneje na moditenu in drugih psihiatričnih pripomočkih in orodju, ki ti za vedno častijo izgubo eksistencialnega kompasa, opisovala ta dogodek.

Šel sem se zdraviti s pivom in pustil ključce pisarne v vratih, Božičič pa je zaradi pocukranega vedenja – lahko bi vedel, v katero skledo mleka si gre mačka brčice omedit – lahko po mili volji korakal po odseku za šolstvo gor in dol, saj so imeli obsojenci tam tudi učilnice, sekrete in uborno knjižnico, naphano s socialističnim šundom, in če si kje našel Pesmi štirih, si bil že močno privilegiran.

Kdor je hotel, se je namreč lahko izšolal za livarja ali ključavničarja. Bojda je bilo tako, da je Božičič nag in s kuhinjskim nožem vstopil v pisarno in zaklenil vrata.

V svoji vročičnosti in pohoti, v kateri se združujeta kri in sperma in kot desertno gibalo nož med rebra, se je zajebal, ker ni ključa takoj vrgel skozi okno, saj mu je prav zaradi tega banalnega lapsus operandija Vera tudi ušla. Božičič je imel jasno nakano, da jo na grobo pokavsa in si privošči še kakšne vragolije z nožem in si potem sodi sam. Kakšna deus ex machina pa naj bi mu potem še preostala?

Po njegovih skicah, s katerimi se ni junačil v smislu, da bi jih razkazoval in se z njimi napihoval kakor kak pesnik, ki je navkljub desetim bralcem prepričan v svojo velepomembnost, poslanstvo in se obnaša kakor steber nacionalne biti in celo najbolj vidna čezoceanika državo-tvorne identitete v slovenskem morju, je bilo potem kmalu jasno, da je bil možakar obseden s postopkom felacije in je ubogo žensko seveda najprej vlekel za lase k spolovilu, kar pa je bila druga usodna napaka. Vera ga je z vso močjo ugriznila v rožnati del falusa, da mu je od glaviča ostal le nekakšen obgrizen košček svinjske ribice, štrcelj, iz katerega bi težko še kdaj kaj primezelo, in si tako utrla pot na svobodo, ki pa ji ni več omogočala spanja brez obilne porcije seroquela.

Njeni kriki, ki so se odbijali od tlakovcev dvorišča Molotovke kakor na kolinah, kjer mesarjem prašič pobegne v koruzišče in se kruljenje živalskega nagona po preživetju preplete s sladostnim človeškim nagonom po ubijanju, se niso mogli primerjati z nobenim arestantskim kričanjem, sij groze iz njenih oči pa še do danes ni ugasnil. S pomočjo psihiatrične hospitalizacije in s serijo tabletnega asortimana, ki je končal v njenem telesu, se je to življenje končalo na gavgah žive smrti. Njena koketnost jo je namreč stala dolgotrajne psihiatrične obdelave in tudi invalidske upokojitve. Iz tega šoka se namreč Vera Mravljincevič nikakor ni mogla izhomotati, kaj šele pobrati, pozabiti, izbrisati.

France Božičič se je obesil na gitrah.

Zabingljal je nag, da smo ga nekaj časa opazovali z dvorišča kakor boga, ki mu je prvič uspelo predreti himen smisla.¹

¹ Odlomek romana, ki ga bodo marca izdali v zbirki Beletrina Študentske založbe v Ljubljani. Avtor je med letoma 1974 in 1987 živel na Mirni. (Opomba uredništva)

Kapiteljska njiva – 25 let kasneje

Četrto stoletja zavarovalnih arheoloških izkopavanj na novomeškem prazgodovinskem grobišču

Konec 19. stoletja so na Dolenjskem potekala številna intenzivna arheološka izkopavanja, saj sta tako Prirodoslovni muzej na Dunaju kakor Deželni muzej v Ljubljani poizkušala napolniti svoje vitrine s kar najlepšimi arheološkimi predmeti. Obe muzejski hiši sta med seboj tekmovali, vendar se je tehtnica nagibala na stran večjega in bogatejšega muzeja iz prestolnice avstro-ogrske monarhije, v okvir katere je sodila tudi tedanja Kranjska. Ker so takrat arheologijo razumeli kot naravno znanost, so prazgodovinske arheološke najdbe prihajale v Prirodoslovni muzej in ne v Umetnostnozgodovinski muzej.

Prazgodovinske arheološke najdbe ležijo pod zemljo in večinoma v naravi niso več vidne, z eno pomembno izjemo. Starejšeželeznodobne zemljene gomile, ki so z bogatimi grobnimi pridatki predstavljale zadnje počivališče prebivalcev, ki so sredi 1. tisočletja pred našim štetjem živeli na Dolenjskem, so bile tudi do deset metrov visoko nasute in v naravi dobro vidne. Ležale so

po vsej Dolenjski. Postale so cilj in plen tako domačinov, ki so poskušali zaslužiti s prodajo najdenih predmetov, kakor tudi poklicnih kopačev starin ter drugih ljubiteljev in zbiralcev.

Enako usodo je doživela tudi Kapiteljska njiva v Novem mestu. Leta 1894 sta se še dobro vidnih gomil lotila profesor Rudolf Hoernes iz Gradca ter znani dolenjski *starinokop* Jernej Pečnik. Izkopala sta dve starejšeželeznodobni gomili in nekaj mlajšeželeznodobnih grobov, ki so bili kasneje vkopani v gomilo ali pa so ležali tik ob njej. Z rezultati pa nista bila zadovoljna, saj v gomilah nista našla dovolj bogatih kovinskih predmetov, poleg tega pa se je Pečniku mudilo na Otočec, kjer je že imel odkupljene pravice za izkop gomil, v katerih je pričakoval bogatejše najdbe. Najdbe s Kapiteljske njive so poslali na Dunaj, kjer so v Prirodoslovnem muzeju shranjene še danes.

Raziskave na Kapiteljski njivi so nato mirovale vse do začetka osemdesetih let 20. stoletja, njivo pa so medtem vseskozi obdelovali in orali, kar je zemljene gomile sploščilo, tako da v drugi polovici 20. stoletja niso bile več vidne. Arheološko najdišče je ostalo v senci drugih arheoloških najdišč v Novem mestu, kjer so predvsem v 60. in 70. letih 20. stoletja potekala intenzivna zavarovalna arheološka izkopavanja (Kandija, Beletov vrt, Mestne njive).

Bronasta figuralno okrašena situla iz groba III/12 (okoli leta 400 pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

Zemljena gomila iz starejše železne dobe, Brezje pri Trebelnem (9. – 4. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

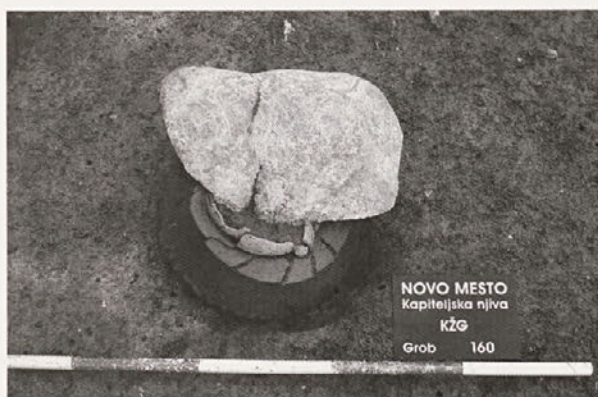
8. stoletja pred našim štetjem, iz tako imenovanega obdobja kulture žarnih grobišč, v sklopu katere so se po vsej Srednji Evropi pojavila obsežna grobišča z žganimi ostanki pokojnikov, shranjenimi v velikih lončenih žarah.

Prvo zavarovalno izkopavanje na Kapiteljski njivi je potekalo le nekaj dni leta 1983, sistematično pa se je delo pričelo leta 1985 pod vodstvom Toneta Kneza, kustosa Dolenjskega muzeja. Od tedaj zavarovalni arheološki posegi z vsakoletnimi izkopavanji trajajo še danes. Najdeni predmeti, predvsem bronasti in železni, pa so zelo poškodovani. Poškodbe so tako mehanske kot kemične. Mehanske poškodbe je v veliki meri povzročilo oranje, pri katerem lemež krepko posega v arheološke strukture, saj se je sloj zemlje nad grobovi z oranjem in denudacijo temeljito stanjšal. Precejšnje poškodbe arheološkega gradiva je povzročil tudi izkop strelskih jarkov in bunkerjev med drugo svetovno vojno, ko je bilo Novo mesto obdano z žico, na Kapiteljski njivi pa urejeni topniški položaji. Poškodbe povzročata še vsakoletna zmrzal, saj predmeti ležijo v grobnih jamah, v katerih se zaradi nepropustne ilovice nabira deževnica.

Prav oranje pa je ponovno vspodbudilo arheološko delovanje na Kapiteljski njivi, saj so se kar na površju pojavili arheološki predmeti, ki jih je plug iztrgal iz prazgodovinskih grobov. Prvi tako najdeni predmeti so sodili v bronasto dobo, ki je bila do tedaj na tem območju neznana. To so bile najdbe iz poznobronastodobnih grobov, iz časa 10. do

Arheološka ekipa Dolenjskega muzeja pri terenskem delu. (Foto: Borut Križ)

Žarni grob 160 z lončeno žaro in latvico, pokrit s kamnito ploščo (9. – 8. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

Starejšeželeznodobni grob XXXI/4 z lončenimi posodami in bronastimi nanožnicami ob odkritju (5. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

Težavne so tudi kemijske poškodbe, ki jih povzroča delovanje kislin v težkih dolenjskih ilovicah, dodatno pa – kot so pokazale kemijske raziskave – na predmete v zemlji vplivajo še kisel dež ter učinki intenzivnega gnojenja in škropljenja.

Posledice naštetih dejavnikov so vsako leto pogubnejše, predmeti v zemlji vse bolj poškodovani in njihovo dokončno uničenje vse bližje. To je bil tudi razlog za premišljen zavarovalni arheološki poseg, s katerim poizkušamo ogrožene arheološke predmete izkopati ter jih v najkrajšem možnem času konzervirati in restavrirati.

Arheološko delo na Kapiteljski njivi je bilo temeljito zastavljeno: celotno površino najdišča smo razdelili na kvadrante s štirimetorskimi stranicami, temu pa sledi sistematični izkop, ki ga spremlja skrbno vodena dokumentacija

Pozna bronasta doba – kultura žarnih grobišč (10. – 8. stol. pr. n. š.)

Najstarejši grobovi s Kapiteljske njive sodijo že v 10. stoletje pred našim štetjem, v čas, ko celotno Srednjo Evropo zaznamuje kultura žarnih grobišč. Grobovi so žgani, ostanki pokojnikov pa shranjeni v velikih do meter visokih lončenih žarah. V Novem mestu poznamo kar dve grobišči tega obdobja – Mestne njive, kjer je bilo doslej izkopanih okoli 600 žarnih grobov, in Kapiteljsko njivo z doslej raziskanimi 265 grobovi. Grobne jame, v katere so položili velike lončene žare, so okrogle. Praviloma je bila na ustje žare postavljena lončena latvi-

ca, pokrita še s kamnito ploščo. Žganina z ostanki pokojnika je bila shranjena v žari skupaj s predmeti, ki jih je imel ta ob sežigu pri sebi, zaradi česar so tudi deformirani.

V ženskih grobovih so priloženi bronasti, stekleni, le v najmlajših grobovih tudi železni predmeti in lončena vretenca ter namotki. V teh grobovih se pojavljajo prve steklene jagode na Dolenjskem. Povečini so to manjše modre jagode, nekatere večje pa imajo še bela ali rumena očesca, izjemoma tudi izrastke. Pogoste so masivne, tudi votle bronaste zapestnice, bronaste in železne sponke ter različni obročki, pojavljajo pa se tudi bronaste tordirane ovratnice.

Značilen pridatek moških grobov so bronaste igle z različno oblikovanimi glavicami na zaključku. Bronasto orožje (sulice in sekire) je redek pridatek moških grobov.

Tudi v tem obdobju izstopa nekaj grobov z velikim številom kovinskih in steklenih pridatkov, kar že kaže na socialno razslojenost družbe. V bogatih, pretežno ženskih grobovih se poleg velikega števila steklenih jagod, bronastih zapestnic, bronastega noža in obročkov že pojavijo prvi železni izdelki, ki z novoodkritjo in dragoceno kovino napovedujejo za Dolenjsko tako pomembno novo obdobje – železno dobo.

Starejša železna doba (8. – 4. stol. pr. n. š.)

Največ doslej odkritih grobov sodi v čas starejše železne dobe. Grobne jame teh so v tlorisu dokaj

Steklene jagode iz groba XXXI/19 (4. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

pravokotne, velikosti od $1 \times 0,5$ metra do $3,6 \times 1,2$ metra. Bile so različno globoko vkopane v plašče velikih zemljenih gomil, ki so segale nekaj metrov v višino. Gomile so bile družinske grobnice, v katere so več stoletij v krogu pokopavali vse umrle iste družine, tako moške, ženske in otroke. V osrednjem delu gomile je bil lahko pokopan začetnik, »ustanovitelj« družine – pogosto ženska, včasih pa je bil omenjeni prostor prazen. Le v dveh primerih se v centru nahaja lesen ali kamnit prostor – soba, kjer je bil pokopan izbran, pomemben prednik. Največji premer, 30 metrov, smo izmerili pri gomili I, v njenem središču pa smo odkrili osrednjo kamro. Gomila je vsebovala še 79 grobov. Njena višina ni bila več določljiva, pa tudi število pokojnikov v njej je bilo verjetno večje, saj so bili vsi grobovi, ki niso bili dovolj globoko vkopani, z oranjem uničeni.

Vsi grobovi iz starejše železne dobe na Kapiteljski njivi so bili skeletni, trupla pa položena v leseno, krsti podobno konstrukcijo, ki je bila zgrajena v grobni jami. Redki in skromni kostni ostanki

in lega grobnih pridatkov kažejo, da je pokojnik ležal iztegnjen na hrbtu. Predmeti so bili priloženi funkcionalno na mesta, povezana z uporabo in namenom v vsakdanjem življenju. Na območju trebuha se pojavljajo kovinski deli pasu, na rokah so ležale zapestnice, na prsih sponke – fibule, za vratom ovratnice, ob telesu pa orožje. Posodje s popotnico umrlemu v onostranstvo je bilo povečini položeno k nogam.

Grobni pridatki nakazujejo verovanje v posmrtno življenje, kjer naj bi pokojnik zavzemal enak socialni položaj, kot ga je imel v družbi v času svojega življenja, zato se tudi število in vrednost grobnih pridatkov zelo razlikujeta.

Hrana in pijača sta bili priloženi v lončenih posodah, redkeje kovinskih. Posodje, izdelano iz organskih materialov (pletene košare, leseno posodje, usnjeni mehovi), ki pa je bilo zaradi široke dostopnosti in pogoste uporabe v grobovih priloženo najpogosteje, pa se žal ni ohranilo. Njihov obstoj posredno dokazujejo le prazni prostori med lončnimi posodami ter redki odtisi in sledovi organ-

Železna mlajšeželeznodobna čelada (4. – 3. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

skih tvarin v grobu. Lončene posode so bile pestrih oblik in praviloma barvane rdeče in črno ter okrašene z bradavicami, rebri, vrezanim in slikanim okrasom.

Popotnica je bila priložena vsem pokojnikom, moškim in ženskam. Drugi predmeti pa so se razlikovali. V moških grobovih je bilo priloženo orožje – sulice, sekire, ki so bile sicer nasajene na lesena toporišča, a so se ohranili le kovinski deli – povečini železno, redkeje bronasto. Sekire so glede na način nasaditve plavutaste, tulaste, pa tudi uhate. Sulične osti imajo osrednje rebro in v dolžino merijo od 20 do 70 centimetrov.

Redkeje so v moških grobovih tega časa priloženi noži in bodala, pogosteje pa se pojavljajo železni in bronasti deli pasu – različni obročki in pasne sponke. V starejših moških grobovih so bile priložene bronaste in železne igle, v grobovih mlajšega dela starejše železne dobe pa različne sponke – fibule. V najbogatejših moških grobovih je prisotno tudi obrambno orožje – čelada, ščit in oklep ter različni deli opreme jezdnega konja.

V grobovih, ki jih označujemo kot ženske, so bili priloženi nakitni predmeti in praviloma lončena vretenca za prejo ter uteži za statve. Poleg

obročastega nakita, ki ga sestavljajo različno okrašene bronaste in železne zapestnice ter nanožnice, redkeje še ovratnice, se v ženskih grobovih pojavljajo bronaste in železne sponke (fibule) različnih tipov, ki so se skladno s takratno modo spreminjale. Pomemben pridelek so bile ogrlice, izdelane iz uvoženega jantarja in iz domačih, na Dolenjskem izdelanih raznobarnih steklenih jagod. Na Kapiteljski njivi je bilo doslej najdeno nekaj deset tisoč steklenih jagod, med katerimi so posebnost jagode v obliki ovnove glavice z dokaj realistično izdelanimi očmi in rogovi. V najbogatejših ženskih grobovih je bilo priloženo veliko število sponk, steklenih in jantarnih ogrlic, okrasje, izdelano iz plemenitih kovin, ter – tako kot v moških grobovih – bronasto posodje in uvoženi, prestižni predmeti.

V bogato opremljenih grobovih lahko prepoznamo predstavnike visoke elite halštatskega obdobja – kneze, ki so v svojih rokah združevali politične, vojaške, gospodarske in duhovne vzvode družbe 1. tisočletja pred našim štetjem. Na Kapiteljski njivi je bilo doslej najdenih kar deset tovrstnih grobov z veljaki, ki so bili zagrobno opremljeni z najpomembnejšimi in najprestižnejšimi izdelki.

Med te pa prav gotovo sodijo bronaste, figuralno okrašene vedrice – situle, ki predstavljajo vrh v umetniškem upodabljanju celinske Evrope 1. tisočletja pred našim štetjem. Povedna je upodobitev rogatih živali, ki jih zasleduje trop volkov, na situli iz groba XIV/7 ter situla iz groba III/12, kjer je ob lovcu z lokom predstavljen lovski pes in štirikolesni vprežni voz s potniki. Zgodbo dopolnjuje bronast pas iz istega groba, okrašen v situlskem stilu, kjer je upodobljen ribolov z mrežo. Situlski prizori prikazujejo herojska dejanja, mitske prizore ter življenje vrhnjega razreda, hkrati predstavljajo dejavnosti, oblačilno kulturo, oborožitev in opremo časa, v katerem so bili izdelani, nam pa ponujajo podobo življenja, ki je samo arheološke najdbe ne morajo pričarati. Med najpomembnejšimi najdbami tega obdobja so uvoženi predmeti iz visoko razvitih, civilizacijsko naprednih grških in etruščanskih območij, med katerimi dve grški čeladi predstavljata edina tovrstna primerka v Sloveniji.

Lončeni grški posodici (5. – 4. stoletje pred našim štetjem). (Foto: Borut Križ)

Mlajša železna doba (3. – 1. stol. pr. n. š.)

Ob zemljenih gomilah je v začetku 3. stoletja pred našim štetjem nastalo še grobišče mlajše železne dobe, ki ga povezujemo s Kelti, ki so tedaj že obvladovali ostalo Evropo. To so žgani grobovi z manjšimi grobnimi jamami, ki ne presegajo premera enega metra, v tlorisu okroglimi, ovalnimi ali pravokotnimi. Žgani ostanki pokojnikov so bili streseni na dno, na njih pa so bili priloženi lončeni, kovinski in stekleni predmeti. Nova moda, ki so jo narekovali keltski osvajalci, je vključevala: nove vrste sponk, ki so okrašene tudi z emajlom in koralami, nove tipe zapestnic, med katerimi so novost steklene profilirane zapestnice, srebrne in zlate prstane ter bronaste, figuralno okrašene pasove –

sklepance.

V bojni opremi prevladuje dolg, dvorezen meč, shranjen v okrašeni železni nožnici, lesen ščit z osrednjo železno ščitno grbo, pa tudi dolg bojni nož. V bogatih grobovih bojevnikov se pojavijo železne čelade z gibljivimi naličnicami.

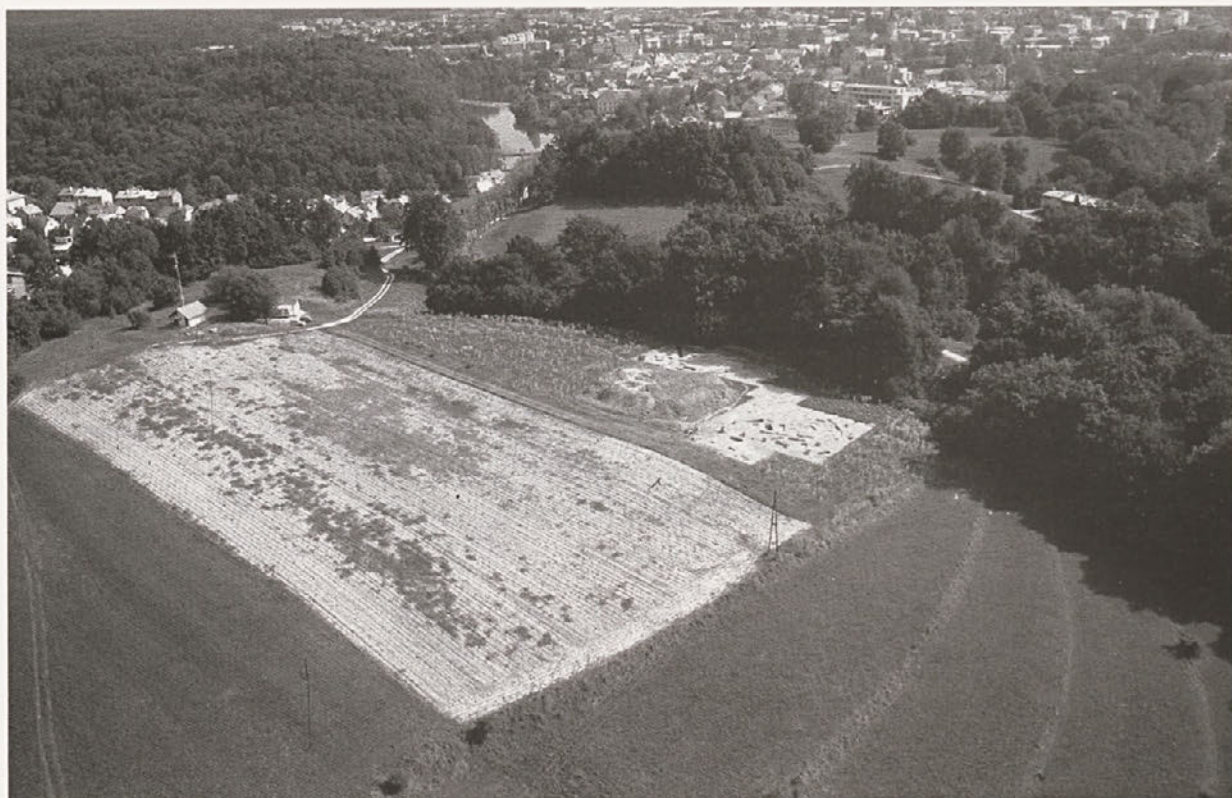
Kelti prinesejo množično izdelavo lončenine, izdelane na lončarskem vretenu. Te posode so zato simetričnih oblik, z bistveno tanjšim ostenjem in včasih okrašene z geometrijskim, žigosanim okrasom. Kljub temu pa se na Kapiteljski njivi pojavlja še množica tradicionalno prostoročno izdelanih posod, kar je izjema v vsem keltskem svetu.

V tamkajšnjih grobovih se nahaja še nekaj oblikovno zastarelih sponk, kot orožje pa tudi bojna sekira, kar nakazuje staro, prvotno prebivalstvo, ki je še vedno, kljub zavojevalskim Keltom živelo tradicionalno, pokopavalo na istem prostoru kot pred prihodom okupatorjev in uporabljalo nekatere predmete, ki potrjujejo tesne vezi s starejšo železno dobo. Veliko število grobov, ki izvirajo iz mlajše železne dobe, potrjuje domnevo, da tvorijo večino prebivalstva potomci prejšnjih, starejšezelznodobnih naseljencev, zamenjala se je le vrhnja plast družbe. Najdbe kažejo, da so novo elito predstavljali vojaški poveljniki.

Grobovi na Kapiteljski njivi segajo do sredine 1. stoletja pred našim štetjem, ko se je grobišče preselilo v dolino, na območje Beletovega vrta.

Za popolno arheološko sliko najdišča Kapiteljska njiva velja omeniti še brezno, ki se nahaja na osrednjem delu in najvišji točki hriba. Podobne, domnevno kultne jame poznamo v keltskem svetu. Raziskali smo jo le do globine štiri metre, zaradi ozkega izkopa in nevarnosti rušenja pa smo delo prekinili.

Druga posebnost se je nahajala dobrih sto metrov zahodneje, a še vedno na osrednjem delu. To je bila nekaj desetmeterska površina, tlakovana s kamnitim drobirjem, med katerim je ležalo precej odlomkov lončenih posod, ki časovno sodijo v pozno bronasto dobo ali začetek starejše železne

Kapiteljska njiva – pogled navzdol. (Foto: Borut Križ)

dobe. Na tem območju grobov nismo našli, zanj pa domnevamo, da je bilo povezano z grobiščem in grobnim obredjem.

Sklep

Rezultati izkopavanja zadnjega četrtsoletja so presenetili celotno strokovno javnost, saj so prikazali vrsto novih spoznanj in vedenj o življenju v 1. tisočletju pred našim štetjem, hkrati pa so prinesli veliko število arheoloških najdb, med katerimi sodijo figuralno okrašene situle v evropski vrh. Poleg štirih situlskih spomenikov velja omeniti še tri neokrašene situle ter pet kovinskih posod iz starejše železne dobe, štiri bronaste čelade, iz Grčije uvožene lončene posode, množico baltskega jantarja, ki je v Novo mesto prispel po jantarni poti, predmete, izdelane iz zlata, ter množico raznobarnih steklenih jagod ogrlic, ki so bile izdelane na Dolenjskem. K tem najdbam iz starejše železne dobe velja dodati še tri železne čelade, več kot sto dolgih železnih mečev v okrašenih nožnicah ter nakit, iz-

delan iz stekla, brona in dragocenih kovin iz mlajše železne dobe.

Med najpomembnejše ugotovitve sodi spoznanje, da je bilo grobišče na Kapiteljski njivi nepretrgoma v uporabi skoraj vse 1. tisočletje pred našim štetjem, v kar treh časovnih obdobjih: v pozni bronasti dobi ter skozi vso starejšo in mlajšo železno dobo.

Doslej izkopanih preko 1800 grobov Kapiteljsko njivo uvršča med največja evropska prazgodovinska grobišča. Njena do lani raziskana površina meri skoraj 20.000 kvadratnih metrov, s tem da najdišče še zdaleč ni v celoti raziskano. Rob grobišča smo doslej našli le na jugu, v ostalih smereh pa se od osrednjega, najvišjega, dela grobovi nadaljujejo. Zaradi ogroženosti najdb se nadaljuje tudi zavarovalno arheološko izkopavanje, ki z novimi najdbami še vedno preseneča.

Dolenjske novice in knjigotrška ponudba na Dolenjskem (1885–1919)

Dolenjske novice so bile v času svojega 35-letnega izhajanja edini lokalni časnik na Dolenjskem. Imele so visoko naklado in široko ciljno občinstvo, osredotočale pa so se predvsem na območno dogajanje. Ker so zaradi svoje razširjenosti in široke zasnove gotovo imele določen vpliv na okus, želje in potrebe bralstva, so lahko posledično tudi vir za različne raziskave lokalne zgodovine in knjigotrške ponudbe na Dolenjskem ob koncu 19. ter v začetku 20. stoletja.

Idejni oče Dolenjskih novic je bil Janez Krajec (1843–1921), s katerim se je začelo najbolj plodno obdobje novomeškega tiskarstva. Krajec ni bil samo odličen tiskar, pač pa tudi založnik. Prav zaradi dela na založniškem področju ga uvrščamo med najpomembnejše slovenske tiskarje zadnje četrtine 19. stoletja.¹ Njegov najpomembnejši tisk so bile Dolenjske novice, prvi slovenski časnik na Dolenjskem. Izhajal je od 1. januarja 1885 do 18. decembra 1919.² Najprej kot štirinajstdnevnik, po letu 1909 pa – razen nekaj vmesnih obdobj – kot tednik.³ Med letoma 1885 in 1901 je bil njegov založnik ter izdajatelj Krajec, nato do konca leta 1914 Urban Horvat in zatem podjetje J. Krajec nasledniki.⁴ V 35 letih izhajanja so imele Dolenjske novice deset urednikov, med njimi je bilo šest duhovnikov, ki so jih urejali skupaj 16 let. To govori o veliki zavzetosti klerikalnih krogov zanje. Napačno pa je Dolenjske novice ocenje-

vati zgolj kot meščanski katoliški časnik. Pretežni del izhajanja so bile sicer res katoliško glasilo, ne smemo pa prezreti velike vloge, ki so jo imele pri izboljševanju kmetijstva, v zavzemanju za združništvo in hranilništvo ter pri spodbujanju socialne dejavnosti. V prvih letih izhajanja so podajale osnovne kmetijske nasvete, ki so z leti postali zahtevnejši.⁵ Lastno ciljno bralstvo je uredništvo opisalo z besedami: »Dolenjske novice so lokalni list, namenjen za vse stanovce Dolenjskega. Ozirati se je treba torej na meščana in obrtnika, na uradnika in kmetovalca«⁶. Med sodelavci časnika ni bilo poklicnih novinarjev, kljub njegovi enostavni zasnovi, preprosti vsebini in nihanju kakovosti pa je pomemben za preučevanje lokalne zgodovine omenjenega obdobja. Beležil je namreč kulturne prireditve, ustanavljanje društev, odprtja, politične shode in druge dogodke.⁷

Oglaševane publikacije

Največ oglaševanih publikacij v Dolenjskih novicah lahko uvrstimo med strokovno literaturo. Ta je bila po tematiki zelo raznolika. Ker so bili pomemben del njenega ciljnega bralstva kmetje, je bilo tudi število oglasov za publikacije s kmetijsko tematiko v vseh obdobjih veliko. Šlo je večinoma za knjige s praktičnimi navodili in nasveti za različne kmetijske panoge. Na začetku izhajanja so oglaševali zelo veliko knjig z zgodovinskimi temami, kot so opisi raznih cerkvenih območij (far, škofij) ali območij na Slovenskem, kasneje pa je njihovo število upadalo. Precej je bilo tudi oglasov

¹ Ludvik Tončič, *Tiskarstvo na Dolenjskem*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjski muzej, 1989, str. 34–41.

² Časnik je v digitalizirani obliki v celoti dostopen v Digitalni knjižnici Slovenje (<http://www.dlib.si/>).

³ Miloš Jakopec, *Časnikarstvo na Dolenjskem 1848–1941*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba: Dolenjski list, 1994, str. 63.

⁴ Tončič, str. 63.

⁵ Jakopec, str. 85.

⁶ DN=Dolenjske novice, 24/1908, št. 1 (1. januar 1908), str. 1.

⁷ Tončič, str. 64.

za publikacije s področja zemljepisa. Eno od pomembnejših kategorij po številu oglasov predstavlja tudi gospodarstvo, kamor sodijo knjige o knjigovodstvu, posojilništvu, davkih in drugih praktičnih gospodarskih zadevah, ki bi bralcem lahko koristile. Precej dobro je bilo z oglaševanjem večinoma nemških, angleških, občasno pa še latinskih in slovarjev različnih slovanskih jezikov v vseh obdobjih zastopano tudi področje jezikoslovja. Da so Dolenjske novice brali tudi bolj izobraženi ljudje dokazujejo oglasi za knjige s pravno vsebino in knjige, ki so jih pri svojem delu uporabljali učitelji, ter knjige, namenjene duhovščini.

Dr. E. Volčič
 Civilnopravdni red
in sodni pravilnik dobi se še le v nekoliko izvodih v knjigarni J. Kraječ nasl. v Rudolfovem.

Slika 1: Dolenjske novice 23/1907, št. 19 (1. oktober 1907), str. 198.

Občasno so se pojavljali oglasi za knjige s sočasno vsebino, ki so obravnavali trenutno stanje v državi ali dogodke po svetu. Število tovrstnih knjig se je povečalo med prvo svetovno vojno, ko so oglaševali več knjig, ki govorijo o vzrokih vojne in poročajo z bojišč. Pri teh so najbolj opazne spremembe političnih in narodnostnih čustev, saj so nekatere še naprej gojile pripadnost avstro-ogrski monarhiji in cesarju, druge pa so bile naklonjene ideji nove države pod Karadorđevići.

Izšla je koračnica za klavir
Živel naš pešpolk „CESARJEVIČ“
 zložila Ervina Ropas. — Dobiva se v knjigarnah J. Kraječ nasl. in Urban Horvat v Novem mestu in pri skladateljici v Kandiji pri Rudolfovem za ceno 2.50 K, po pošti 25 vinarjev več. 12-3-1

Slika 2: Dolenjske novice 33/1917, št. 4 (19. april 1917), str. 16.

Vojaško tematiko imajo tudi knjige, namenjene vojakom – oglasi zanje sicer niso ravno pogosti, a ker so v vojsko pogosto šli ravno kmečki fantje, ni

nenavadno, da so se pojavljali oglasi za knjige, namenjene njim. V posameznih obdobjih so bili številčnejši oglasi za knjige z zdravstvenega področja, na primer o zdravilnih rastlinah, določenih boleznih in njihovem preprečevanju, nekaj oglasov pa je bilo namenjeno gospodinjam – priporočali so kuharske knjige in podobne priročnike.

ZBIRKA
domačih zdravil,
 kakor jih rabi
slovenski narod. (139—2)
 S poljudnim opisom
človeškega telesa.
 Drugi natis.
 Dobiti je v Celji pri založniku Drag. Hribar-ju
 Cena 40 kr., s pošto 45 kr. — Na prodaj je
 tudi v „Katoliški bukvarni“, J. Giontini-ju in M.
 Gerber-ju v Ljubljani.
 — Prekupil dobi popust. —

Slika 3: Dolenjske novice 7/1891, št. 15 (1. avgust 1891), str. 120.

V vseh obdobjih najdemo tudi po nekaj oglasov za izdaje z glasbeno vsebino, pesmarice, zbirke zborovskih pesmi in učne priročnike. Ves čas izhajanja je časnik objavljala tudi številne oglase za različne pratike in koledarje: vinogradniške, vojaške, učiteljske, trgovske, dijaške in podobno. Poleg osnovne kronološke vloge so tovrstni koledarji vsebovali tudi strokovne članke in najnovejša spoznanja s posameznih področij. Po pogostosti njihovega oglaševanja in glede na občasne omembe v nekaterih člankih, da ima »v današnjih časih že vsakdo svoj koledar«, lahko sklepamo, da so bili med ljudmi zelo priljubljeni.

Da se Dolenjske novice niso zanimale le za izboljšanje kmetijstva, s priporočanjem raznih strokovnih publikacij za izobraževanje bralcev dokazujejo številni oglasi za leposlovne izdaje. Čeprav pri teh na prvi pogled morda ni šlo za zahtevnejša besedila, ampak bolj za različne pripovedi, zgodovinske romane, pripovedke in pravljice s tematiko, ki je bila blizu preprostemu človeku, pa natančnejši pregled pokaže, da so oglaševali tudi zahtevnejše branje in dela svetovne književnosti. Na

V malo dneh izide v založništvu v Ljubljani, Kopitarjeve ulice št. 5, krasno opremljena

JUBILEJNA

Družinska

Pratika

za leto 1909. (159-33)

Cena kot doslej 24 vinarjev izvod.

Letošnja „Pratika“ bo presegala po svoji krasni opremi in zbrani vsebini vse dosedanje izdaje, ker bo imela poleg obilice poučnega in zabavnega berila z mnogimi slikami tudi štiri krasno izvršene slike v trobarvnem tisku; Lurške Matere božje, jubilatov papeža Pija X. in cesarja Franca Jožefa I. ter izložbo „Katoliške Bukvarne“ v Ljubljani.

Katol. slov. ljudstvo! Ta jubilejna „Pratika“ je edina naša pratika! Sezite pridno po njej; naj jo pozna vsaka še tako oddaljena slovenska hiša! — Zahtevajte pri trgovcih „Družinsko Pratico“ in ne dajte si usiliti nobene druge! Kupujte in priporočajte le našo pratiko!

Glavno zalogo imajo: „Katol. Bukvarna“, Prodajalna „Katol. tiskovnega društva“ in nekateri večji trgovci v Ljubljani.

Cena za razprodajalce pri naročilu do 100 kom. 17 vin. izvod, nad 100 kom. pa po 16 vinarjev.

Slika 4: Dolenjske novice 24/1908, št. 17 (1. september 1908), str. 142.

Vsestransko hvalo in priznanje je dosegel letošnji

KOLENDAR

za kmetovalca 1907.

Uredil dež. nadzornik J. Legvart.

II. zelo popolnejši letnik z vsebino:

Kratek opis umne živinoreje; zlata pravila živinoreji, krmljenje goveje živine in prašičereja. — Prašičereja, mlekarstvo, preiskovanje mleka, bolezni mleka. Obdelovanje travnikov, naprava in osuševanje travnikov, umetna in naravna gnojila. Sadjereja, naprava sadovnjaka. — Vinoreja, priprava dobrega vina. Kmet. zakoni. Hmeljarstvo. Prerač. v kile, orale in hektarje. Kalendar, sejmi in še mnogo drugoga. (18-4-3)

Večan je letos v posebno močno platno. Cena s pošto K 1'80., in se naroča pri Iv. Bonaču v Ljubljani. Valed prihranitve dragega povzeta se naj znesek naprej dopolnje.

Noben vesten gospodar naj ne bode brez

--- tega potrebnega koledarja. ---

Slika 5: Dolenjske novice 23/1907, št. 2 (15. januar 1907), str. 20.

podlagi števila oglaševanih literarnih zbirk lahko sklepamo, da je bilo tovrstno izdajanje uspešno in ustaljeno.

Precej oglasov je bilo tudi za zbrana dela različnih pisateljev in pesnikov. Skozi celotno obdobje izhajanja časnika je bilo veliko pozornosti namenjene zbirki Narodna biblioteka, ki jo je izdajal Krajec, v posameznih obdobjih pa so bile priljubljene zbirke *Narodne knjižnice*, ki je izhajala v Ljubljani. Tiskala jo je Narodna tiskarna, prinašala pa je »romane, povesti, gledališčne igre itd., izvorne in preložene iz drugih slovanskih jezikov v celotnih zvezkih⁸, potem *Koroške bukvice*, *Tisoč in eno noč*, *Ljudsko knjižnico* – v okviru slednje so na primer oglaševali tudi eno od knjig Arthurja Conana Doylea o Sherlocku Holmesu, ki so jo priporočali tistemu, ki »ima rad lepo, poučno in zabavno berilo⁹ – ter *Leposlovno knjižnico*.

Ljudska knjižnica

se dobiva v knjigarni
J. Krajece nasl. v Rudolfovem
po 20 vinarjev. — Sedaj je izšlo 6 zvezkov.

Slika 6: Dolenjske novice 8/1893, št. 16 (15. avgust, 1893), str. 134.

„Koroške bukvice“.

Miha: Jutri je nedelja, bo pa spet dolg čas! V gostilnico ne maram iti, kjer pijanci vpijejo in razsajajo; doma pa tudi ne vem kaj početi.

Jaka: Zakaj se pa ne naročiš na „Koroške bukvice“? Tam najdeš tako lepo branje: pripovedke, pesmice, smešnice, povesti, zgodovinske črtice, gospodarske poduke itd. Če boš to bral, ti gotovo ne bo dolg čas.

Miha: Pa je huda za denar; to bo gotovo draga reč?

Jaka: Kaj bo drago? Vsaki mesec pridejo ene bukvice in veljajo 10 kr. Vsake šestice pa ne boš posebej pošiljal; zato pošlji 60 kr., pa imaš plačano za šest snopičev ali za pol leta.

Miha: Kje se pa tiskajo te bukvice?

Jaka: Tiskajo se zdaj pri g. Kraječu v Novem mestu; denar moraš pa le v Celovec poslati na pisatelja Filipa Haderlapa, klic ni treba pristaviti, saj ga pismo nosi tako poznajo.

Miha: Bom pa poskusil. Saj je res bolj pametno, kaj lepega brati, kakor denar zapiti. Kar danes zapijem, jutri nimam več; bukvice pa ostanejo in jih še drugim lahko posodim.

Jaka: Še čez 10 let jih boš rad bral; taka reč ne zastara.

[97—1]

Slika 7: Dolenjske novice 3/1887, št. 18 (15. september 1887), str. 142.

⁸ DN 4/1888, št. 24 (15. december 1888), str. 24.

⁹ DN 22/1906, št. 22 (15. november 1906), str. 201.

Tisoč in ena noč.

Pravljice iz jutrovih dežel.

Za slov. ljudstvo priredil F. Haderlap.

Te pravljice so sedaj popolnoma v 51. zvezkih na svitlo prišle, in se dobijo pri založniku J. Kraju in po vseh slov. bukvarnah.

Slika 8: Dolenjske novice 23/1907, št. 2 (15. januar 1907), str. 21.

Po številu oglasov lahko sklepamo, da so tudi publikacije z versko vsebino predstavljale pomemben del knjigotrske ponudbe. V vseh obdobjih so se največkrat pojavljali oglasi za molitvenike in izdaje z glasbeno vsebino (kot avtor se je najpogosteje pojavljal Ignacij Hladnik), v aprilu in maju pa so redno oglaševali šmarnice (nabožne knjige, ki so jih verniki brali pri tej pobožnosti). Dokaj stalno kategorijo predstavljajo tudi knjige z versko-poučno vsebino – razni priročniki za duhovne vaje v postnem času, knjige za bodoče zakonce – *Kratek poduk o svetem zakonu*, za katero oglas pravi: »Na 89 straneh podaja knjižica zaročencem in zakonskim najpomembnejše nauke v kratki a čvrsti besedi o tem sv. zakramentu«¹⁰ ipd. Versko čtivo je očitno imelo precejšen krog bralcev in po oglasih sodeč so bile knjigarne dobro založene z njim.

CERKVENA GLASBA.

Na novo so izšle sledeče Ign. Hladnikove pesmi za mešan zbor.
15 obhajilnih op. 14. (Četrti natis.) 50 kr.
20 Marijnih op. 15. (Tretji natis.) 60 kr.
5 Tantumergo in petero mašnih. (Drugi natis.) 40 kr.
Čvetero Božičnih za solo, zbor in orglje. (Drugi natis.) 40 kr.
(Vsi čveteri zvezki skupaj 1 gld. 50 kr.) (198–2)
Dobe se pri skladatelju v Novem mestu.

Slika 9: Dolenjske novice 11/1895, št. 18 (15. september 1895), str. 160.

Za pobožnost sv. Jožefu na čast

priporočam lepe molitvene bukve, imenovane:

Pas sv. Jožefa

katere so spisali preč. g. župnik Janez Volčič. Bukvice obsegajo poleg vseh navadnih molitev tudi **sedemnedeljno pobožnost na čast sv. Jožefu**, in so vsega priporočila vredne. Veljajo v usnje vezane 60 kr., z zlato obrezo 80 kr. — Preč. gospod. duhovnom jih rad pošljem franko na ogled.

J. KRAJEC.

Tiskarna in založništvo „Dolenjskih Novic.“ Novomesto.

Slika 10: Dolenjske novice 2/1886, št. 4 (15. februar 1886), str. 31.

(Šmarnice za leto 1891.) „Katoliška tiskarna“ v Ljubljani tiska za leto 1891 nove Šmarnice z naslovom „Marijna visoka pesem“, v katerih pisatelj, č. gospod Andr. Kalan, poljudno razlaga hvalnico „Magnifikat“.

Slika 11: Dolenjske novice 7/1891, št. 5 (1. marec 1891), str. 38.

Za postni čas *

priporočam

Krajčeva knjigarna v Novem mestu

Hišni misijon

ali duhovne vaje.

Po sv. Alfonsu Liguorskem priredil in poslovenil P. Marijan Širca, mašnik iz reda sv. Frančiška.

Cena v platno vezani knjigi 80 kr.,
v usnji 1 gld., s zlato obrezo 1 gld. 20 kr.

Slika 12: Dolenjske novice 17/1901, št. 3 (1. februar 1901), str. 30.

Ciljno občinstvo knjigotržcev so bili tudi otroci in mladina, ki so bili vsaj zaradi potreb po šolskih knjigah redne stranke knjigarn. Vendarle pa šolske knjige niso bile edine publikacije zanje, saj

¹⁰ DN 18/1902, št. 16 (15. avgust 1902), str. 139.

pomemben del oglaševanih publikacij v časniku predstavlja leposlovje, pa tudi izdaje z versko vsebino. Prevladujejo oglasi za leposlovje, ki so ga pogosto oglaševali v obliki knjižnih zbirk – med največkrat omenjanimi so *Spisi Krištofa Šmida*, *Zabavna knjižica za slovensko mladino* in *Pomladni glasi*, ki jih časnik priporoča z besedami: »Sezite po tej knjigi, razveselite z njo svoje drage male, stariši in sploh prijatelji mladine«¹¹. Na splošno pa gre pri leposlovju za razne povesti in zbirke pesmi.

ŠOLSKE KNJIGE

in vse šolske potrebščine

pri J. Krajec nasl. in Urb. Horvat-u v Novem mestu.

Slika 13: Dolenjske novice 27/1911, št. 17 (10. september 1911), str. 137.

Redno, a v manjšem številu, so za mladino oglaševali tudi knjige z versko vsebino, molitvenike, pesmarice, priročnike oziroma navodila za krščansko življenje, svetopisemske zgodbe in podobno. Pri vseh oglaševanih knjigah, ne samo pri verskih, so pazili, da so bile moralno neoporečne in da so otroke ter mladino vzgajale v družbeno sprejemljivem in krščanskem duhu, kar je v oglasih zelo pogosto poudarjeno. Tako so, denimo, knjigo o plesu previdno opisali z besedami: »Fantje in dekleta berite to knjižico, ki ne govori le o plesu, temveč o čednosti mladine sploh in o nevarnostih, ki ji prete«¹².

V Dolenjskih novicah so oglaševali tudi slovenske časnike in časopise, predvsem domoljubno in lokalno obarvane, včasih tudi izrazito katoliško usmerjene. Nekaj je bilo tudi oglasov za slovenske časnike, ki so izhajali v Ameriki (na primer clevelandska *Narodna beseda*). Namenjeni so bili predvsem izseljencem, priporočali pa so jih tudi Slovencem v domovini.

Tudi v nemškem jeziku je izhajalo nekaj časnikov, ki so se zavzemali za slovenske in slovanske interese v cesarstvu (na primer dunajski *Der Sü-*

Spisi Krištofa Šmida.

Izšla sta 16. in 17. zvezek spisov Krištofa Šmida v založništvu J. Krajec nasl. v Novem mestu. 16. zvezek je poslovenil frančiškan P. Blanko Kavčič ter vsebuje šest lepih pripovedk: „Roparski grad“, „Ptičje gnezdo“, „Poškodovana slika“, „Tiskovna pomota“, „Spominčica“ in „Diamantni prstan“. Cena broširanemu snopiču je 1 K; trdo vezanemu zvezku pa 1 K 40 vin.; po pošti 20 vin. več. — 17. zvezek je poslovenil P. Bruno Strauss, frančiškan, sedaj vojni kurat, ter vsebuje dve mični pripovedki: „Brata“ in „Različni sestri“. Cena broširanemu snopiču je 1 K 20 vin.; trdo vezanemu zvezku pa 1 K 60 vin.; po pošti 30 vin. več. — Opozarjamo na ta nova in zadnja dva zvezka poslovenjenih spisov Krištofa Šmida župnijske, šolske in izobraževalne ter vse druge ljudske knjižnice. Gotovo ni slovenske knjižnice, ki bi ne imela med drugimi lepimi knjigami tudi vseh spisov Krištofa Šmida, po katerih posebno naša mladina tako rada sega. Ni pa tudi kmalu tako priporočljivih mladinskih spisov, kakor so ravno spisi ljubitelja in vzgojitelja mladine Krištofa Šmida. Njegovi spisi so zaradi svoje velezanimive in poučne vsebine preloženi malodane na vse evropske jezike. — Vsi dosedanji zvezki se dobé pri J. Krajec nasl. v Novem mestu ter v vseh knjigarnah po Slovenskem po zelo nizki ceni.

Slika 14: Dolenjske novice 33/1917, št. 22 (23. avgust 1917), str. 88.

den, katerega namen je bil – kot pravi eden od oglasov – »razširjati poznanje naših razmer izven slovenske in hrvaške domovine«¹³. Z oglaševanjem tovrstnega in slovenskega časnikarskega tiska so želele Dolenjske novice spodbujati branje in

¹¹ DN 7/1891, št. 9 (1. maj 1891), str. 69.

¹² DN 23/1907, št. 19 (1. oktober 1907), str. 195.

¹³ DN 14/1898, št. 13 (1. julij 1898), str. 109.

naročanje slovenskih časnikov, s čimer so krepile domoljubje in vseslovensko povezanost. Tako so časopis *Dom in svet* večkrat priporočali kot boljši nadomestek podobnemu nemškemu tisku: »Rojaki, zlasti rodoljubne družine, pustite vendar tuje liste, ki imajo dostikrat jako dvoumno vrednost in sezite po našem gornjem listu, ki ima istinito in trajno vrednost!«¹⁴. Nekajkrat so se pojavile tudi opombe o časnikih, ki zaradi svoje (verjetno preveč svobodomiseln) vsebine niso bili najprimernejši za branje.

Oglaševani časopisi spadajo na različna področja, nekaj je leposlovnih listov, drugi pa sodijo na razna strokovna področja. Redno so se pojavljali oglasi za časopise s kmetijsko vsebino – najpogosteje za *Kmetovalca*, ki ga je eden izmed oglasov priporočal z besedami: »Tudi naj bi kmetovalci prav v obilnem številu pristopili k c. kr. kmetijski družbi, marljivo prebirali izvrstni časopis »Kmeto-

valec« ter vse svoje polje, travnike, vinograde itd. obdelovali po teh navkih«¹⁵.

Redno je bilo najti tudi oglase za humorne liste (tudi med prvo svetovno vojno, ko so pogosto oglaševali predvsem *Kurenta*). Otrokom in mladostnikom je bilo namenjenih več časopisov, kot so *Drobtinice*: »Učitelam ino učencem, starišem ino otrokom v podvučenje ino za kratek čas«. V vseh obdobjih je bilo najti precej oglasov za leposlovne liste, najpogosteje so omenjali *Dom in svet*, ter verske časopise.

KMETOVALEC.
 Ilustrovan gospodarski list.
 Uradno glasilo
 c. kr. kmetijske družbe za vojvodino kranjsko.

Ureja Gustav Pirč, družbeni ravnatelj.

*Kmetovalec izhaja 15 na zadnji dan v mesecu ter stane 4 K, za vs. štiri mesece in štiri dni 2 K, za leto, — 40 K. c. kr. kmetijske družbe kranjske določajo kot izredno.

Inzerati (ovestitve) se zaračunajo po naslednji ceni: Inzerat na prvi strani 20 K, na 2. strani 15 K, na 3. strani 10 K. Pri večjih naročilih velja rabat. Družabnikov izdatni razpis.

Vsa pisma, naročila in reklame je pošiljati c. kr. kmetijski družbi v Ljubljani, Tatarski trg št. 2.

Poznatil iz »Kmetovalec« se dovoljati le tedaj, če se naroči vst.

Št. 24. V Ljubljani, 31. decembra 1904. Leto XXII

**Vabilo na naročbo „Kmetovalca“,
 oziroma k pristopu k c. kr. kmetijski družbi kranjski.**

Kmetovalci so pri nas na Kranjskem, kakor v vseh slovenskih pokrajinah, v najtuznejšem položaju. Splošno ne domajo naše večinoma zadolžene kmetije niti toliko, da bi gospodarji zahajali; oni se zato naprej zadolžujejo, ali pa obojani zapuščajo svoj dom in se izseljujejo. Vzroki temu so različni, a poglaviti vzrok je naše nazadnjaško kmetovanje, valed česar naše kmetijstvo doneska komaj polovico tistega, kar bi moglo in moralo. Za pridnega in varnega gospodarja, ki nima prav kmetovati, so pri nas razmere upodabljati za ugodne. Kdor si prizadeva mnogo in pravilno kmetovati, ne le izhaja, temveč se njega blagostanje celo množi. Iz tega sledi, da za napredek vnetemu kmetovalcu ni obupati, če mu je trdna volja samemu sebi pomagati.

Edino v samopomoči je rešitev našega kmetijskega stanu!

Kakor se mora človek vsake reči učiti, če jo hoče znati, tako se mora tudi kmetovalec učiti, kako naj si sam pomaga. Če so naši kmetovalci, zlasti kmetje, v tem pogledu doslej malo, ali niso skoraj nič naredili, ni njih krivda, temveč je krivda obeh činiteljev, ki so zamudili svetlobnega kmeta vzgajati in izobraziti za samostojno gospodarjenje, za umno kmetovanje, in ga tako niso uspeli sli s samopomoč. Kakor močan mladega človeka vzgajati in izobraziti, da bo enkrat sposoben, da si sam krah služi in si sam pomaga, tako je vzgajati tudi stanove, zlasti kmetijskega.

Prva naloga c. kr. kmetijske družbe kranjske in njenega gospodarskega lista „Kmetovalec“ je, naše slovenske gospodarje vzbujati k napredku, jim dajati navodila za umno gospodarjenje, jim pomagati, da pri svojih namerah naredi kmetijstvo dobičkonosnejše, izkriška:

☛ kmetovalce vzbujati in vzgajati za samopomoč. ☛

Kmetijski družbi kranjski ne gre za gnotne uspehe, ker ima dovolj premoženja, da se sama vzdržuje; ona celo dohodek iz tega premoženja obraca zgolj na korist svojim udom.

Slika 15: Dolenjske novice 21/1905, št. 24 (15. december 1905), priloga.

¹⁴ DN 11/1895, št. 1 (1. januar 1895), str. 6.

**DOM
 IN
 SVET**

ŠLOVENŠKI
 LIŠT S PODOBAMI

Izhaja v Ljubljani
 v zvezkih dvakrat na mesec
 na dveh polah. — Podaje pesmi,
 povesti in znanstvene spise,
 posebno o slovenski domovini
 Stane na leto 4 gl. 20 kr.
 na pol leta 2 gl. 10 kr., četrt leta
 1 gl. 5 kr. — Dopisi in denar se
 pošiljajo „DOM IN SVET“u
 v LJUBLJANI.

Slika 16: Dolenjske novice 13/1897, št. 3 (1. februar 1897), str. 29.

Oglaševali so tudi časopise za bolj specializirana področja (na primer za stenografijo), pa tudi glasila različnih društev in strok (za področje gasilstva se je večkrat pojavljal oglas za časopis *Vatrogasac*, list, ki je vseboval »razne novice, ki se tičejo ognjevarstva (požarnih bramb) z obilno vsebino, da se

¹⁵ DN 6/1890, št. 13 (1. julij 1890), str. 100.

Kurent. Izšla je druga številka s sledečo vsebino: Fr. Milčinski: V gorskem zakotju. — F. Žgur: Kurentu. — Ferdo Plemič: Pravljice za odrasle. 3. O vreči krompirja. — Pavel Scheerbart: Jean Baptiste v galošah. — Manica: Pridi... — Matija Bahun: Na pojedini. Stara ljubezen. Vračunal se je. Zmernost. Iz političnih dnevnikov. Dober odgovor. Previsoko cenjena. Vzorno gospodinjstvo. Darilo vojnega dobičkarja. Velikodušen. Časošetje. Spominjska plošča. — V prilogi: Še ni določeno. V brivnici. Bistroumni vzgojitelj. Stava. Listnica uredništva. — Sliki: Maksim Gaspari: Novi ministerski predsednik. Moderna končnica za panje. — France Podrekar: Otroci. Naši politiki: Kristan. — Areh Smrekar: Navijanje cen. Zaplenjeno! — Kurent izhaja po dvakrat na mesec ter stane do konca tekočega leta 10 kron. Naroča se v upravnistvu „Kurenta“ v Ljubljani, Stari trg 19. (Zvezna tiskarna.)

Slika 17: Dolenjske novice 34/1918, št. 38 (19. september 1918), str. 152.

spoznavajo ognjegasna društva, sploh v poduk požarnim brambam¹⁶, v vojnem času pa se je pojavilo nekaj oglasov za časopise, povezane z vojno. Širino vsebine časnika in njegovega ciljnega bralstva kažejo tudi oglasi za časopise, kot sta bila *Odmev iz Afrike*, »ilustrovan mesečnik v prosep afriških misijonov in v oproščenje zamorskih sužnjev« in časopis *Piščalka* »za abstinate, pivce in pijance: mesečnik, posvečen protialkoholičnemu gibanju na Slovenskem«.

Nekatere časopise in časnike so oglaševali v več obdobjih, včasih pa več let ni najti oglasov zanje, kar lahko pomeni, da so bili morda že tako uveljavljeni in razširjeni, da oglaševanja niso potrebovali. Sicer bi lahko sklepali, da so bili mogoči kupci večine oglaševanega časopisja kmetje, oglasi za bolj specializirane strokovne časopise pa nakazujejo, da so ciljali tudi na obrtnike, uslužbence, uradnike in člane različnih društev.

Knjigotrško ponudbo na Dolenjskem sta dopolnjevali tudi Družba sv. Mohorja in Družba sv. Ci-

mila in Metoda. Mohorjeva družba je imela že od vsega začetka nalogo izdajati »primerne in koristne knjige«. Vsakoletni knjižni dar je pošiljala na območja škofij, kjer so bivali Slovenci, pošiljala pa jih je še v druge kraje, tudi v Ameriko in celo v Rusijo¹⁷, medtem ko so bile izdaje Družbe sv. Cirila in Metoda eden izmed virov njenega vzdrževanja¹⁸. Družbi sta ponujali raznovrstno gradivo: leposlovje, strokovne in verske izdaje, publikacije za otroke, koledarje ... Obe sta bili v Dolenjskih novicah pogosto omenjeni. Z željo po čim več naročnikih sta se naslanjali predvsem na narodno in versko zavest Slovencev: »Vsak Slovenec, vsaka Slovenka, šteji si v sveto versko in narodno dolžnost, da je ud te naše družbe!¹⁹. Knjižna ponudba teh družb je obstajala hkrati s ponudbo v knjigarnah. Kolikšen vpliv sta družbi imela na knjigotrško ponudbo na Dolenjskem, je težko reči, po pojavljanju v Dolenjskih novicah pa lahko sklepamo, da sta imeli precej članov tudi tam.

(Družba sv. Cirila in Metoda) je izdala ta dni drugi zvezek svoje knjižnice: „Rudolf Habsburški, oče avstrijske cesarske rodovine“. Kot 1. zvezek „Franc Jožef, cesar avstrijski“, spisal je tudi to prof. Fr. Hubad iz Gradca.

Slika 18: Dolenjske novice 5/1889, št. 7 (1. april 1889), str. 57.

V obravnavanem časniku se je pojavljalo še veliko oglasov za razna druga gradiva. Knjigarne so šolarjem ponujale vse šolske potrebščine, pisalna orodja in raznovrsten papir. Kupili so lahko tudi razne podobe (na primer cesarjevo), razglednice in fotografije, za zabavo pa je bilo mogoče dobiti družabne igre in igralne karte. V času božičnih praznikov so v knjigarnah, tudi v Krajčevi, ponujali podobe za jaslice in druge za darila primerne reči, skozi vse leto pa je bilo mogoče kupiti razne svetinjice in rožne vence. Veliko oglasov je bilo za stenske koledarje, številni so bili tudi oglasi za uradne

¹⁶ DN 8/1892, št. 11 (1. junij 1892), str. 89.

¹⁷ Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru: 1851–1995. Celje, Celovec, Gorica: Mohorjeva družba, 1996, str. 23–32.

¹⁸ Andrej Vovko, Mal položi dar ...: portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda: 1885–1918. Ljubljana: Slovenska matica, 1994, str. 105.

¹⁹ DN 17/1901, št. 4 (15. februar 1901), str. 39.

tiskovine, ki jih je tiskal Krajec (za župnije, občinske in sodne urade, šole, odvetnike ...).

Stenski koledar za leto 1911

je izšel v lepi izpeljavi v tiskarni J. Krajec nasl. v Novem mestu. — Cena 40 vinarjev, s poštnino 10 vinarjev več. — Za Ljubljano in okolico ima zalogo „Prodajalna katol. tisk. društva (Ničman) v Ljubljani“. — Prav primerna darila za

Božič in novo leto se dobijo pri J. Krajec nasl. in Urban Horvat v Novem mestu.

Slika 19: Dolenjske novice 26/1910, št. 23 (10. december 1910), str. 184.

Za božični čas
priporočam svojo veliko izbiro
podobic za jaslice, barvastih in
pisanih papirjev, prtičev, zlatih
pen in drugih enakih reči.
J. Krajec.

Slika 20: Dolenjske novice 5/1889, št. 23 (1. december 1889), str. 187.

V Dolenjskih novicah so lastne storitve oglaševali različni knjigovezi (Josip Perovšek, Anton Turk in Josip Kos), največkrat oglaševana pa je bila knjigoveznica in tiskarna Janeza Krajca.

Časnik je poročal tudi o dogodkih, kot sta bili odprtji knjižnic v Šmihelu in Kandiji pri Novem mestu ter o spremljevalnih prireditvah. Bralce (predvsem podeželane) je vabil, naj jih obiskujejo in se izobražujejo. Poročal je še o obletnicah delovanja raznih tiskarjev in okroglih jubilejih ter o smrtih znanih slovenskih književnikov. Knjigararji so stranke obveščali še o odprtjih, razširitvah in preselitvah lastnih prodajaln ter knjigoveznic.

V Dolenjskih novicah pa tiska niso samo oglaševali, menili so tudi, da je treba bralce opozarjati na zanje neprimerne izdaje. Branje in izobraževanje je časnik sicer vedno vspodbujal, a kot kaže, so pri njem menili, da ljudje, ki niso sodili med izobražence (kar je veljalo za večji del bralstva), niso bili vedno sposobni sami presoditi o ustreznosti posameznega natisa. A če pogledamo iz drugega zornega kota — če so čutili potrebo po tem, da so določene izdaje odsvetovali, to pomeni, da so jih vsaj nekateri ljudje brali, saj drugače ta opozorila

Najboljše urejena TISKARNA

na Dolenjskem, ki izgotavlja
vsakovrstne tiskovine točno
:: in lično, je tvrdka ::

**J. Krajec nasl.
v Novem mestu,**

ki ima tudi prav dobro
:: :: urejeno :: ::

knjigoveznico,

ki izvršuje vsa navadna,
kakor tudi vsa najfinejša
dela solidno, točno in ceno.

Slika 21: Dolenjske novice 29/1913, št. 9 (10. maj 1913), str. 36.

da ne bi bilo nikomur spodtakljivo, glejte povest »Pegam in Lambergar«, »Dom in svet«, kako naj se piše o tej res kočljivi zadevi. Prav brez potrebe je na str. 143 sklep, da skočita v morje. — Samomor

Preselitev knjigarne.

Tvrdka **URBAN HORVAT** v Novem mestu se je preselila iz hiše J. Krajčevih naslednikov na glavni trg v hišo g. Vojska zraven rotovža. Toplo priporočuje knjige, muzikalije, umetnine, papir, pisarniške in šolske potrebščine itd. — Sprejema naročila na domače in inozemske knjige in časopise. ➡ Zaloga igralnih kart in raznovrstnih rabljenih garantirano pristnih poštnih znamk za nabiralce.

Slika 22: Dolenjske novice 14/1898, št. 17 (1. september 1898), str. 147.

Pisatelj Ivan Cankar umrl. V sredo, dne 11. decembra v noči je izdihnil svojo blago dušo v deželni bolnici v Ljubljani po daljši bolezni pisatelj Ivan Cankar, eden naših največjih, najzaslužnejših mož na polju slovenske književnosti, star šele 42 let. Pogreb se je vršil v petek 13. decembra ob 3. uri popoldne iz Narodnega doma, kjer je bilo truplo razpoloženo občinstvu,

na pokopališče k Sv. Križu. Pogreb je bil veličasten, kakoršnega Ljubljana še ni videla — razen Krekovega. Kaj nam je bil Cankar v literaturi, bomo mogli presoditi še le sedaj, ko ga ni več. Slava njegovemu spominu!

Slika 23: Dolenjske novice 34/1918, št. 51 (19. december 1918), str. 203.

* (Zloglasni pisatelj Zola) je umrl prve dni oktobra. Zadušil ga je po noči v spanju strupeni plin iz peči. Imenujejo ga „neprekosljivega“. Da, bil je neprekosljiv v največji unaznanosti in podlosti. Da se je prodalo 2.300.000 njegovih knjig pač jasno govori, kako sprijen je svet, ki hlastno saga po takem berilu. Zadnje čase je Zola branil izdajalskega žida Dreyfusa, kar so mu prav močno zamerili. A Zola si je nabral lepih denarcev in živel prav razkošno. Storil je s svojimi spisi neizmerno škode zlasti med mladino, in žalibog, tudi naša mladina se zabava čisto s temi strupenimi in nračnost unišujočimi spisi.

Slika 24: Dolenjske novice 18/1902, št. 20 (15. oktober 1902), str. 178.

moramo vselej obsoditi, kako lahko bi se bilo to izpustiti! Sicer pa ponovimo: knjiga je za odraslene vredna priporočila²⁰.

Omenjena opomba lepo prikaže odnos časnika do »moralno spornih« izdaj z vsebino, ki se ni povsem skladala z družbenimi nazori uredništva. Tovrstna cenzura se je pojavljala pri vseh vrstah izdaj, posebej veliko pozornost pa so namenjali pisanju za otroke in mladino, ki je moralo biti neoporečno. Nekatere tiskane izdaje, predvsem časnike, pa so odsvetovali pretežno zaradi drugačnih političnih ali verskih stališč. Časnik je svartil tudi pred različnimi nemškimi izdajami in namesto njih priporočal primerljive slovenske.

Prav tako se je občasno pojavljalo opozorilo na nekatere knjigotržce, ki naj bi poskušali goljufati, na primer opozorilo na enega izmed knjigotržcev v Innsbrucku, ki je izdajal slovenske molitvenike, katerim je kljub dru-

gačni vsebini nadel naslove najbolj priljubljenih tovrstnih del ljubljanskih založnikov Henrika Ničmana in Matije Gerbra. »Torej, če hočeš pošten in srečen biti, ne jemlji vsakih bukev v roke, ki se ti ponujajo. Ni vse zdravo ne, kar ljudje hvalijo. Prej da take nove, ali pa tebi neznane knjige bereš, pokaži jih pametnim gospodom n.pr. duhovniku, učeniku, poštenim starišem itd., da iz njih strupa poprej ne zavžiješ, kakor bukve spoznaš. Le po malem in varno beri, da ti branje ne bode škodovalo.«²¹

Število oglasov in omemb publikacij v Dolenjskih novicah je skozi različna obdobja nihalo. Opaziti je, da se je v zadnjih letih 19. stoletja število tovrstnih oglasov zmanjšalo. Občasno se je nekoliko dvignilo, a bilo stalno v rahlem in opaznem upadanju. Omenjeni padec pa dejansko ne pomeni tudi manjše knjigotrške ponudbe. Razlogi bi morda lahko tičali v spremembi politike uredništva, možno pa je še, da so na to vplivale tudi knjižnice. Največjo prelomnico predstavlja začetek prve svetovne vojne, ko se je število oglasov za vse tiskane izdaje močno zmanjšalo, manjša pa je bila tudi njihova raznovrstnost. To je odraz vojnih razmer, zaradi katerih ni bilo več toliko časa za branje, pa tudi denar so ljudje namenjali bolj nujnim stvarim. V krajšem povojnem obdobju, ko je časnik še izhajal, se število oglasov ni povečalo, Dolenjske novice pa so se znašle v veliki stiski, ki je na koncu privedla do prenehanja izhajanja.

Oglasi, ki smo jih navedli v članku, so bili različno oblikovani. Nekateri so zaradi različnih okrasnih elementov, kot so okvirji, slike, drugačen tisk in podobno, vidno izstopali, njihov večji del pa je bil preprosto zapisan. Razlikovali so se tudi po velikosti: večinoma je šlo za manjše oglase, redkejši so zavzeli večji del ali celo stran, še redkejši pa so bili v obliki priloge. Včasih je bila omemba publikacije tudi del posameznega članka.

Dolenjske novice kot lokalni časnik omogočajo vpogled v različne vidike vsakdanjega življenja na Dolenjskem ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Z digitalizacijo in splošno dostopnostjo preko spleta v Digitalni knjižnici Slovenije se ponujajo nove možnosti in večja dostopnost do informacij, ki jih lahko črpamo iz njihovih objav. To pa je vsekakor zelo privlačna in praktična možnost za vse, ki jih zanima lokalna zgodovina.

²⁰ DN 8/1892, št. 10 (15. maj 1892), str. 81.

²¹ DN 10/1894, št. 7 (1. april 1894), str. 52.

LW

Cvetko Tramte – Fotko: »Šel sem v Klagenfurt, pridem takoj.«

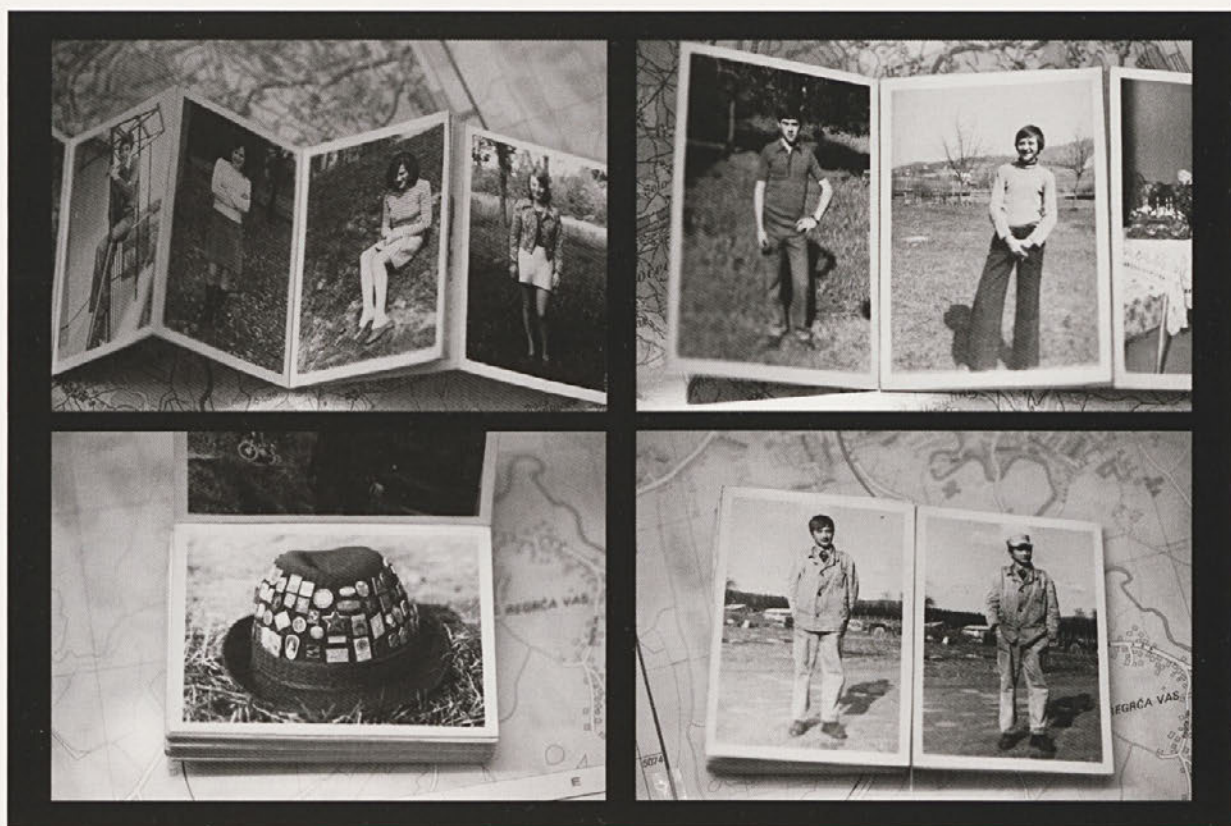
»17 lejt pa pu je star, in se ni nikol pokvaru, pa viš, štirindvejšet ur na dan skus igra,« je na kratko obmolknil in dodal: »radio Sraka«. Narodnozabavne viže so se vrstile druga za drugo. Zvočniki so bili zelo na glas in težko sem ga slišal, ker je govoril sklonjen proti tlom. Pogledal je na uro in hitro vstal z omarice. Stopil je do radia in ga ugasnil. Obrnil se je na drugo stran sobe, kjer je bil pod kupom papirja skrit malenkost mlajši tranzistor. Prižgal ga je in iz zvočnika se je zaslišal umirjen glas bralke: »V 85. letu starosti je umrla Rozalija Pavček iz Straže, Podreber 14. Pokojnica bo jutri, v soboto, 31. julija, ob 16. uri in 30 minut šla¹ izpred mrliške vežice v Vavti vasi na pokopališče v Dolenji Straži. Žara pokojnice bo na dan pogreba, od 9. ure dalje, ležala v mrliški vežici v Vavti vasi.« »Osmrtnece vsak dan poslušam, ta radio mam sam za osmrtnca pa za nč družga,« je dodal Cvetko Tramte. »Studio D«. Ko je napovedovalka ponovila zadnjo osmrtnico, je znova stopil do tranzistorja, ga ugasnil in prižgal tistega malo starejšega. Ura je bila nekaj čez poldne in sedela sva v njegovi nekdanji pisarni, spalnici in dnevni sobi, vse med istimi štirimi stenami, kjer živi. Postelja lepo postлана, na stenah plakati svetovnih voditeljev ter dva njegova portreta enakih velikosti na vsaki strani poleg Tita in papeža Janeza Pavla Drugega, plakatov mladih muck in deklet v kopalkah iz osemdesetih let minulega stoletja. Ladijski pod je star kot on ali še starejši. Ne škriplje, slišita pa se ščebet ptic in prepah, ki vleče skozi staro hišo. »Po Dolenjski sm slikou, Nou mejst, pa Kršku, Šentjern pa tut. Slikat so se hodil pa s cele

Dolenjske. Vse kraje vejm, k mam knjigo, k sm vsazga zapisou, zdej me pa taku zdravje jebe, da bi raj denes umru ko jutru.«

Cvetko Tramte je doma z Breške vasi na Dolenjskem, kjer je sam ostal na domačiji. Papirje za fotografsko obrt je dobil leta 1979, takoj naslednji dan, ko so pokopali Edvarda Kardelja, ker mu jih zaradi njegovega pogreba istega dne niso hoteli izdati. Najprej se je za poldrugo leto zaposlil v Industriji motornih vozil, potem pa v Tovarni Krka. Tam je tudi začel fotografirati. »Tisto divjad, miši, podgane, pa zajce, k so jih gojil tu k preizkujejo strup, arcnije na njih. Sm tistu vse preslikou, pa sm vzeu dva deci šnopca s sabo, mam še neki flaško kle, če šnopc piješ, pol strup pa smrad odženeš.« Sodelavec se je za njega boril na sestankih, vendar ga niso marali, imel pa je tudi zdravstvene težave. Spal je enajst ur na dan in imel bolečine v glavi. Želel je fotografirati. Ko je dobil papirje za obrt, so ga hoteli poklicati nazaj, pa se je z vsemi štirimi branil, da ni ostal v tovarni.

»Od kraja sm velik slikou. Tut 143 filmu na enu letu. Tu govorim za takrat, trideset let nazaj. Veš kulk je tu 143 filmu, zdej je sm par filmou na letu. Pogrebou sm rekordnu velik slikov, po tri na teden al pa dva na dan. Od pogreba dobim velik dnarja.« Nikoli ni ničesar prebral o fotografiranju, tudi poznal ni nikogar. Prvi fotoaparat je kupil, ko je bil star nekaj čez dvajset, ruskega Zorki 4. »U Lublan sm kupu aparat, k je bil štir jurje šestdeset dinarjev. Tist aparat sm tam u izložbi vidu, pa še točno zdej vem, katera trgovina. U Arkadi tamle k greš po Titovi, preden na Dulensko zaviješ, bi še zdej najdu. Takrat je blu tu velik dnarja, hudič,« je dodal sočno kletvico in nadaljeval o drugih temah.

¹ Zapisano po izvirnem tonskem posnetku.

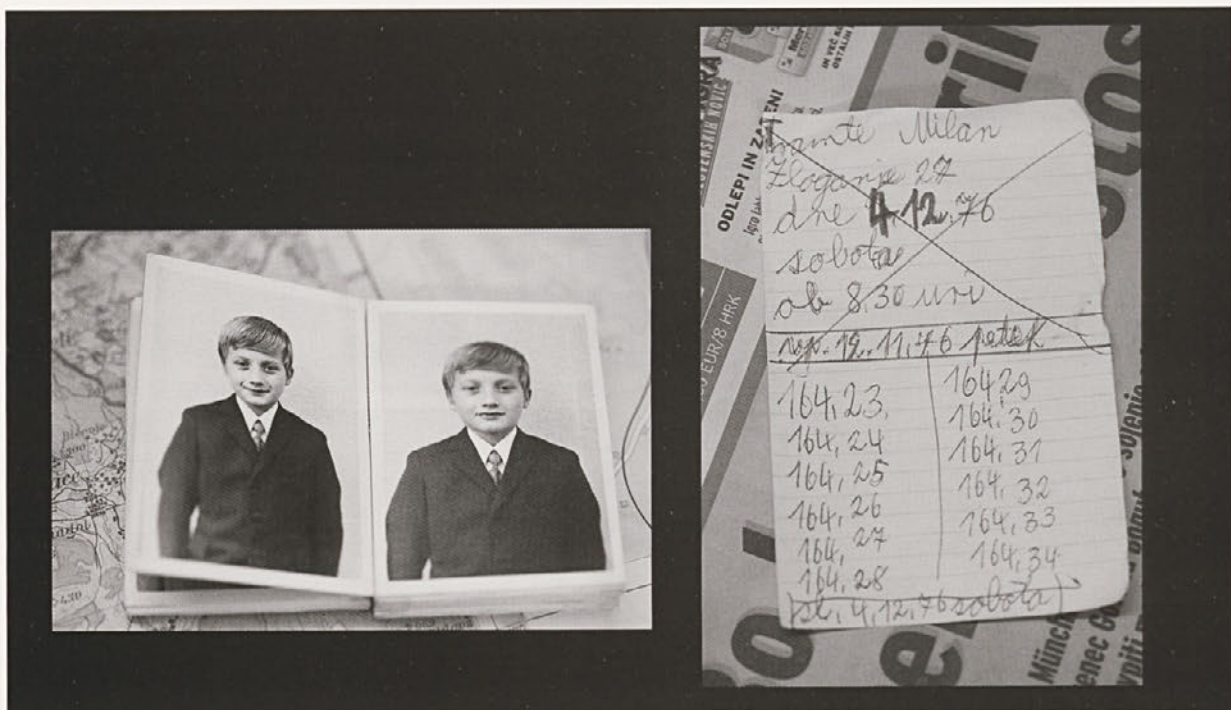
Iz arhiva Cvetka Tramteta-Fotka. (Foto: Boštjan Pucelj)

Vremenu, zdravju in človeški »žlehtnobi«. V službi je slikal s Praktiko, potem pa je v Celovcu kupil svojega prvega Nikona. V trgovini mu je koroški Slovenec razložil, da je to najboljši aparat, zato si je kasneje kupil še dva. »Prešvercou, sm se znajdu, kukr sm se mogu.« Fotografiral je portrete, obhajila, birme, otroke na domovih, poroke in pogrebe. »Se je snelu, ..., sm enkrat zajebou. Tu k zajebesh kakšno ohcet al pa pugreb. Sm pugreb slikou, pa se je film strgou, pa sm pa reku, da je bla okvara. Od 143 filmou se je lahko kej naredlu. Ti ne vejš, kaku je tu hudu, pa nč nism mogu.« Glava se mu je še bolj povasila. »Nikon je bil najbulši.«

Da je lahko dohajal vse birmance, je uporabljal tri Nikon ohišja FA. Nekoč je imel v Dolenjskih Toplicah devetdeset obhajancev, ki jih je s tremi aparati komaj dohajal. Za vsakega je naredil portret in s starši skupaj štiri do šest posnetkov na obhajanca. Denar je v župnijah dobil vnaprej. »Jst sm mu včasih velik dnarja, pa kuk se je živelu od tizga mojga dnarja. Kb nekej dal na banko. Posujvou sm ga,« je končal, nakar je zavladata tišina. Spet

sva prešla na vreme, zdravje in človeške manire. Pogovor o fotografiranju ga je razvedril. »Veš, fotografirou sm rad,« je dejal.

Po Novem mestu in pokrajini je bil poznan kot Fotko. Tako so ga začeli klicati otroci na novomeških Mestnih njivah. Kasneje si je iz vzdeyka ustvaril prepoznavni znak. Ljudje pravijo, da je bil drugačen. O njem so krožile razne govorice, ki pa so ostale na ravni gostilniškega obrekovanja. Nihče ga osebno ni poznal, so pa ga videvali po vsej Dolenjski. »Bil je pravzaprav povsod. Ni bilo, da on ni bil, kjer se je zbiralo nekaj več ljudi. Tam je bil gvišno s svojim fotoaparatom, z enim, dvem, takole za vratom. Bil je markantna oseba tudi zato, ker je bil visok. Pa še nekej. Prevažal se je s triciklom. Že s tem, ko se je pripeljal, že to je bilo nekaj posebnega. Največja fora, ki se jo spomnim, je bila, ko je na stari glavni avtobusni postaji med kostanji zjutraj parkiral svoj tricikel in se od tam odpeljal po opravkih. Vedno pa je zadaj zataknil listek, kam je šel: Šel sem v Ljubljano. Šel sem v Zagreb. Enkrat pa

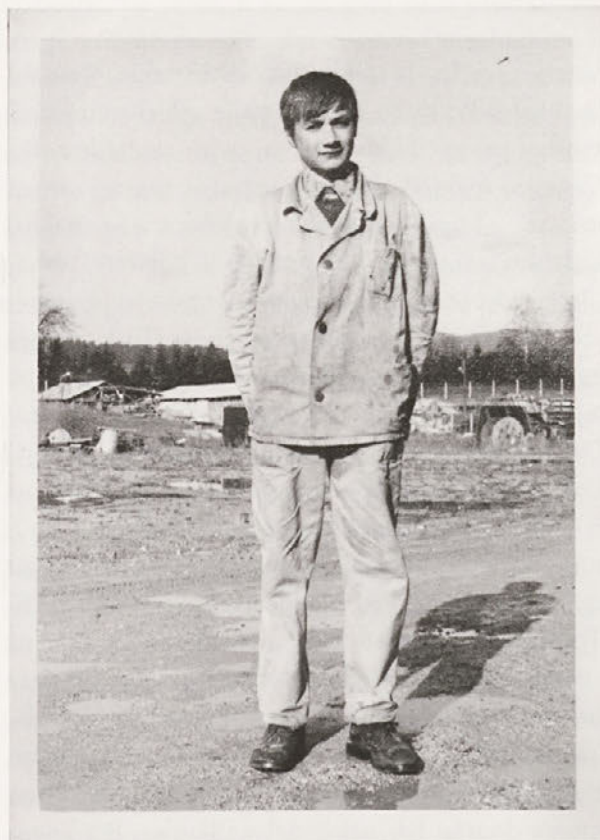

Iz arhiva Cvetka Tramteta-Fotka. (Foto: Boštjan Pucelj)

je pisalo: Šel sem v Klagenfurt², pridem takoj,« se spominja Jože Leopold Kukec in se od srca nasmeje. »Tak je bil tale Fotko, sicer mislim, da sploh ni bil nadležen, da je bil tak dobrodušen možakar. Veliko teh potujočih fotografov je bilo zelo vsiljivih, ta pa je tako bogaboječe tam ob strani stal in vprašal: K bi se morebit slikal?« Znana je anekdota, ko je neka gospa potrebovala fotografijo za potni list. Prišla je na njegov dom. Ko je hotela vstopiti, jo je opozoril na preprogo na hišnem pragu za brisanje čevljev. Ko je vstopila v drug prostor, jo je znova opozoril na predpražnik. Dejansko si je trikrat obrisala čevlje, preden je lahko sedla na stol za portretiranje.

Tramtetov fotografski arhiv obsega 2043 barvnih filmov in nekaj več črno-belih. Vsak film je skrbno arhiviran v mapici z zaporedno številko. Kdo je na fotografiji, kje in kdaj je bil posnet, je za vsak film napisano na lističih z različnimi barvami. Z modrim kemičnim svinčnikom ime, priimek ter naslov portretiranca, dan in ura portretiranja, dan oddaje fotografij, za kakšno priložnost je fotografiral ter številke posnetkov in število fo-

tografij, ki jih je stranka naročila. Z rdečim flomastrom so vpisani popravki ter dodatna naročila.

Iz arhiva Cvetka Tramteta-Fotka.

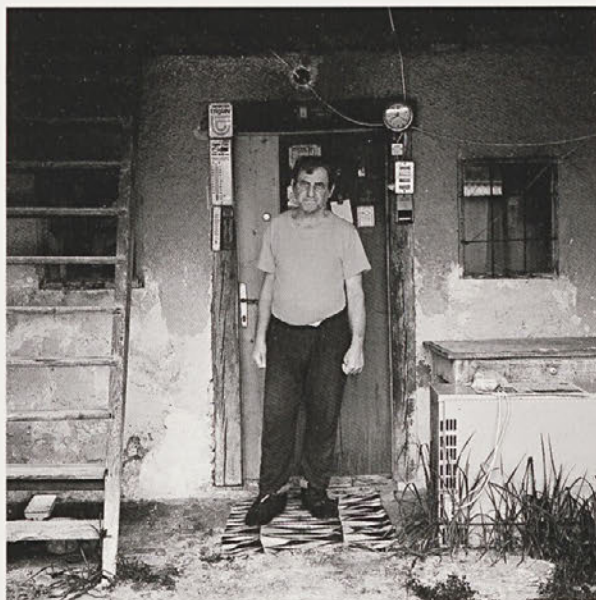
² Celovec.

Barvne filme je poštno pošiljal v Trst ali London, kjer je bilo razvijanje najcenejše. Ob naročilu razvijanja filma in enega izvoda fotografij je dobil še neposlikan film brezplačno. V Londonu je delal Dalmatinec, tako da se je lahko po telefonu vse dogovoril. Tujih jezikov ni znal. »Črno-bele sm razvijou, jih mam osemnajst taužnt,« je povedal o številu lastnoročno izdelanih fotografij, ki so v velikosti nabožnih podobic zložene v harmoniko.

Portreti podeželskih ljudi, skrbno postavljeni v domačem okolju, predstavljajo dokument minulega časa. Pri koruzi ali »fižonu«, s kozolcem ali hlevom. »Ozadje je blu pr men zelu strogu. So rekl: Sej je dobr. Pa sm reku: Pa poejte, če je dobr.« Nikomur ni pustil prijemat fotoaparata. Na porokah je čezenj razgrnil »servet«, ker so svatje med nazdravljanjem z vinom škropili naokoli. Fotografiranja se je lotil resno in skrbno. Za poroko se je lepo oblekel in mirno čakal, da so ga svatje izbrali med čakajočimi fotografi. Včasih niso imeli vnaprej izbranih fotografov. Pred 25 leti je v Novem mestu fotografiral tri poroke do devetih tistega dne. Ker nekateri niso prišli na vrsto, so se na koncu celo stepili.

Za lastno reklamo je vsako leto izdelal žepno zgibanko. Na njeni naslovnici je bil natisnjen koledar za prihodnje leto, na hrbtni pa za preteklo. Poleg datumov so bile na koledarju za preteklo leto navedene temperature posameznega dne. Gre za najnižjo temperaturo dneva, izmerjeno pred njegovo hišo. Te že 40 let zapisuje vsak dan. »K sm biu u bolnci, sm pu radiu slišau. Al sm pa telefurniru tle u vas. Veš, je treba prec zjutri zapisat, če ne puzabš.« Po hiši in zunaj nje ima razporejenih 22 termometrov. Nekateri ne delujejo več. Zapiše si tudi, kje je bil tistega dne, kaj je delal in koliko kilometrov je prevozil.

Družine si ni nikoli ustvaril, čeprav mu je zdaj žal za to. »Jst ne maram otrok, pa sm sam otroke slikou Če ne b blu otrok, pa veš, kulk je tu, sej si vidu, kulk filmov mam,« je presenetil z izjavo. Nagajali so mu vsi po vrsti, najprej v domači vasi, potem v šoli. V šolo je hodil peš, zadnje leto v šest kilometrov oddaljeni Šentjerneji. »Tist Šentjern mi je škodu. So otroke vozil, jst sm pa peš hodu brez marele. Pred petdeset leti je avtobus vozu, pa je blu

Cvetko Tramte-Fotko. (Foto: Boštjan Pucelj)

treba plačat. Ke ma pa dnar nš oče?! Je meu štir pankrte, je mogu preživt, hudič.«

Cvetko Tramte ima roke povsem suhe. Star je 63 let in hodi počasi. Bolijo ga noge. Lani je padel z motorja in si še bolj poškodoval desno nogo. Tudi vid si je pokvaril. Sedaj nosi očala, drugače ne vidi brati. »K sm bil popolnoma slep, k nism nč vidu, sm šele pol slike vidu. Nism odreku, sm kakšnga mulca vprašu, če je ta številka na tu pa na tu nastavljena. Veš je moglu bit prou narjenu, pa ni bla nobena slika pokvarjena, taku da Nikoni so bli sigurn.« Kriv je bil »šnopc«. Z bratom sta se sprla in tožila. Zdaj ne pije več, čeprav ima doma polno alkohola, tudi v gostilnah ne. In ta brat mu je pred devetimi leti na hišnem pragu umrl prav zaradi alkohola. Hudo mu je.

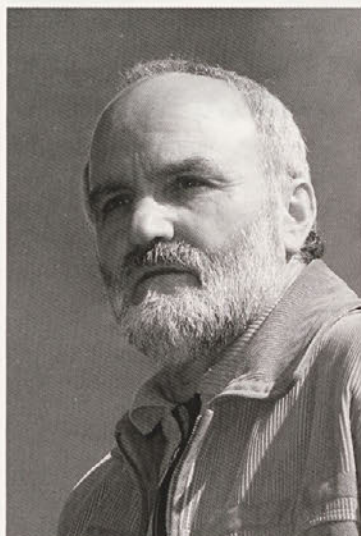
Ko sva končala pogovor, sem ga prosil, da narediva eno fotografijo pred hišo, enako tako, kot je on fotografiral mene. Postavil sem ga na hišni prag, nastavil kompozicijo in ga prosil, če se lahko nasmeje. »Nemam se za kej nasmejat. Lej, kam sm pršu. Sej nč nemam ad žvleja.«

✓
✓

IVAN GREGORČIČ

»Zame je Kapitelj veliko več kot le stvarni del mesta«

Milan Markelj. (Foto: Marko Klinc)

Pogovor z novinarjem, urednikom in književnikom Milanom Markljem.

Leta 1946 v Novem mestu rojeni Milan Markelj je v rodnem mestu preživel z izjemo študentskih let vse življenje: tam je preživel otroštvo, tam je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo (kjer je prvič stopil na literarne s(S)tezice), tam je oddelal vso delovno dobo: kot novinar Dolenjskega lista je spremljal, beležil, premišljeval in presojal zlasti kulturni utrip svojega mesta in širše Dolenjske. V Dolenjskem listu je poleg kulturne strani urejal tudi kulturno prilogo *Dolenjski razgledi* in pozneje nekoliko drugače zasnovano *Prilogo*.

Toda kakor je on živel v Mestu, je tudi Mesto živelo v njem. O tem priča njegovo literarno delo: kratka proza v zbirkah *Podobice*, 1989, in *Krhanje*, 1996, ter pesmi v zbirkah *Obrobne pesmi*, 1975 (v skupni knjigi z zbirko *Dediščina* pesnika in novinarskega sodelavca Ivana Zorana), in *Praskanke*, 2002.

Svoje pripovedi in izpovedi, ki jih bistveno zaznamuje grenkljasto občutje krhanja, je pogosto »izpraskal« in »upodobil« na kuliseriji svojega mesta, pri čemer nimajo krušče se ruševine mestnega obzidja, zaraščajoči se vrtovi opuščenih meščanskih hiš in Kapitelj le emblematičnega, ampak tudi globlje simbolne pomene. Da je Milan Markelj na nek način naravno in kulturno zrašččen z mestom, očitno čuti tudi Milček Komelj, saj ga je sprejel v svoj pesniški *Epilog po novomeško* v zborniškem berilu *Novomeška knjiga* z verzom: *Milan Markelj se na kapitlju z grenko bilko podreza*. Leta 2008 mu je rodno mesto za literarno, novinarsko in uredniško delo podelilo Trdinovo nagrado.

Melodija tvoje govornice te izdaja za pristnega in žlahtnega Novomeščana. Toda tvoj oče je prišel v Novo mesto z Gorenjske ...¹

Mojemu očetu Antonu je zibelka stekla v Bohinjski Beli, malem kraju v okolici Blejskega jezera, na tistem koščku slovenske zemlje, ki je po Prešernu »z okol'šč'no podoba raja«. A za očeta življenje v rodnem kraju ni bilo rajsko, družina je bila zelo revna in le glasbenemu talentu, ki ga je pokazal že kot otrok, se je lahko zahvalil, da so mu omogočili šolanje v orglarski šoli v Škofji Loki in potem v Ljubljani. Kot mlad

◀ Dragica Čadež: *KOPALKA*, 2001, les

¹ Ker sva bila pri Rasti dvajset let sodelavca (Milan je bil od začetka sodelavec revije in član njenega uredniškega odbora, pozneje področni urednik in deset let tudi odgovorni urednik), je nekako naravno, da tudi tale javni pogovor poteka na »ti«.

S fotoaparatom iz prvih novinarskih let.

in obetaven organist je prišel na Dolenjsko, najprej v župnijo Krka, po smrti organista in skladatelja Ignacija Hladnika pa je dobil njegovo mesto v Novem mestu. In ko se je ogrel za mlado korsko pevko Barbaro Foršek iz Regrče vasi, je bilo njegovega gorenjstva konec. Udomil se je na Dolenjskem, si ustvaril za današnje pojme veliko družino (šest otrok) in postal Novomeščan. Jaz sam nikoli nisem čutil kaj gorenjskega v sebi. Oče je bil redkobeseden, o svojem življenju je redko kaj povedal, njegovo sorodstvo ni bilo prav pogosto na obisku, na Gorenjsko sem šel le poredkoma, tako da je bilo gorenjsko izročilo bolj tiho, medtem ko so bili stiki z materinim sorodstvom pogosti, pogovori o starih časih so se sukali v glavnem po dolenjsko. Tako je materina dolenjska plat prevladala.

S kakšnimi podobami so popisani listi tvojega otroštva? Saj se mladost menda vendarle ni povsem »razdišala«, kot sicer metaforično praviš v eni svojih pesmi.

Moje otroštvo je zaznamovano s Kapitljem. Tako Novomeščani pravijo vzpetini s cerkvijo sv. Nikolaja v starem mestnem jedru. Ker je bil tam več kot pol tisočletja sedež kolegiatnega kapitlja, so po tej častiljivi cerkveni ustanovi meščani poimenovali cerkev v kapiteljsko, vzpetino s proštjsko stavbo, drugimi hišami in vrtovi vred pa v Kapitelj. A zame je Kapitelj veliko več kot le stvarni del mesta. Kapitelj je moj dom, zdaj že sanjsko in v neresničnost odmaknjeno domovanje, v katerem sem rasel in odraščal ter se v toku življenja brusil in likal. Kapitelj je zame naša družina in stara mežnarija, so prijatelji iz otroštva in ljudje, ki jih ni več, so mehke trave zelenic okoli cerkve, kjer smo se igrali in v toplih poletnih nočeh poležavali ter zrli v zvezdna čudesa nad

Fotografija Markljeve družine leta 1947. (Iz arhiva Milana Marklja.)

sabo (tedaj ni bilo reflektorjev ne drugih luči), Kapitelj mi je mogočna cerkev, ki kot veličastna barka zanesljivo pluje po oceanu časa in izpričuje kljubovanje minevanju, a je tudi razpadajoče staro mestno obzidje s svojo zgodbo o neizbežnem minevanju, so zaraščajoči se vrtovi starih meščanskih hiš s komaj še zaznavnim vonjem starih časov, je kistanjev drevored »na šancah«, kjer sem v bunkerju v drevesni krošnji, odmaknjen od sveta, odkrival čarobnost branja ... Na Kapitlju sem zorel ob otroški igri, prijateljevanju in kreganju, vojskovanju z vsiljivci iz drugih delov mesta, ob raziskovanju skrivnih koticov vrtov, ob prepovedanih izkušnjah (kajenje, potepanje) ... Kapitelj je neminljivi vonj življenja v razcvetanju, vonj rože, za katero ne vemo več, ali sploh še je, a verjamemo vanjo ...

Novo mesto tvoje mladosti je bilo bistveno drugačno od današnjega. Kakšne misli, občutja ti sproži (morda nostalgično patinirana) primerjava?

Kot ljudje se tudi mesta spreminjajo, krhajo se v drugačnost tako po zunanjih podobah kot po občutjih. Novega mesta iz mojega otroštva in mladosti tako pravzaprav ni več. Ne samo da se je spremenilo v zunanjem videzu, da se je razraslo in z betonom popaslo njive in travnike v okolici, tudi njegov življenjski utrip je močno spremenjen, drugačen. Včasih se mi zdi, kot da mesta sploh ne poznam več. Grem po ulici, poznana mi je, znane so mi stavbe, pročelja, a vse to znano je nekako preoblikovano v nekaj drugega. Tisoče drobnih, samih po sebi nepomembnih stvari daje mestu drugačnost: napisi, obrazi, govorica mimo-idočih, stvari v izložbah, glasba, ki vdira iz avtomobilov in lokalov ...

Na besednoustvarjalno pot si stopil z gimnazijskimi Stezicami. Vane si pisal in bil v uredniškem odboru. Kaj je poganjalo, usmerjalo to delo, v kakšni atmosferi je potekalo?

Preden sem se po končani osemletki vpisal na gimnazijo – ta šolska pot je bila v naši družini nekako samoumevna, saj je po nji šlo vseh šest otrok – sem povsem resno, a z glavo globoko v oblakih domišljije, načrtoval, da grem na srednjo pomorsko šolo v Piran, da bom kot mornar plul po morjih sveta. Na poklicni svetovalnici so mi po opravljenih testih to fantovsko romantično zagledanost izbili iz glave in preprosto rekli: »Fant, kar v gimnazijo pojdi. Tja spadaš!« In tako sem namesto po morjih sveta začel pluti po plitvinah in globinah gimnazijskih šolskih učenosti, kar je seveda pomenilo tudi širšo razgledanost po literarnem svetu. Od otroštva sem zelo rad bral, knjige so bile v našem domu tako vsakdanje kot kruh, in nekako kar sama po sebi se mi je lepega dne izpisala prva pesem, za njo pa nji podobni pesniški iztisnjenci, prepolni zgodnjepubertetniške bolečine odraščanja, nedosegljivosti ljubezenskega ideala ter ogorčenosti in protesta nad banalnostjo sveta ... Pesmi sem skrival, ker sem bil prepričan, da je v njih kot na dlani vsa moja notranjost. O, kako lepo, noro! A ker pesem postane pesem, šele ko stopi pred oči bralca, sem zbral pogum in jih ponudil v objavo

Markljevih šest: bratje Štefan, Janez, Milan in Toni ter sestri Irena in Marija.

v *Stezi*cah. To dijaško glasilo je žlahtna tradicija novomeške gimnazije. Tedaj je bil urednik Tone Jakše, pesmi mi je objavil in me vključil v urednikovanje. Seveda sem pesmi objavil pod psevdonimom, C. Herrera. To je bilo tedaj pravilo, večina literarnih prispevkov je izšla pod psevdonimi, kar je lahko tudi pomenljivo, saj – tako se mi vidi zdaj – kaže na naš odnos do pisanja. Ni nam šlo za osebno afirmacijo, za izstopanje, razkazovanje, ampak za preskušanje, ali so naši umotvori kaj vredni, kako bodo pesmi sprejeli drugi, ne da bi na vtis vplivalo ime avtorja. Dve leti urednikovanja *Stezi*c z Jakšetom sta bili plodni, *Stezi*ce so izhajale zelo pogosto, do deset številke je izšlo v šolskem letu, čeprav je bilo izdajanje tehnično zahtevno in mukotrpno. Sami smo jih v začetku razmnoževali na ročnem ciklostilu, spenjali, potem pa raznesli po razredih. Izid vsake nove številke je bil za nas dogodek. Kasneje so tipkanje prevzele prave tipkarice in razmnoževali so jih na električni ciklostil.

S sinom Primožem, snaho Matejo, vnučko Marto ter hčerkama Ano in Ajdo.

Novinarska »rudarska« izkušnja pri pisanju reportaže o rudniku urana Žirovski Vrh iz leta 1983. V rudnik nas je vodil dolenski rojak inž. Pavel Florjančič.

S Tonetom Jakšetom na najsevernejši točki Evrope, rtu Nordkapp junija 1984.

Iz tega časa se mi v spomin pogosto vrača zanimiva izkušnja. Pesmi in prispevke v *Stezičah* smo opremljali z ilustracijami in tako je tudi neko pesem o smrti ilustrator opremil z risbo, na kateri je bil grob s križem. Stran je bila že razmnožena, a je nastal cel halo, ko jo je videla ravnateljica. Zahtevala je, da stran umaknemo iz številke oziroma da jo namnožimo znova brez ilustracije. Zanj je bilo nesprejemljivo, da bi bil v *Stezičah* narisani križ. Nič ni pomagalo pojasnjevanje, da je križ na ilustraciji zgolj simbol smrti. Že namnoženi listi so romali v koš. Ko je naš ilustrator kasneje za eno od naslovnih strani *Stezič* narisal Novo mesto s kapiteljsko cerkvijo, se ni več »zmotil« in je zvonik narisal brez križa ...

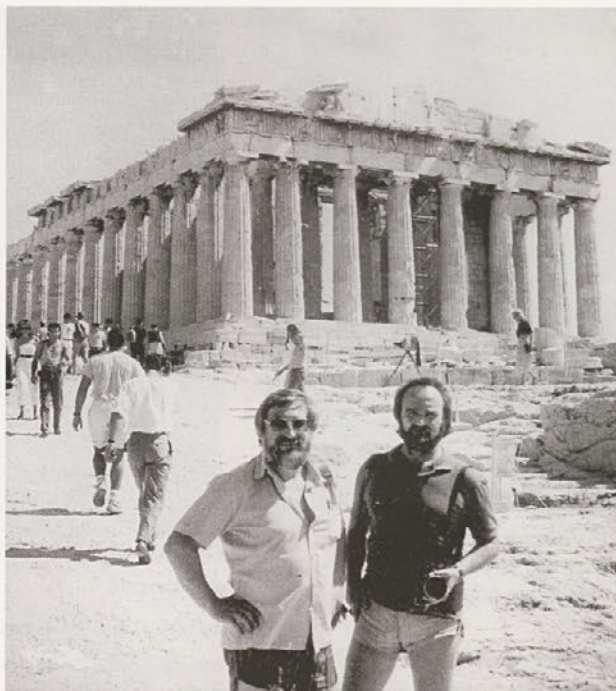
Glede na te prve literarne stopinje se zdi nekako pričakovano, da si izbral študij knjižničarstva in pozneje primerjalne književnosti. Povej kaj o študentskem življenju, o družinjah in o tem, zakaj študija nisi dokončal.

O tem, da bi študiral, kar bi si želel, ni bilo niti govora. Še najbolj me je mikala umetnostna zgodovina, a povsem jasno je bilo, da bom študiral, če že bom, pač tisto, za kar mi bo uspelo dobiti štipendijo. In tako sem jeseni 1965. leta z občinsko štipendijo v žepu odšel v Ljubljano na Pedagoško akademijo študirati knjižničarstvo in angleščino. Študij mi je bil, vsaj kar se knjižničarstva tiče, sprva kar všeč, predvsem predavanja profesorjev Jara Dolarja in Alfonza Gspana o zgodovini knjižničarstva ter o restavriranju tiskov in knjig. Oba profesorja sta bila prava zaljubljenca v knjige, o njih sta govorila z velikim navdušenjem ali nam kazala zanimive in redke primerke iz fonda Narodne in univerzitetne knjižnice kot največje dragotine tega sveta. Nič takemu vzvišenemu stanju podobnega ni bilo čutiti pri množici drugih predmetov. Na Pedagoški akademiji sem sicer absolviral, študija pa nisem zaključil, ker sem se medtem ogrel za študij svetovne in primerjalne književnosti. Menil sem, da bom študij na Pedagoški že nekako končal, vmes pa bom študiral svetovno književnost. Štipendije ni bilo več, preživljal sem se z zaslužkom od igranja v ansamblih. A tudi študija na Filozofski nisem kronal z diplomom. Nekaj krivde, da nisem diplomiral ne na Pedagoški akademiji ne na Filozofski fakulteti, gre poleg finančnih težav gotovo tudi na račun boemskega življenja v Ljubljani. Med študijem sem nekaj let stanoval v kletni sobici v Šiški skupaj s pisateljem in dramatikom Petrom Božičem, se z njim (pre)pogosto klatil po kavarnah in gostilnah Ljubljane, posedal dolge ure in včasih cele noči z njegovimi uglednimi in manj uglednimi znanci. Iz tistega obdobja mi v spominu ostaja megljena množica obrazov in imen – Peter Božič je menda poznal pol Slovenije – trajneje pa se mi iz spomina oglša predvsem nekaj obiskov pri pesniku Gregorju Strniši v Rožni dolini, kjer se mi je ob pogovorih in poslušanju plošč odprl čarobni svet meni tedaj popolnoma neznane srednjeveške poezije in baročne glasbe. Večkrat se spomnim tudi večerov in noči, ki so minili v pogovorih, ob branju literature znanih pesnikov in naših lastnih literarnih ti-

panj ter ob poslušanju glasbe v zasilni podstrešni sobici na Starem trgu pri boemskem pesniku in kasnejšem novinarju Ladislavu Lesarju. Dolgčas mi res ni bilo. Danes vem, da sem bil blizu roba, ko bi se študentsko boemstvo lahko sprevrglo v izgubljenost.

S čim te je študij vseeno »obogatil« in »nadgradil«? Kateri so tvoji »zaslužni« profesorji? Tudi gimnazijski.

Študij mi je kljub vsemu izredno veliko dal. Če odmislim tisto, kar se mi je zdelo še na ravni srednje šole, me je študij najprej seveda trdo in neizprosno postavil pred dejstvo, da dejansko vem zelo malo in da je na gimnaziji nabrana učenost daleč od pravega znanja, hkrati ko se mi je krepilo prepričanje, da se da spoznati pravo resnico vsega, da se je mogoče prikopati do končnih spoznanj. Prav zanimivo je, da sem kot najprimernejše polje za iskanje resnice videl v književnosti. Branje sem imel v krvi, s knjigami sem živel od otroških nog naprej, z njimi je bilo povezanih nekaj izjemno močnih notranjih doživetij. Še danes si, denimo, ne znam razložiti, zakaj me je nekega poletnega popoldneva, ko sem kot fantič prvič prebral Lermontova pesnitev *Mciri*, branje tako globoko zadelo, tako v celoti prevzelo vso mojo notranjost, da sem bil od pesnitve kot pijan in hkrati čudežno vseveden. Podobno zamaknjenje sem tedaj doživel še ob branju Krotke Dostojevskega in ob Cankarjevi črtici *Muhe*. Kasneje se takšna močna »vnebovzdetja« niso več dogodila, a književnost mi je ostala vznemirljiva možnost globokih notranjih doživljanj in pričevalka najvišje resnice življenja. Da nekaj je na tem, četudi ne povsem na način mojega dojetja in razumevanja, so mi posredno potrjevali tudi nekateri profesorji. Iz gimnazijskih let ne smem pozabiti Jožeta Severja, ki mi je odpiral poglede tudi v književnost zunaj šolskih programov, na oddelku za primerjalno književnost pa seveda ni mogoče mimo legendarnih komparativistov Antona Ocvirka in Dušana Pirjevca. Na njunih predavanjih, posebej Pirjevčevih, se je vedno trlo študentov in drugih poslušalcev. Po Pirjevčevih predavanjih (praviloma so bila zvečer) smo se o njegovih presenetljivih miselnih akrobacijah med

Na Akropoli v Atenah med potovanjem na najjužnejšo točko Evrope leta 1989.

Če novinar piše o hoji po žerjavici, se spodobi, da se je tudi sam loti.

marksizmom, hegeljanstvom, eksistencializmom in fenomenologijo pogovarjali še pozno v noč.

Čeprav je bila tvoja prvotna javna pisava literarna, pa si potem stopil na poklicno pot novinarja pri Dolenjskem listu.

Po tretjem letniku študija književnosti sem se odločil, da oblečem vojaško suknjo. Za služenje v JLA sem bil že kar star (26 let) in po mnenju znancev, ki so vojaščino že imeli za seboj, je bil zadnji čas, da opravim to državljsko dolžnost, saj naj bi mi bilo sicer težko prenašati različne vojaške neumnosti. Tako sem leto dni preživel v vojašnici na Ptuju, po vrnitvi v civilno življenje pa sem se znašel v položaju, ko ni bilo mogoče več študirati; bil sem brez dohodkov, če izvamem honorarje od občasnega igranja in še redkejših objav. Razmere so dozorele do gnitja in moral sem si poiskati službo. Bilo mi je vseeno, kakšno zaposlitev bom našel, saj sem se nameraval zaposliti le za toliko časa, da se postavim na lastne noge, potem pa bom že kako nadaljeval s študijem. Priložnost za zaposlitev se je ponudila na Dolenjskem listu ob upokojitvi dolgoletnega novinarja Miloša Jakopca. Javil sem se na razpis. Tone Gošnik, ki je prav tedaj postal direktor Dolenjskega lista, je za premislek v branje vzel tudi moje literarne prispevke v *Perspektivah* in *Sodobnosti*. Ne vem, ali so kaj pripomogli k odločitvi, vsekakor je bila moja prošnja ugodno rešena in tako sem se povsem nenačrtno in nenadejano znašel v novinarstvu. Bil sem trdno prepričan, da gre le za začasno rešitev, naneslo pa je, da je novinarstvo postalo moj življenjski poklic. Vse od prvega dneva redne službe do dneva upokojitve sem delal v tem, kot sem sprva mislil, »le začasnem« poklicu.

Kako si se učil novinarske obrti, kako kalil in pilil?

V življenju pravzaprav ni nič povsem naključnega. Ob tem vprašanju sem se namreč spomnil, da me novinarstvo na nek način zasleduje že od otroštva. S prijateljem Markom Polenškom sva sredi petdesetih let prejšnjega stoletja izdajala najprej na roko pisano, nato pa tipkano glasilo *Kapitelj*. Bila sva urednika, novinarja, opremljevalca in kolporterja. Imela sva celo tri stalne naročnike, ki so nama darežljivo plačali več, kot sva računala. Izšlo je nekaj števil v kakih šestih izvodih, potem pa so izdajanje rokopisnega časopisa izrinile druge igre. O sodelovanju v gimnazijskih Stezicah sem že povedal, zato naj omenim med svojimi prednovinarskimi izkušnjami še *Dolenjskega študenta*, ki smo ga zasnovali dolenski študenti kot občasno prilogo Dolenjskega lista. Žal je izšla le ena številka.

Ko je šlo zares in sem se znašel v zakajeni novinarski sobi na uredništvu Dolenjskega lista med izkušenimi novinarskimi mački, sem bil ves izgubljen. Odgovorni urednik Marjan Legan mi je dal v roke drobno knjižico ABC reporterja, da sem se z branjem za nekaj ur zamotil, nato pa mi je že prinesel nekaj rokopisov z nalogo, da jih predelam za objavo. Trudil sem se iz njih izvleči kar se da lepe slovenske stavke, a vse skupaj očitno ni bilo kaj prida, saj je urednik vse prečrtal in mi na

Na literarnem večeru v Zavarovalnici Tilia v Novem mestu z Igorjem Obradinovičem, kantavtorico Stanko Macur, Klavdijo Kotar, Marjanco Kočevnar in Smiljanom Trobišem.

Na predstavitvi knjige *Krhanje* v Knjižnici Mirana Jarca z Brankom Jordanom in Jadranko Zupančič leta 1996.

kratko še enkrat povedal zlato novinarsko pravilo o petih K-jih (kdo, kdaj, kje, kaj, kako/zakaj), ki jih mora vsebovati novinarski prispevek ... In tako je šlo naprej. Korak za korakom sem odkrival in osvajal novinarske veščine, nekaj s pazljivejšim in bolj usmerjenim branjem prispevkov drugih novinarjev, nekaj s pogovori in nasveti, pri čemer starejši in izkušeni kolegi niso bili prav radodarni, predvsem pa sem se pilil z delom v pisarni in na terenu. Na Dolenjskem listu je veljalo pravilo: Vrzi človeka v vodo, če je kaj prida, bo že splaval. Moral sem se lotiti vsega, tudi fotografiranja, kar pred desetletji v tehničnem smislu ni bilo tako preprosto, kot je danes. Samo za primer: da si dobil primerno osvetljen posnetek z bliskavico, si moral izračunati vrednost zaslonke iz občutljivosti filma, moči bliskavice in oddaljenosti fotografiranega predmeta. Danes samo sprožiš. Dovršenost sodobnih digitalnih fotoografskih kamer je novinarjem v veliko pomoč, a občutka, kaj posneti, kam se postaviti, kakšno goriščnico uporabiti, kako izrabiti svetlobo in kdaj sprožiti, še tako dovršena kamera ne more dati, novinar si ga mora z znanjem in izkušnjami sam pridobiti.

Spomnim se tvojih reportaž s potepanj po Grčiji in Skandinaviji. Kot kaže, so bila taka potepanja tudi eden tvojih hobijev. Kaj prinašajo srečevanja s tujimi kraji in ljudmi?

Čeprav sem v delu svojega značaja hišni maček in trdno verjamem, da ti je ves svet na voljo kar v kotičku, kjer živiš, pa vseeno rad potujem. V prvem obdobju novinarjenja pri Dolenjskem listu je urednik Marjan Legan podpiral reportažno pisanje in ni bilo nobenih ovir za različne potovalne projekte. Novinarski kolega Jože Splichal me je tako pritegnil na večtedensko potovanje po Jugoslaviji, s katerega sva napisala kup reportaž, jaz pa sem si kot novopečeni novinar ob izkušenem novinarskem mačku nabral veliko izkušenj, ki sem jih s pridom uporabil kasneje, ko sva s prijateljem Tonetom Jakšetom potovala na Severni rt (Nordkapp), najsevernejšo točko Evrope, in nato še na na-

Na predstavitvi *Novomeške knjige* z dr. Milčkom Komeljem, Marjanco Kočevar, Jadranko Zupančič in Dragom Jančarjem.

južnejšo točko Kali Limenes na Kreti. Na slednjem sem znova prepotoval tudi vse jugoslovanske republike, razlike od prvega potovanja pa so bile velikanske. Na Kosovu je vrelo, nezaupanje do Slovencev v Srbiji je bilo očitno, saj nama je policija iz fotoaparatorov pobrala filme, češ da fotografirava prepovedane stvari ... Srečevanja s tujimi kraji in ljudmi so zanimiva, prinašajo nove izkušnje, dodajo nove odtenke v izkušnji življenja in sveta. Prav nenavadno pa je, kako se ti lahko v kakšnem oddaljenem kraju, v katerem zanesljivo še nikoli nisi bil, živo zgane občutek, da ti je znan; sivo morje daljnega severa zapljuska ob črne granitne skale s pozdravom kot pozabljeni znanec, sivka med skalovjem na grškem otoku zadiši po otroštvu na Kapitlju ... A vznemirljivemu širnemu svetu navkljub imam od vseh potovanj v najlepšem spominu občasna pešačenja po Dolenjskem, s katerih sva z Jakšetom objavljala nadaljevanja v podlistku *Kje so tiste stezice*.

Pisal si različne novinarske zvrsti, od novic in poročil do ocen. Kaj si pisal najraje, kaj pa ti je bilo morda muka?

Kot ljubitelj branja sem rad pisal o knjigah, hkrati ko mi je bilo to pisanje marsikdaj tudi v največjo muko. O dobri knjigi pisati ni bilo nikoli prav težko, če seveda odmislim včasih naporno iskanje objektivnega, a hkrati mojega lastnega ovrednotenja ter skrb za ogibanje vabljivemu sirenskemu glasu že objavljenih misli. Posebej pomembno se mi je zdelo, da knjigo, o kateri sem pisal, primerno umestim, da torej ne obstreljujem s težkim topništvo v vrabčke v grmovju oziroma da se s fračo ne lotim letala. Res težko pa mi je bilo pisati o »slabokrvnih« knjigah. Z očitno slabo knjigo hitro opraviš, s knjigo, ki se je porodila iz truda in zavzetosti avtorja, a je kljub temu ostala slabokrvna, pa se trudiš in mučiš. Rad sem pisal tudi o naravnih in zgodovinskih znamenitostih, o najrazličnejših zanimivostih, o znanstvenih dosežkih. Slednje sem dolgo počel kot urednik tako imenovane sredine, sredinskih strani časopisa, za katere sem prirejal zanimivosti iz tujih časopi-

sov in revij ter se ob tem veliko naučil. Posebna novinarska in človeška izkušnja so mi bili intervjuji z znanimi osebnostmi pa tudi pogovori s tako imenovanimi malimi ljudmi. Številni so mi odpirali nova miselna in izkušnjska obzorja. Žal je treba povedati, da zaradi narave novinarskega dela pri lokalnem časopisu nikoli ni bilo na voljo dovolj časa, da bi se lahko resnično poglobil v pisanje, roki za oddajo rokopisov in na koncu še pridobljena rutina silijo k površnemu, hitremu pisanju, posledica pa je, da pride tudi do napak, za katere se ti potem tudi sanja ne, kako si jih lahko zagrešil. Mislim, da ni bolj neprijetnega trenutka v novinarstvu, kot je tisti, ko odpreš časopis in ugotoviš, da si nekaj napačno zapisal. Saj so popravki in opravičila, a napake v bistvu ni mogoče popraviti, za zmeraj ostane natisnjena.

K čemu si kot novinar težil? Kaj po tvojem mnenju odlikuje dober novinarski prispevek, kaj dobro novinarstvo nasploh?

Kot sem že omenil, se novinarsko pisanje kaj rado obrne v rutinerstvo, to pa prej ali slej začne najedati osnove dobrega novinarstva. Kot vidim zdaj iz upokojske odmaknjenosti, dobro novinarstvo ni le v korektnem poročanju, da se je nekaj dogodilo oziroma se nekaj dogaja, ampak v doslednem oblikovanju relevantne podobe zdajšnjosti, podobe, ki naj bralcem časopisa omogoči krepkejši lastni razmislek in boljše lastno dorazumevanje. Za tako pisanje sta ob celoviti osebnostni integriteti novinarja potrebna še primerno znanje in dovolj časa, a tako enega kot drugega v novinarstvu kronično primanjkuje. Zdi se mi tudi, da ni ne pravega vzdušja in ne pravih spodbud za dobro novinarstvo ter da novinarji sami premalo naredijo zase in za ugled svojega poklica. Kar zmrazilo me je, ko sem v neki analizi javnega mnenja prebral, da je pri nas novinar med najmanj uglednimi poklici. In ljudje, ki jih javnost tako nizko ceni, naj bodo kažipoti v zdajšnji informacijski, politični in še kakšni drugi džungli?

Nazadnje si bil urednik kulturne strani v Dolenjskem listu, še prej Priloge in (skupaj z Ivanom Zoranom) Dolenjskih razgledov. Zdi pa se, da je kultura na straneh Dolenjca počasi izgubljala svoj prostor. Zakaj se je to dogajalo?

Mislim, da je kultura imela v množičnih medijih in seveda tudi v Dolenjskem listu pred leti veliko močnejši poudarek, kot ga ima zdaj. Temeljni razlog je gotovo v tem, da je bila kultura drugače umeščena v družbo, saj je bila ena od osrednjih silnic slovenskega samozavedanja in uveljavljanja. Po utrditvi slovenstva z lastno državo je izgubila osrednje mesto in svoj izjemni, sebe presegajoči pomen, hkrati ko se je »kultura po slovensko« še pošteno prehladila od globalnih prepilov. Treba je dodati, da je imelo kulturno dogajanje v medijih nekdaj večji poudarek tudi zaradi tega, ker je bilo tega dogajanja bistveno manj in je bil, denimo, izid knjige domačega avtorja, samostojni koncert pevskega zbora ali literarni večer odmeven in za časopis pomemben dogodek. V prvem obdobju mojega novinarjenja je bilo v tednu dni manj

S pesnikom in pisateljem Francetom Režunom ter publicistom Viktorjem Blažičem.

Uredništvo revije Rast leta 1997: tajnik Franc Zaman, Franci Šali (nekdanji član), Rudi Stopar, Marinka Dražumerič, Tomaž Koncilija, Marjan Ravbar, Jani Gabrijelčič (nekdanji član), Nataša Petrov, Ivan Gregorčič, Alenka Ilovar, Milan Markelj in Lucijan Reščič.

Uredništvo Rasti konec leta 2008 ob predaji nalog odgovornega urednika urednici Barici Smole. Na sliki: Barica Smole, Marinka Dražumerič, predsednica sveta revije Staša Vovk, Janko Orač, Ivan Gregorčič, Joža Miklič, tajnik Franc Zaman in Milan Markelj.

kulturnih dogodkov, kot jih je bilo v letih pred mojo upokojitvijo v enem samem dnevu. Dolenjski list je kot kronist širše Dolenjske kar zvesto beležil dogajanje na področju kulture. Še več, v okviru časopisa je leta 1968 začela izhajala občasna kulturniška priloga *Dolenjski razgledi*, ki je poročanje o kulturi nadgradila s tehtnejšimi publicističnimi prispevki in kmalu v vsebino vključila tudi živo literarno tvornost dolenjskih besednih ustvarjalcev. Najbrž se ne bo nikoli več ponovilo, da bi nove izvirne pesmi dolenjskih pesnikov šle med bralce v 30.000 izvodih, kolikršna je bila naklada Dolenjskega lista v njegovem najboljšem času. Z letom 1974 sem se kot novopečeni novinar vključil v sourejanje prenovljenih *Dolenjskih razgledov* (za nov, sodoben videz je zgledno poskrbel oblikovalec Peter Simič). Po nekaj uspešnih letih pa je začela padati podpora širše skupnosti, nato tudi podpora v uredništvu in v vodstvu Dolenjskega lista, tako da sva po izidu 14. številke 6. snopiča *Dolenjskih razgledov*, ki je izšla ob kulturnem prazniku leta 1993, dvignila roke še midva z Ivanom Zoranom, s katerim sva sicer nosila breme urejanja zadnjih pet let, in *Dolenjski razgledi* so usahneli.

Prostor, namenjen kulturnim vsebinam, se je krčil tudi v *Prilogi* Dolenjskega lista, v kateri smo sprva kot edini lokalni časopis redno poročali o izidu novih knjig in predstavljali kulturne ustvarjalce na celi časopisni strani; v zadnjem letu izhajanja *Priloge* sta od tega ostala le dva stolpca na šestini strani. Kot urednik kulturne strani sem razkorak med vse pestrejšim in bogatejšim kulturnim dogajanjem ter vse bolj okrnjenim kulturi odmerjenim prostorom v časopisu živo občutil, saj mi je oteževal novinarsko delo z nenehnim tehtanjem in presojanjem, kako skopo odmerjeni prostor kar se da pravično odmeriti posameznim dogodkom in témam, hkrati pa sem vse bolj apatično opazal, kako veselo se širijo rumene vsebine in prazno napihovanje ... Zakaj se je to dogajalo? O temeljnem razlogu sem nekaj povedal v začetku odgovora na vprašanje, mislim pa, da je nujno treba omeniti še dvoje, in sicer brezobziren pohlep po dobičku lastnikov medijev na eni strani in vse hujšo kulturno gluhotu sodobnega človeka na drugi. O obema bi lahko govorila ure in ure ...

Srečeval si se z zgodbami različnih ljudi. Je kakšna, ki se je še posebno globoko zapisala vate in se morda pretočila v tvoje literarno pisanje?

Kot sem že omenil, so srečanja z ljudmi, ki se jim pri novinarskem delu moraš bolj posvetiti, kot bi se sicer, zanimiva izkušnja, naj gre za odkrivanje njihovih miselnih obzorij, svojskih življenjskih izkušenj ali za stik s pristno človečnostjo. Srečal sem človeško tople ljudi, preproste in zapletene značaje, pristne in ponarejene, naletel sem tudi na prave človeško nedostopne trdnjave. Ob njih so se vame zapisovali najrazličnejši vtisi in spoznanja, ki sem jih posvojil v svojo izkustveno podobo sveta, iz nje pa se potem lahko napaja tudi literarno snovanje ... Med tistimi, ki so se mi globlje zapisali v spomin, moram omeniti pesnika Severina Šalija. Poznala sva se že prej, bila skupaj na nekaj literarnih večerih, a šele v daljšem pogovoru, ko sem pripravljal intervju z njim, sem ugledal njegovo človeško širino in dobrotnost. Bil je med najbolj vidnimi pesniki v štiridesetih letih 20. stoletja, po drugi svetovni vojni pa je čakal skoraj štirideset let, da je lahko izdal pesniško zbirko, a vendar v njem nisem zasledil ne sovraštva, ne maščevalnosti, ne razjedajoče zagrenjenosti, čeprav se mu je godila očitna krivica. Pokazal mi je, kaj je resnična širina srca, in nevsiljivo izžaril misel, da ti življenja ne sme odrejati slabo, ampak dobro. Pogosto se spomnim tudi pogovora s stiškim opatom dr. Nadraham oziroma besed, ki jih je izrekel in se mi vedno znova izkazujejo kot dragocena modrost. V mislih imam te njegove besede: »Najboljše, kar so mi dali starši za popotnico v življenje, je, da so me naučili delati in ljubiti delo ...« Oh, če bi malo razgibal spominske celice, kaj vse bi še našel, ... Glede pretakanja novinarskih izkušenj v literarno pisanje, lahko vsaj v enem primeru potrdim tak pretok, in sicer gre za doživetje na proslavi ob odkritju spominske plošče pri partizanski bolnišnici Ogenjca. Proslava kot proslava, nič posebnega, a ko sem zlezal v jamo, v kateri so se med italijansko ofen-

Z bratovščino UBB.

zivo skrivali ranjenci, me je preplavilo izjemno močno občutje. Podzemni vonj, gosti polmrak in okence svetlobe na vrhu se je s preteklim dogajanjem v jami, umiranjem in agonijami strnilo v skoraj mistično občutje nadčasovne prisotnosti vsega v istem trenutku. Ni mi dalo miru, dokler nisem morda pol leta ali več kasneje napisal novele Jama. Seveda nisem literaliziral zgodovinskih dogodkov, ampak sem ustvaril novo podobo, tako kot to sploh počnem v svojem pisanju, kjer ne gre za zapisovanje realnih dogodkov, ampak za preustvarjanje, da se jasneje izpiše »resnica«.

Življenje je v svoji kompleksnosti seveda nedoumljivo. Zdi se pa, da se je tej kompleksnosti mogoče še najbolj približati z jezikom umetnosti.

Prav na to sem mislil z resnico v navednicah. Človek že od nekdaj skuša doumeti čudež bivanja sveta in samega sebe v njem. Vprašanja o tem čudežu si zastavlja in oblikuje v znanosti, filozofiji, religiji, okulturnih vedah, umetnosti ter seveda najdeva odgovore, a so pogojeni z naravo samih vprašanj. Dokončnega in celovitega odgovora pravzaprav ni mogoče najti. Znanost rojeva znanstvene odgovore, ki so kljub strahoviti moči sodobne znanosti vendarle zamejeni z njo samo, in podobno religija, okultizem in druga področja človekovih duhovnih dejavnosti ponujajo odgovore, ki so zamejeni z njimi. Zdi pa se mi, da je mogoče prav z jezikom umetnosti, kot praviš, oblikovati taka vprašanja in take odgovore, ki so nam dostopni in doumljivi na človeški način, znotraj našega bivanja samega. Najbrž ima vsakdo kakšno izkušnjo, ki priča o tem, naj gre za doživetja ob glasbi, ob likovnem delu, v besedni stvaritvi. Po mojem umetnost najbolj celovito izgovarja resnico bivanja. Prava umetnost, seveda.

Zdi se, da je tvoj literarni postopek v proznem pisanju precej natančno formuliran v stavku, ki si ga zapisal v eni od kratkih proz: »Brivec je gledal mestu pod kožo ...«

Res zanimivo. Gledati stvarjem pod kožo, gledati pod zunanji videz, a vendar gledati. Tako bi se dalo opredeliti bistvo literarnega ustvarjanja. Vsakomur najbrž njemu lastno razumevanje besednega ustvarjanja narekuje, zavedno ali nezavedno, tudi postopke oziroma ga usmerja. V svetovni književnosti je veliko primerov, ko so iz določenih razumevanj literature nastala cela gibanja, odmevne literarne šole. Zanimivo pa je, da mu veliki umetniki, ki so se sicer prištevali k temu ali onemu gibanju, v svojih delih nikoli niso bili povsem zvesti, vedno so ga presegali.

Koliko so tvoji literarni liki (gospod Anton, gospodična Eva, brivec ...) ustvarjeni po resničnih modelih, koliko so plod tvoje literarne obdelave?

Moji literarni liki so zvečine ustvarjeni iz realnih likov, tudi iz več različnih, vendar so preustvarjeni v nekaj drugega, v nove podobe, s katerimi se izrisuje življenje bolj, kot se lahko v realni osebi. Da razumevanje literarnih likov kot posnetkov realnih osebnosti lahko pripelje do težav, se mi je pokazalo že ob prvih prozih objavah. Ravnatelj Študijske knjižnice Bogo Komelj mi je ob objavi mojih prvih črtic v *Sodobnosti* dejal, da je lepo, da pišem o novomeških stvareh, a da sem gospoda svétnika pokazal v grdi luči, da v resnici sploh ni bil tak. Težko mu je bilo dopovedati, da ne gre za tistega gospoda, da je bil le izhodišče, le osnovni zagon, osnovni motiv ... Kasneje sem se pri pisanju včasih zalotil pri misli, kaj, če bodo bralci napisano spet sprejeli kot odslikavanje preverljivih dejstev. Taka misel je omrtvila pisanje, delovala mi je zaviralno. Mislim, da za samo pisanje ni dobro, ako ti čez ramo ves čas nekdo gleda. Na to ne smeš misliti, ko ustvarjaš, saj je lahko hitro konec dragocenega pretakanja in prelivanja življenjske snovi skozi literarni medij. Podobno je, če pesniške motive preveč povežejo z avtorjevim življenjem. Gotovo je res, da je osebno izkustvo pomembno, da posameznikova življenjska pot odločujoče gradi njegovo podobo, da ustvarjalec črpa iz brezkončnega vodnjaka lastnega življenja, a povsem enačiti literaturo in avtorjeve življenjepisne danosti nikakor ne gre ...

Tvoje književne osebe so posebneži, obrobneži, ki se – večinoma brezuspešno – trudijo živeti avtentično svoja življenja, toda ta se »krhajo«, »rjasto ginevajo«, temniijo in izginjajo. Pogosto so ti liki tragični in komični hkrati. So s tem posredno izražena tvoja temeljna spoznanja o življenju?

Literarni junak, kot ga razumem in zapisujem, je nekakšen lakmusov papir v raztopini življenja, na njem se na nek način pokaže, kaj je ta amorfnost bivanja, v katerega smo vrženi in mu pravimo življenje. Literarnega junaka lahko razumemo tudi kot jedrce, ki amorfnost bivanja gosti v zgodbo in ji tako dodaja smiselnost. Prepričan sem, da se »resnica« življenja nazorneje pokaže, če je lakmusov papir oziroma zgoščevalno jedrce že samo po sebi nekoliko nenavadno. Od tod najbrž privlačnost obrobnežev, posebnežev in čudakov za pisanje. No, tudi tole je vse skupaj slišati precej čudno, kot da gre v literaturi za nekakšno preprosto kemijo, a drugače pač ne znam povedati. O tem sem doslej zvečine samo razmišljal, imel v občutju, zdaj pa vidim, da sem v zadregi, ko bi moral vse skupaj primerno ubesediti ... In še o mojem priljubljenem krhanju, ki je to, kar omenjaš v vprašanju, in je tudi osrednja »resnica« življenja, ki se zapisuje na lakmusovem papirju mojih literarnih junakov. Krhanje je, kot vse bolj uvidevam, osrednji pojem mojega dosedanega proznega ustvarjanja.

Na podelitvi Trdinove nagrade za pomembnejše trajne uspehe na literarnem in novinarskem področju aprila 2008.

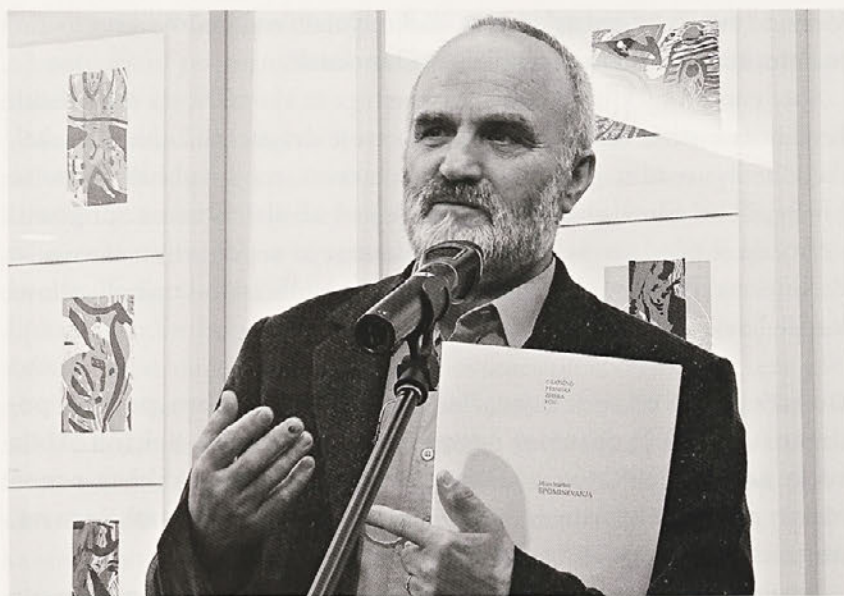
V eni od svojih pesmi vzklikneš: »Kako blazno rad imam ta svet!« Kaj je tisto, kar te na tem svetu (najbolj) radosti?

Spet eno od težkih vprašanj, na katerega se skoraj ne da odgovoriti. Izvirov radosti je veliko in vsak je po svoje dragocen. Lahko bi rekel, da so ta čas med najbolj živimi izviri radosti moji najbližji, da so to knjige, dobri filmi, glasba ... A ker se prej ali slej moramo sprijazniti s tem, da je pravi vir naših radosti enkratna in neponovljiva čarovnija, da smo, naj bo odgovor: na tem svetu me kljub vsemu najbolj radosti kar življenje samo.

Od začetkov si bil sodelavec, član uredniškega odbora, pozneje področni urednik in deset let odgovorni urednik *Rasti*. Kakšna bi bila tvoja ocena rezultatov 20-letnega izhajanja revije, kakšna ocena njenih perspektiv? Morda še: Kaj ji je uspelo uresničevati, česa ne, ob kakšnih težavah, s kakšnimi prizadevanji?

Revija *Rast* je ob svojem nastanku imela jasno začrtan namen, da pokrije revijalno belo liso na območju širše Dolenjske. Z njo naj bi se to območje podobno kot druga odločneje zapisovalo na slovenski kulturni zemljevid. Pravzaprav to osnovno poslanstvo *Rasti* ostaja še naprej, čeprav dandanes kulturniške revije nasploh nimajo več tolikšnega pomena kot nekdanj. Žal je res tudi, da se Dolenjska kot pokrajinska identiteta krha in kruši v zgolj širši novomeški okoliš. Že pred desetimi leti sem v *Rasti* opozarjal, da je Dolenjska kot kulturna identiteta pred izginotjem, da dežele, ki je rodila mnoge znamenite osebnosti, prešla v pesem in v podobo ter prežela občutja in zavest več rodovom, skoraj ni več. Vse bolj v prazno izzvenevajo pojmi dolenjski halštāt, dolenjski kozolec, dolenjski pesniki, dolenjski slikarji ... Prizadevanja po novih regionalnih delitvah območja nekdanje Dolenjske spodjedajo uveljavljene kulturne identitete, novih pa niso sposobne ustvariti, še manj seveda umestiti jih v stoletna izročila. Zato je zdajšnja *Rast* v tem pogledu morda še bolj potrebna kot prej in je še toliko pomembnejša, da s svojim obstojem pričuje o naši nekdanji in sedanji kulturni podobi, potrjuje tukajšnje ustvarjalne moči in nudi razgledišče po širini naših duhovnih obzorij. Naj si sposodim misel iz uvodnika ob petnajstletnici izhajanja revije, ko sem zapisal, da naj *Rast* »s kakovostjo in pomenljivostjo zapisanega ostane trden otok v poplavi besedičenja, trden košček tal med naraščajočimi vodami pomensko izpraznjenega blebetanja, ki nas vse bolj grozeče zaliva od vsepovsod in v vsakršnih oblikah«.

Zasnova *Rasti* je bila dovolj jasno opredeljena, skozi njeno dvajsetletno izhajanje se je v mnogočem potrjevala kot pravilna, žal pa mi ob pogledu na prehojeno pot ni mogoče spregledati, da *Rast* ni imela takšnega vpliva, kot smo si njeni ustvarjalci želeli in kot bi si ga zaslužila. Je spodbujala ustvarjalnost in razmislek, je odpirala prostor za uveljavljanje piscev vseh vrst, a dovolj močnega jedra ni ustvarila, da bi postala središčna točka, skozi katero bi odseval v sedanost in se pričevanjsko zapisoval v prihodnost živi kulturni utrip širše Dolenjske. Primanjkovalo je kakovostnih avtorjev; čeprav ustvarjalcev in strokovnja-

Na predstavitvi *Spominevanj* oktobra 2007 v Galeriji Krka v Novem mestu.
(Foto: Rasto Božič)

kov na našem območju ni malo, jim očitno manjka volje za stopanje v javni dialog. Denarne težave so bile vztrajen spremljevalec revije, ker se izdajatelj ni nikoli zares zavzel, da bi k podpori pri izdajanju revije, kot regijskemu kulturnemu projektu, pritegnil vse občine. Največ grenkega v občutje naliva dejstvo, da je krog naročnikov in bralcev ostajal razmeroma majhen.

Po poklicni upokojitvi si sedaj izpregel tudi iz voza Rasti. Bo morda zdaj čas za uresničitev kakšnih še neizpolnjenih literarnih in drugih želja in načrtov?

Po upokojitvi sem sklenil, da se bom najprej »kulturorazstrupil«, se pravi, da ne bom več dirjal z enega kulturnega dogodka na drugega, da ne bom nepretrogoma prežvekoval najrazličnejših kulturnih vsebin, da se bom znebil morečega občutka: to je treba videti, to moram prebrati, to je nujno slišati, to moram premisliti, s tem se moram seznaniti ... »Detoksiciranje« traja dlje, kot sem mislil, da bo. No, morda sem celo postal pravi upokojenec in nenadoma ni za nobeno stvar več ne pravega časa ne volje. A človek nikoli ne ve, kaj ga čaka že naslednji trenutek ...

Alenka Vidrgar: *AKOMODACIJA*,
2003, kamen ▶

Delo državnega svetnika

Na splošno je delo Državnega sveta (DS) premalo znano, več o njem pa vedo strokovne organizacije in civilna družba, s katerimi dokaj dobro sodelujemo.¹ Zaradi tega ga bom najprej splošno predstavil.

Dvodomnost parlamenta je značilnost tako imenovanih starih evropskih demokracij. Drugi dom ali senat je pomemben del ureditve v Franciji, Veliki Britaniji, Nemčiji, Italiji, Nizozemski in Španiji. Senat je tudi zelo pomemben del demokratičnega odločanja v Združenih državah Amerike.

DS Republike Slovenije je predstavniško telo, ki ga ustava opredeljuje kot zastopstvo socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov, ki pokrivajo vsa glavna področja družbe. Med seboj jih sooča štirideset državnih svetnic in svetnikov: 4 predstavniki delodajalcev, 4 predstavniki delojemalcev, 4 predstavniki kmetov, obrtnikov ter samostojnih poklicev, 6 predstavnikov negospodarskih dejavnosti in 22 predstavnikov lokalnih interesov. V DS odločitve sprejemamo na podlagi soočenja argumentov na strokovni ravni. Z namenom ohranitve visoke stopnje strokovnosti in izločitve političnih interesov iz njegovega delovanja je zakonodajalec določil, da državni svetniki svojo funkcijo opravljajo nepoklicno. Državni svetniki so zaposleni na družbenih ter gospodarskih področjih, ki so prek interesnih skupin zastopana v DS, z njimi pa ohranjajo vsakodnevni stik. DS je tesno povezan s civilno družbo. S številnimi javnimi posveti ji omogoča in jo spodbuja, da se dejavno vključuje v soodločanje o zadevah javnega pomena. DS je vidnejši akter med politiko in javnostjo,

je povezovalac interesov, ki se prek civilne družbe širijo na gospodarstvo, šolstvo, kulturo, zdravstvo, socialo, znanost, kmetijstvo in drugo na državni in lokalni ravni. Predlogi in zahteve se na ta način uresničijo v zakonodajnem procesu. DS je dostopen in odprt najširši javnosti, zato pozitivno vpliva na demokratične procese v družbi. Vsako leto prireja številne posvete, javne tribune in okrogle mize, na katerih sodelujejo predstavniki različnih organizacij, društev in strokovnjakov, ki s svojimi prispevki bogatijo in razvijajo družbene in gospodarske podsisteme. O posvetih izdaja zbornike, v katerih so objavljeni prispevkov in povzetki razprav udeležencev.

Sestava DS sveta naj bi nevtralizirala vpliv političnih strank, ki se predvsem prek Državnega zbora (DZ) vključujejo v zakonodajni postopek. DS ne predstavlja vseh državljanov Slovenije, temveč le posamezne družbene in gospodarske interese. Njegov položaj in njegovo strukturo zato narekuje temu prilagojen volilni sistem. Voli se posredno prek ustreznih interesnih organizacij oziroma lokalnih skupnosti. Posredne volitve omogočajo tesnejšo povezanost med člani interesnih skupin in njihovimi predstavniki. Čeprav pri takih volitvah ni potrebno predstavnitvo političnih strank, pa politični vpliv iz delovanja DS ni povsem izključen. Največji vpliv imajo politične stranke prek svetnikov.

Mandat zadnjega sklica se je lani prevesil v drugo polovico. V tem času je bilo v DS 27 rednih in 19 izrednih sej. Obravnavanih zakonov je bilo veliko. Na sprejem nekaterih smo svetniki lahko vplivali z zakonodajnimi pobudami preko naših komisij, na nekatere pa smo izglasovali odločilni veto. Naj omenim le nekatere zadnje izglasovane:

¹ Bojan Kekec v zadnjem sklicu Državnega sveta zastopa Dolenjsko. (Opomba uredništva)

Zakon o udeležbi delavcev pri dobičku, Zakon o upravljanju kapitalskih naložb, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o detektivski dejavnosti, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o igrah na srečo, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o Skladu kmetijskih zemljišč in gozdov, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o davku na motorna vozila, Zakon o spremembah Zakona o tajnih podatkih itd. Dva izglasovana odložitna veta bi tu še posebej omenil zaradi vpliva na gospodarstvo Dolenjske. To sta Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o davku na motorna vozila (ZDMV-C) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij (ZUODNO-G).

Veto o novem davku na motorna vozila sem vložil kot prvopodpisani svetnik, pomislek pa sem tudi predstavil ob drugem glasovanju v DZ. Menim, da takšen zakon škoduje naši avtomobilski industriji, predvsem Revozu, Adrii Mobil in Tomosu. Dokaz za to je novela, ki je lani prišla v parlament. Pod zeleno davčno reformo in varstva okolja dodatno obremenjuje predvsem srednji sloj prebivalstva. V času ko Evropa subvencionira nakup vozil, da bi s potrošnjo omilila gospodarsko krizo, naša vlada to le še dodatno obremenjuje. Tranzitni promet, ki je največji onesnaževalec, pa v ta zakon ni vključen. Obdavčena so vozila na električni pogon, kar je popoln nesmisel, nesorazmerna pa je tudi obdavčitev dizelskih motorjev v primerjavi z bencinskimi.

Drugi veto je bil povezan z ustanavljanjem občin Mirna in Ankaran. DS se je vključil v postopek ustanavljanja občin z obravnavo Predloga za začetek postopka za ustanovitev občine Ankaran ter za določitev njenega območja. Navedenega predloga 11. marca 2008 ni podprl in je DZ predlagal, da pripravi celovito rešitev preoblikovanja območja Mestne občine Koper, ki bo sledila odločbam Ustavnega sodišča. Komisija DS za lokalno samoupravo in regionalni razvoj je obravnavala Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij, ki ga je pripravila Vlada po predhodnem postopku v DZ in po opravljenih

referendumih, s katerim je bila ugotovljena volja prebivalcev. Komisija je podprla predlog zakona v delu, ki se nanaša na ustanovitev občine Mirna, ter preimenovanje občine Sveti Jurij, istočasno pa predlagala, da se iz predloga zakona črta določba o ustanovitvi občine Ankaran. Ker ta predlog v DZ ni bil upoštevan, je na predlog skupine njegovih svetnikov DS sprejel odložitni veto na navedeni zakon. Želim poudariti, da je bila razprava v DS vseskozi osredotočena na občino Ankaran, glede občine Mirna pa je DS v svoji zahtevi, da DZ ponovno odloča o zakonu, poudaril pozitivno mnenje do odločitve trebanjskega občinskega sveta ter visoko izraženo referendumsko voljo. V skladu z Zakonom o lokalni samoupravi je volja volivcev, izražena na referendumu, eden od pogojev v postopku ustanovitve nove občine, vendar je treba po mnenju DS v primeru, ko ne gre za originalno ustanavljanje občine, kar je veljalo v času vzpostavitve lokalne samouprave, upoštevati tudi mnenje občinskega sveta. Ta pogoj pa po mnenju DS v primeru občine Ankaran ni bil izpolnjen, saj je koprski občinski svet nasprotoval njeni ustanovitvi.

V zvezi z medijsko izraženimi očitki, da »DS ni spoštoval demokratične odločitve in da je v isti koš zmetal Ankaran in Mirno«, poudarjam, da lahko DS glede na tretji odstavek 97. člena ustave in določbe poslovnika DZ od tega zahteva, da pred razglasitvijo kakega zakona o njem še enkrat odloča. To pomeni, da DZ opravi le ponovno glasovanje o zakonu in zato nima možnosti, da bi ga v postopku ponovnega odločanja popravil. Zaradi navedenega smo bili v stanju, ko je DS zaradi nasprotovanja ustanovitvi občine Ankaran lahko le sprejel zahtevo, da naj DZ o omenjenem zakonu ponovno odloča, s tem pa je, žal, posegel tudi v postopek ustanovitve občine Mirna. Zaradi tega si v DS prizadevamo za uvedbo četrte faze zakonodajnega postopka, v kateri bi DZ sporni zakon lahko spremenil ali dopolnil in tako ne bi bil več postavljen pred dilemo, ali pritrditi argumentom DS in zavrtni cel zakon zaradi enega spornega člena ali pa potrditi zakon s spornim členom vred. V okviru take poslovniške določbe bi imel DS možnost amandmajske spremembe zakona, kar bi v konkretnem primeru pomenilo, da bi DZ razpravljal

le o občini Ankaran, medtem ko se ustanovitve občine Mirna sploh ne bi dotaknil.

V DS smo bili pred odločanjem o odložilnem vetu na zakon, s katerim se ustanovljata občini Ankaran in Mirna ter spreminja ime občine Sveti Jurij, pred veliko dilemo, saj smo se zavedali, da v primeru njegovega sprejema vplivamo tudi na vse navedene občine, vendar je na koncu prevladalo prepričanje, da bi ustanovitev občine Ankaran škodila interesom Luke Koper, ki predstavlja edino prekomorsko okno v svet in enega ključnih slovenskih gospodarskih subjektov.

Delovanje v mednarodni politiki

Kot državni svetnik delujem v komisiji za mednarodno sodelovanje in evropske zadeve, ki je v zadnjem času oblikovala mnenje DS do državljanske pobude o preprečevanju trgovine z ljudmi in zaščiti žrtev, varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, rabi italijanskega in madžarskega jezika, vstopu Hrvaške v Evropsko unijo, arbitražnem sporazumu, usmeritvah za delovanje Slovenije v institucijah EU do leta 2011 in številnih drugih iskanjih poti za premagovanje problemov v njej. Imam pogoste in za Slovenijo pomembne stike z nekaterimi člani nacionalnih parlamentov, evropske komisije, evropskega parlamenta in evropskega sveta. Udeležujem se mednarodnih konferenc evropskih in nacionalnih parlamentov. Ustroj delovanja EU je namreč nekoliko drugačen od našega. Evropski parlament ima podobne zakonodajne pristojnosti, kot jih imajo nacionalni, poleg tega pa pri njem delujeta še evropska komisija in evropski svet. Evropsko komisijo bi na nek način lahko enačili z vladno oziroma izvršilno funkcijo parlamenta, medtem ko je evropski svet najvišje politično telo EU, ki ga sestavljajo predsedniki držav ali vlad članic ter predsednik evropske komisije. Redni sestanki evropskega sveta potekajo junija in decembra, voditelji pa sprejemajo najpomembnejše politične odločitve in določajo politične smernice za prihodnost (na primer o institucionalni reformi EU, razvoju skupnih politik). Neformalni sestanki sveta prav tako potekajo dvakrat letno (marca in oktobra) in so namenjeni obravnavi ak-

tualnih tem. Evropski svet je tista institucija, ki ima najpomembnejšo vlogo pri določanju skupne zunanje in varnostne politike.

Udeležil sem se tudi zadnje konference COSAC v Madridu. COSAC je telo sodelovanja med odbori nacionalnih parlamentov, ki se ukvarjajo z evropskimi zadevami in predstavniki evropskega parlamenta. Srečanja COSAC potekajo dvakrat letno, gosti pa ga glavno mesto Uniji trenutno predsedujoče države. V Madridu je lani potekala 48. konferenca parlamentarnih odborov za evropske zadeve, ki sem se je udeležil kot predstavnik Slovenije. Temeljna tema pogovorov je bila krepitev položaja nacionalnih parlamentov in evropskega parlamenta v luči lizbonske pogodbe. Z njo so nacionalni parlamenti dobili določene nove pristojnosti. V Madridu so se predstavniki parlamentov držav članic dogovorili o okrepitvi vloge nacionalnih parlamentov v razmerju do skupnih procesov v povezavi z odbori za evropske zadeve. Sodelujoči smo se pogovarjali predvsem o prvih izkušnjah uporabe novih instrumentov in o tem, kako optimizirati uporabo le-teh ter okrepiti sodelovanje parlamentov v zadevah EU. Tema pogovorov je bila tudi prihodnost konference COSAC, politične prioritete evropske komisije in program Evropa 2020, ki ga je predstavil njen podpredsednik Maroš Šefčovič.

Program Evropa 2020 bom poskušal predstaviti v krajšem povzetku gradiva s konference. Kriza nas je močno prizadela. Skupnosti, državljani in podjetja po vsej Evropi so izpostavljeni velikim pritiskom in solidarnost EU se je znašla na preizkušnji. Države EU so se, zavedajoč se svoje medsebojne prepletenosti, z združenimi močmi spoprijele s krizo: EUbo morala v prihodnje pokazati več odločnosti in enotnosti. Poslovanje brez sprememb ne pride v poštev in unija mora prestopiti prag nove dobe, ker so pred njo večji izzivi kot pred recesijo, njen manevrski prostor pa je omejen, ker drugi deli sveta ne mirujejo. Iz krize mora izluščiti uporabne nauke in preoblikovati svoje politike. Kriza je tudi jasno pokazala, da Evropa lahko uspe le, če ukrepa s skupnimi močmi, in da druge izbire nima. Pripraviti se mora na dolgoročne izzive, ki jih med drugim prinašajo globalizacija, podnebne spremembe in staranje prebivalstva. Glede

na to, da velja lizbonska pogodba in sta bila izvoljena nov evropski parlament in kolegij komisarjev, ima EU tudi razpoložljiva vsa potrebna orodja. Potrebna pa je politična volja za spremembe, s katerimi se je komisija pripravljena spoprijeti. Politične smernice, ki jih je predsednik Barroso predstavil septembra 2009, so začele razpravo o prihodnji usmeritvi Evrope in o konkretnih ukrepih, ki bi jih morala spodbujati. Zaslišanja v evropskem parlamentu in potrditev sestave komisije z glasovanjem so bili dejanski prikaz delovanja evropske demokracije, ki poudarja skupne vrednote in zagotavlja široko prevzemanje odgovornosti pri

oblikovanju prihodnjih pobud Unije. Izmenjava mnenj z evropskim svetom in drugimi institucijami EU je oblikovala soglasje o izbrani poti v prihodnost. Komisija sprejema ukrepe za reševanje krize in ohranjanje evropskega modela socialnega, tržnega gospodarstva, v osrčju evropskega ukrepanja si prizadeva ohraniti ljudi, razvija ambiciozne in usklajene pristope za ves svet ter posodablja instrumente in načine delovanja Unije. Prvi lanski delovni programi so bili osredotočeni na pripravo strateških pobud, z njihovim razvijanjem pa komisija določa usmeritev EU v naslednjem desetletju.

MILENA KRAMAR ZUPAN

Zdravstveni dom – nepogrešljiv za zdravje ljudi

Zdravstveno varstvo je enoten sistem, katerega posamezni elementi imajo specifično vlogo. Ponenostavljena strukturna shema deli zdravstveno varstvo na primarno, sekundarno in terciarno. Vsaka raven ima svoje odgovornosti za določen obseg dela glede na značilnost zdravstvenih problemov, označujejo pa ga tudi izvajalci in organizacijske oblike. Tako so za terciarno raven značilne zelo specializirane institucije z najbolj specializiranimi strokovnjaki, usposobljeni za obravnavo redkih in praviloma tehnološko zelo zahtevnih zdravstvenih problemov za veliko demografsko območje. Sekundarna raven pomeni specialistično/bolnišnično diagnostično in terapevtsko obravnavo za območje, ki zajema od sto tisoč do pol milijona ljudi. Primarno zdravstveno varstvo zaseda »spodnji«, najširši del zdravstvene organiziranosti in je namenjeno posameznikom, družini, lokalni skupnosti in občini. Dostopno je vsem brez predhodnih napotitev ali posredovanja drugih, zato je

najbolj dostopno, za državo pa najcenejše. Kar štiri petine zdravstvenih težav se odpravi na primarni ravni, torej v osnovnem zdravstvenem varstvu, le petino pa odpravi sekundarna – bolnišnična raven. Sredstva, namenjena zdravstvenemu varstvu, so obratno sorazmerna. V svetu in Evropi je stanje popolnoma drugačno, saj je razmerje sredstev za primarno in sekundarno zdravstvo uravnoteženo. Še več. Skladi za zdravstveno varstvo zahtevajo hitrejši razvoj primarnega zdravstvenega varstva oziroma osnovnega varstva in dajejo manj poudarka dražjim oblikam varstva na sekundarni ravni. Na primarni ravni je vzpostavljena mreža čim bliže prebivalstvu, da je možna hitra in enostavna dostopnost.

Država je lastnica bolnišnic in zato prvenstveno skrbi za sekundarno in terciarno raven, medtem ko je primarno zdravstveno varstvo prepuščeno občinam. Sredstva za bolnišnice se iz leta v leto ve-

čajo, medtem ko delež izdatkov za osnovno zdravstvo vsako leto, kljub deklarativni javni podpori, konstantno upada v skupnem deležu vseh izdatkov Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS).

Preventivna dejavnost zdravstvenih domov ohranja enake prioritete kot pred osemdesetimi leti, ker je prisotna skrb, da bi se z opuščanjem uveljavljenih programov pojavili enaki problemi, kot smo jih poznali pred desetletji. Prepočasno je sprejemanje novih vsebin in le malo je poskusov, da bi jih organizacijsko uvrstili v zdravstveni dom. Temu je prilagojen tudi način plačevanja primarnega zdravstvenega varstva, ki financira obstoječe programe in se ne sooča z novimi izzivi. Dobro primarno zdravstveno varstvo je najbolj pravično. Kako dobro to zagotavlja zdravstveni dom? Klasičnim rizičnim skupinam se postavljajo ob bok nove, kot so migranti, predstavniki marginalnih skupin, ljudje brez zdravstvenega zavarovanja in kronični psihiatrični bolniki. V prihodnosti se bomo vse več srečevali z ljudmi iz drugih okolij in kultur. Dispanzerska metoda je osnovni način dela kakovostnega primarnega zdravstvenega varstva. Vodenje zdravstvene ustanove zato terjaja posebne veščine poslovanja in strateškega načrtovanja, da je zagotovljena zdravstvena oskrba prebivalstva. Zaradi te naloge je vodenje zdravstvenih domov ena ključnih javnozdravstvenih funkcij v državi. V ospredje vse bolj stopajo potrebe po ekonomski učinkovitosti primarnega zdravstvenega varstva in zdravstvenih domov. Kot kriterij kakovosti njihovega dela upoštevamo ustrezno farmakoterapijo, racionalno porabo diagnostičnih postopkov, racionalno in klinično upravičeno napotovanje na sekundarno raven. Ukrepe na tem področju uvaža tudi Zdravstveni dom v Novem mestu¹ preko svojega sistema zagotavljanja kakovosti, pri čemer pa sistem mentorstva in svetovanja, ki je v tujini priznan in uveljavljen, premalo oziroma sploh še ne upoštevamo. Tudi delitev doma na posamezne službe ne pripomore k boljšim rezultatom, ker je razdrobila delo in zaradi različnih pogojev dela povzroča spore, tako da se sedaj namesto, da bi

se pogovarjali o enem primarnem zdravstvenem varstvu, raje pogovarjamo o krizi pediatrije, šolske medicine, medicine dela in patronaže, reševalne službe itd. Dobro primarno zdravstveno varstvo zagotavlja svoj strokovni razvoj tudi preko raziskovanja in poučevanja. Tu je še veliko prostora za vspodbujanje in izvajanje raziskav kot tudi poučevanja in mentorstva.

Zdravstveni dom Novo mesto – kot nosilec ideje ljudem približanega, odprtega, na preventivo usmerjenega, aktivnega zdravstvenega varstva – je to svojo, z zakoni podprto vlogo, uspešno uveljavljal. Njegove prednosti so bile zlasti preizkušena oblika delovanja na enem mestu ne le prostorsko, ampak tudi organizacijsko. Žal pa je res, da so se v takšnem razvojnem kontekstu začeli pojavljati tudi negativni pojavi, kot so birokratizacija upravljanja in dela, administrativno prisvajanje pristojnosti za obravnavo določenih populacijskih skupin, premajhen poudarek zaupnim odnosom bolnik – zdravnik, uveljavljanje tendence »preveč« specializiranega pristopa ter prelaganje odgovornosti na druge dejavnosti. Spremenjen družbeni sistem in splošen proces zdravstvenih reform v Evropi sta še najbolj prizadela zdravstvene domove. Med drugim je v prej centralizirano organizacijo zdravstvenega doma vneslo veliko statusnega nemira. Odprla se je možnost izvajanja samostojne zasebne prakse. Zakon je ignoriral dispanzersko organiziranost in temeljna dejavnost zdravstvenega doma se je načeloma prenesla na splošno/družinsko medicino, zdravstveni domovi in oprema pa so pripadli občini. Sistem financiranja po storitvah je prešel na sistem glavarine, ki temelji na »institutu« izbranega zdravnika, kar spreminja tudi prejšnji domicilni princip pristojnega zdravnika. Prej obvezne, na preventivo naravnane organizacijske enote so izgubile čvrsto zakonsko oporo (različni dispanzerji, medicina dela, mladinsko zobozdravstvo ipd). Vse te sistemske spremembe so zdravstveni domovi pričakali nepripravljeni, še posebej zato, ker je reforma prišla hitro, brez politične in strokovne priprave. Občina Novo mesto je podeljevala koncesije brez ustrezne mreže zdravstvene dejavnosti, brez ustrezne regulative in v glavnem na željo zdravnikov, ki so hoteli boljše plačilo, kar je dodobra načelo sistem območnega

¹ Avtorica je direktorica Zdravstvenega doma Novo mesto. (Opomba uredništva)

Zdravstveni dom Novo mesto. (Foto: R. Božič)

javnega zdravstva. Dejansko tudi niso upoštevali glavni razlog za dodelitev koncesije, to je boljša dostopnost prebivalcev do zdravstvenih storitev. Koncesije so podelili predvsem za že dobro zasedena področja (v mestu, v bližini bolnišnice), kar je zopet eden izmed razlogov za povečanje neenakosti. Položaj koncesionarjev je sicer izenačen s položajem javnega zdravstvenega doma, vendar so zakonska določila o podeljevanju koncesij precej nedorečena. Glede na pomanjkanje izkušenj s podeljevanjem koncesij v Novem mestu, ohlapno zakonsko ureditev in odsotnost meril za določitev mreže javne zdravstvene dejavnosti poteka podeljevanje koncesij nesistematično in nenadzorovano. Namesto da bi bile v ospredju potrebe prebivalcev in širši javni interesi, se upošteva predvsem želje in interese posameznih zdravstvenih delavcev oziroma okolij. Občina ima svoj pogled in politiko podeljevanja koncesij, tako da ni mogoče govoriti o enotnem sistemu in strategiji razvoja tega dela zdravstvene dejavnosti v občini Novo mesto in še manj v državi. Koncesijske pogodbe v številnih primerih ne določajo sodelovanja koncesionarja v skupnih dejavnostih zdravstvenega doma, kot so zagotavljanje neprekinjenega

zdravstvenega varstva (dežurstva), zagotavljanja nujne medicinske pomoči, nadomeščanje v času bolezni in dopustov in sodelovanje v timskih dejavnostih zavoda, kot na primer skupinske oblike preventivne dejavnosti, ter izrabo pogodbeno določenega časa, izključno za potrebe javne zdravstvene dejavnosti. Zdravstveni delavci so v mnogih primerih odšli iz novomeškega zdravstvenega doma, v njem pa pustili del skupnih delovnih in finančnih obveznosti. Velika pomanjkljivost in slaba izkušnja v zvezi s koncesijami je dejstvo, da dela koncesionarjev z izjemo ZZZS nihče ne nadzoruje, zaradi česar prihaja do mešanja javne in zasebne dejavnosti ter interesov, in to pretežno v škodo javne zdravstvene dejavnosti. Kakovost je v takem nepreglednem zasebništvu, še posebej na specialistični ravni, ogrožena. Zasebnik in njegov skupina nimata osnovnega strokovnega nadzora, ki ga izvaja izkušen predstojnik oziroma skupina izkušenih strokovnjakov. Ni kolegialne strokovne podpore, vsakodnevnih strokovnih sestankov in posvetovanj, zaveze k neprestanemu izobraževanju, ki je v javnih zavodih delovna obveznost in eden izmed pogojev napredovanja. Ni neprestanega preverjanja kakovosti dela. Zato vsi ti pro-

blemi v javnosti sprožajo plaz nezadovoljstva in zahtev po spremembah na tem področju.

Zdravstveni dom Novo mesto² je temeljni nosilec primarnega zdravstvenega varstva ljudi na območju občin ustanoviteljic³. Ustanovljen je bil leta 1936, ko sta se združila državna šolska poliklinika in otroški dispanzer. V letu 1962 so se zavodu pridružile prej samostojne organizacijske enote, zdravstvene postaje Straža, Šentjernej in Žužemberk ter zobna poliklinika. Zavod od leta 1980 deluje na Kandijški 4, kot javni zavod pa obstaja od 15. maja 1991. Nazadnje se je preoblikoval leta 2006, njegovo delovanje pa temelji na načelu enakosti, ne glede na nacionalnost, vero, spol in drugačnost. Zagotavlja neprekinjeno zdravstveno varstvo in nujno medicinsko pomoč. Zdravstveno dejavnost izvaja tudi v sodelovanju z zasebnimi zdravstvenimi delavci.

Primarno zdravstveno varstvo ima zavod organizirano v Novem mestu, Šmarjeti, Šentjerneju, Žužemberku in Dolenjskih Toplicah. Specialistične dejavnosti so organizirane le na sedežu zavoda, drugače pa zagotavlja zdravstveno varstvo za približno 63.000 prebivalcev. Posamezne zdravstvene storitve opravlja tudi za zavarovance z območja celotne zdravstvene regije s približno 135.000 prebivalci. Zaradi možnosti izbire specialistov v zavodu je izboljšana dostopnost do teh storitev vsem prebivalcem regije. Sodi med velike pravne osebe, z 250 zaposlenimi pa je peti največji zdravstveni dom v Sloveniji.

Razvija tudi sekundarno zdravstveno dejavnost kot pomožno, predvsem integrativno službo – podpira delovanje zdravnikov zasebnikov in druge, predvsem manjše zdravstvene domove v jugovzhodni Sloveniji. V lokalni skupnosti so zdravstvenemu domu določeni naslednji cilji: prilagajanje in doseganje evropskih standardov kakovosti zdravstvenih storitev, posebej glede popolne integracije v celovit zdravstveni sistem Evropske unije, nadaljnje kadrovske okrepitve in razvijanje njihovih potencialov, bodisi strokovnih

(v skladu z veljavnimi doktrinami in sprejetimi smernicami) bodisi poslovnih, krepitev interdisciplinarnega timskega dela: s tistimi znotraj javne zdravstvene mreže in s tistimi, ki delujejo na trgu, stalna skrb za doseganje najvišje možne ravni zadovoljstva uporabnikov, plačnikov, zaposlenih in poslovnih partnerjev, skrb za širitev obstoječih in uvajanje novih zdravstvenih programov v skladu s potrebami prebivalstva in uspešno poslovanje zavoda.

Na okolje, v katerem deluje Zdravstveni dom Novo mesto, vplivajo odločitve na ravni države in občin ustanoviteljic. Novi zakon o zdravstveni dejavnosti sodi v okvir zdravstvene reforme; sledili mu bodo še zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ter pomembni podzakonski akti, ki bodo podrobneje opredelili njegovo področje. Na ravni občin ustanoviteljic še ni sprejete skupne strategije razvoja primarnega zdravstva in akta, v katerem bi lahko opredelili vprašanja, o katerih bi svet županov občin ustanoviteljic zavoda zavzemal stališča in priporočila, kot so ureditev skupnih nalog zdravstvenega doma in koncesionarjev, obravnava predlogov za izdajo koncesij, mnenja in stališča o smotrnem delovanju in razvoju zdravstvene dejavnosti, predlogi o potrebnem investicijskem vzdrževanju in naložbah v materialne zmogljivosti, reševanje sporov med javnimi zavodi in koncesionarji ter zavzemanje stališč v drugih interesnih sporih. V Mestni občini Novo mesto in drugih občinah ustanoviteljicah še nimajo odloka o podeljevanju koncesij, ki bi podrobneje določal predmet koncesije, pogoje njihovega podeljevanja, postopke podeljevanja in vračila v skladu s priporočili Ministrstva za zdravje. Prav bi bilo, da bi občine tak akt sprejele. Nujno bi morali tudi dopolniti odlok o ustanovitvi javnega zavoda in vanj vključiti novonastali občini Straža in Šmarješke Toplice ter popraviti njegove določene pomanjkljivosti.

S podelitvijo koncesij je delež zasebnikov koncesionarjev v Zdravstvenem domu Novo mesto v večini dejavnosti zelo presegel državno povprečje. Najbolj izstopata deleža zasebnih izvajalcev splošne medicine, ki znaša 56 odstotkov, ter zobozdravstva, ki zna-

² V nadaljevanju zavod.

³ Mestna občina Novo mesto in občine Šentjernej, Žužemberk, Straža, Dolenjske Toplice, Škocjan, Šmarješke Toplice in Mirna Peč.

ša 66 odstotkov⁴. Leta 2009 je novomeška občina podelila še dodatno koncesijo za fizioterapijo, na ravni države pa je bila podeljena koncesija za pedopsihiatrijo. S tem je zavod izgubil dodatna programa, kar je povzročilo nov kadrovski in prostorski višek.

Mestna občina Novo mesto je podelila največji odstotek koncesij v primarnem zdravstvu od vseh slovenskih mestnih občin. S tem dejanjem svojim občanom v ničemer ni povečala dostopnosti do zdravstvenih storitev, saj je podelila koncesije za že dobro zasedena področja splošnih in zobozdravstvenih ambulant. Koncesije so bile podeljene stihijsko, brez kakršnegakoli strateškega dokumenta, ki bi bil podlaga za njihovo podeljevanje in ki bi določal usmeritve nadaljnjega razvoja primarnega zdravstva v občini. Zato je tudi Računsko sodišče Mestni občini Novo mesto izdalo negativno mnenje v zvezi s podeljevanjem koncesij. Novomeška občina ni poskrbevala za javnost in preglednost postopkov podeljevanja koncesij, pogodbe, ki jih je sklenila s koncesionarji, niso vsebovale vseh predpisanih elementov. Koncesijske pogodbe tako niso določale sodelovanja koncesionarjev v zagotavljanju dežurne službe in nujne medicinske pomoči, kar je zaradi pomanjkanja zdravnikov v zavodu zelo otežilo izvajanje teh, za prebivalce vitalnih služb. Nobenih določb tudi ni bilo v zvezi s sodelovanjem v timskih dejavnostih zavoda, kot na primer skupinske oblike preventivne dejavnosti ter izrabe pogodbeno določenega časa, izključno za potrebe javne zdravstvene dejavnosti.

Neurejeni odnosi s koncesionarji so bistveno vplivali na neučinkovito poslovanje in vodenje zavoda, vzdušje med zaposlenimi in nenazadnje tudi na veliko finančno izgubo, ki jo je zavod pridelal v letu 2007. Žal si tudi na področju zdravstva vse bolj stojijo nasproti različni interesi uporabnikov, izvajalcev storitev, plačnikov in ustanoviteljev, zato tudi obstoj Zdravstvenega doma ni več samoumeven.

Po uspešni sanaciji v zadnjih dveh letih lahko ugotovimo, da nam je na Dolenjskem vendarle uspelo ohraniti Zdravstveni dom, ki ostaja prevladujoča oblika zagotavljanja zdravstvenega varstva prebivalstva na območju kar osmih občin. Uspešno poslovno, programsko in kadrovsko poslovanje zavoda v

zadnjih dveh letih je dokaz, da zdravstveni dom ni preživela oblika, da je lahko strokovno učinkovit in poslovno uspešen. V primerjavi z drugimi zdravstvenimi domovi po Sloveniji je danes novomeški nadpovprečno dobro preskrbljen z zdravniki. V zadnjih dveh letih mu je uspelo pridobiti nekatere nove programe in razširiti mrežo za dodatna programa splošne medicine in zobozdravstva. S tem se je pomembno izboljšala preskrbljenost prebivalstva z zdravniki in zobozdravniki, saj je bila Dolenjska do tedaj krepko pod slovenskim povprečjem.

Kljub finančni sanaciji je zavod veliko vlagal v opremo in trideset let stare prostore. V zadnjih dveh letih je bil prenovljen trakt zobozdravstvenega oddelka, na novo zgrajen center za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti, zamenjane so bile najbolj dotrajane steklene površine objekta, na novo zgrajene in preurejene ordinacije, osveženi, urejeni in primerno označeni skupni prostori zavoda, klimatizirani ordinacijski prostori in čakalnice. Bistveno je bil posodobljen vozni park reševalne službe, nabavljen je bil nov digitalni zobni rentgen, veliko je bilo vložnega v informatizacijo poslovnih procesov zavoda. S pomočjo humanitarne akcije je bil nabavljen najsodobnejši digitalni mamograf za zgodnje odkrivanje raka dojk.

Zdravstveni dom Novo mesto mora ponovno postati temeljni nosilec javne zdravstvene dejavnosti, hkrati pa mora biti kos izzivom, ki jih prinaša bližnja prihodnost. Na primarni ravni bo povečeval preventivno dejavnost in širil dejavnosti za krepitev zdravja v zunanem okolju zdravstvenega doma: v vrtcih, šolah, podjetjih in krajevnih skupnostih. Poleg prenove, dopolnitve vsebin in vloge zdravstvenih domov je potrebna tudi njihova kadrovska okrepitev. Tem nalogam se morajo pridružiti koncesionarji, ki delajo na istem gravitacijskem območju, Zdravstveni dom Novo mesto pa bo postajal temeljni nosilec in koordinator vseh aktivnosti primarnega zdravstvenega varstva na svojem območju. V novomeškem zdravstvenem domu so danes spet ustvarjeni pogoji za doseganje visoke kakovosti zdravstvenih storitev in njegov nadaljnji razvoj.

⁴ Odstotek koncesij v patronažni dejavnosti znaša dobrih 23 odstotkov.

Milena Braniselj:
MOBIL, 2001, les in kovina

Mehkotačni maček in drugi

Maja Smole Đorđević, Gomazinci, Založba Goga, Novo mesto 2010.

Najboljša otroška poezija se vedno ukvarja z osnovnimi filozofskimi vprašanji in otroške pesmi Maje Smole Đorđević v svojem pesniškem in ilustratorskem prvencu *Gomazinci*, ki je izšel pred kratkim pri založbi Goga, so prav takšne.

Pesmi govorijo različnih moralnih problemih, vendar pesničina drža ni moralistična, niti ni takšno njeno pesniško sporočilo: leni želvak spozna, zakaj polžek ne odvrže svoje hiške, pa čeprav bi mu bilo brez nje veliko lažje lesti po svetu. Sladkosnedna veвериčka je slepa za lepoto, ki navdihuje sestradanega liščka. Ježek spozna v nesreči, kdo (in zakaj) mu ni pripravljen pomagati ...

Otrok med svojim odraščanjem išče (in potrebuje) moralni kompas, saj se je najtežje naučiti in razločiti, kaj je prav, kaj je pošteno in kaj je laž. Med tem iskanjem pa mu otroška naivnost ni vedno v pomoč. Tako tudi živali v *Gomazincih* doživljajo in spoznavajo, kaj je prav, česa nas je strah in zakaj, da je življenje vznemirljivo in lepo, a je lahko tudi izredno kruto.

Maja Smole Đorđević je odlična pripovedovalka in njena prepričljiva zgodba bralca vedno potegne v svoj pesniški svet. Je izredna opazovalka narave in otroške duše, otroških strahov in stisk, ki jih igrivo, nežno in ostro upodablja tudi na ilustracijah. Vsak senzibilen otrok bo zato med branjem njenih pesmi z lahkoto pogledal skozi živalske prispodobne in prepoznal v zgodbah in likih samega sebe, svoje stiske ter razbral sporočila, ki so mu namenjena. V pesmih, v katerih nastopajo liki v živalskih preoble-

kah (sprenevedavi ali mehkotačni maček, sebična lisica, nastopaška vrana ...), so sporočila aktualna in univerzalna, pri čemer živalski značaji, kakršni nastopajo v prvem delu zbirke, ne posebljajo vedno tipičnih lastnosti, kakršne so značilne za basni, ampak so le-te odraz sodobnosti. Hkrati so polne radoživega humorja, ki je večsah kar neizprosno oster. Nobe- ne sentimentalnosti ni v njenih

pesmih, saj je v živalskem svetu tudi ni. Ta v njenih pesmih ni idealiziran; maček preži na ptice, ki letajo preblizu njegovemu smrčku, in po glavi se mu mota samo eno: ne pesem in ne filozofija, vedno isto: dobra požrtija, kar je basenska prispodoba današnjega sveta.

Pesmi v zbirki pa ne govorijo izključno skozi metaforiko živalskega sveta; z izredno svežino še posebej navdušijo nekatere skoraj abstraktne pesmi v *Gomazincih*, kjer se (na videz) ne zgodi prav veliko. Take pesmi so polne posebnega vzdušja in impresij, so skoraj čista lirika (na primer pesem *Nekje*), druge pesmi iz tega sklopa so globoko refleksivne in bodo z enako močjo spregovorile otroku in odraslemu bralcu. Njene izštevanke so hudomušne in polne vitalnega smeha, številne pesmi pa se ukvarjajo s sodobno tematiko vsakdanjosti okrog nas (*Samo en klik*, *Kolesar*, *Trgovina* ...) in bodo spregovorile zlasti mlajšim bralcem na izredno neposreden način.

Če povzamemo misel Ivana Gregorčiča iz spretnega pesniškega utrinka na koncu zbirke: *Gomazinci* so pesniški mravljinci, ki nas s svojo skrbjo, ljubeznijo in izrednim posluhom za jezik presvetlikajo, pobodikajo, pogugajo in nam poredno požugajo. In

prav ta poredni ton je nekaj najbolj svetlega in radoživega, kar veje iz zbirke.

Avtorica je tudi nadarjena ilustratorica in njene izčiščene, igrive ilustracije s pastelnimi svinčniki še dodatno nadgradijo njeno pesniško občutljivost. V njenih ilustracijah je poezija in v njeni poeziji so po-

dobe, oboje pa se organsko prepleta. Skratka, *Gomazinci* niso samo ilustrirana pesniška zbirka za majhne; namenjeni so otrokom vseh starosti in seveda tudi vsem odraslim, ki so ohranili odprtost otroškega srca.

TOMAŽ KONCILIJA

Monografska prispevka h genealogiji nekega mita: Anton Podbevšek in slovenska zgodovinska avantgarda

V sodelovanju med Inštitutom za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in novomeško Založbo Goga sta pred časom izšli dve monografski publikaciji o pesniku Antonu Podbevšku, njegovem delu ter slovenski zgodovinski avantgardi izpod peresa komparativista in slovenista dr. Marijana Dovića. Gre za deli *Moje ekstaze skulptura* (2008) ter *Mož z bombami* (2009).

Zanimanje za Antona Podbevška spremlja Dovića že od dijaških let in njegove maturitetne naloge o novomeški pomladi, kulminira v dogodkih ob 100-letnici pesnikovega rojstva (1998), ko je Dović v Novem mestu zasnoval niz kulturnih manifestacij, organiziral znanstveni simpozij in uredil zbornik *Antona Podbevška 100 nadnaravnih let* (izšel je pri Založbi Goga) ter se strokovno zaokrožil s pričujočima monografijama, ki vsaka na svoj način, zdi se, precej dokončno osvetlita kontroverznega Podbevška in njegov pesniški opus.

Knjiga *Moje ekstaze skulptura* je znanstvenokritična izdaja Podbevškovega pesniškega opusa. Omeniti je treba, da so *Zbrane pesmi* Antona Podbevška pred tem doživele že celovito elektronsko

izdajo¹ v okviru projekta Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede, ki poteka ob sodelovanju Odseka za tehnologije znanja Inštituta Jožefa Stefana. V obeh primerih je bil urednik izdaje Marijan Dović, ki je pesmi (i)zbral, prepisal in komentiral. V uvodu v knjižno izdajo pa je zapisal, da je njen namen predvsem predstaviti relevanten izbor Podbevškovih zbranih pesmi, ki je kot takšen preglednejši in prijaznejši do ljubiteljev in bralcev poezije. Na vse različice posameznih pesmi seveda opozarja v besedilnokritičnih opombah, zahtevnejšim raziskovalcem Podbevškove poezije pa so z vsemi faksimili, opombami in komentarji dostopne v prej omenjeni elektronski inačici. Dović dodatno opozarja še na neizogibno arbitrarnost svojega izbora v knjižni obliki, ki želi predstaviti Podbevška tudi kot fascinantno pesniško osebnost pred koncem prve svetovne vojne, čeprav se je sam avtor na stara leta odrekel svojim najzgodnejšim mladostnim avantgardnim pesniškim poskusom (npr. *Žoltim pismom*). V zvezi s

¹ <http://nl.ijs.si/e-zrc/podbevsek/>

Podbevškom se uredniku zastavljajo ne le vprašanja, katero različico faksimila ali prepisa objaviti, temveč še bolj, katero besedilo je bilo sploh namenjeno objavi ali celo – kaj je sploh mogoče šteti kot pesniško besedilo.

Moje ekstaze skulpturo (naslov knjige je povzet po enem izmed verzov iz *Žoltih pisem*, faksimilu *Žoltih pisem* pa se prilagaja tudi format knjige) sestavljajo poleg *Uvoda* še štiri razdelki: *Neobjavljene mladostne rokopisne pesmi* (iz zapuščine uredništva Ljubljanskega zvona, Književnega juga ter Doma in sveta, iz zapuščine Božidarja Jakca in iz korespondence z Miranom Jarcem), *Nenatisnjeni rokopisi in tipkopisi iz Podbevškove zapuščine*, *Manj znane revijalno objavljene mladostne pesmi* in *Zbirka Človek z bombami*. Tako je Podbevškov pesniški opus sploh prvič in v celoti na enem mestu dostopen slovenski javnosti z ustreznimi besedilnokritičnimi opombami ter drugimi podatki in referencami, potem ko je bilo v zadnjih štirih desetletjih nekaj bolj ali manj parcialnih poskusov, ki so poskušali osvetliti avtorja s te ali one strani (npr. Katarina Šalamun, Denis Poniž, Emica Antončič).

Leto dni za zbranimi Podbevškovimi pesmimi (2009) je Marijan Dovič objavil še logično nadaljevanje začete zgodbe, namreč *Moža z bombami*, kjer na približno stotih straneh poveže dotodanje raziskave o Antonu Podbevšku s svojimi novimi ugotovitvami, ki so se, kot sam pravi, izkristalizirale ob ponovnem in natančnem preučevanju pesnikove zapuščine ter obsežne bibliografije o slovenski zgodovinski avantgardi. Knjiga bralca kronološko popelje skozi vsa obdobja Podbevškovega življenja – od ustvarjalno živahnega otroštva prek dijaške vznesenosti in obsedenosti z umetnostjo,

izkušnje prve svetovne vojne in protislovij polnega avantgardnega povojnega desetletja do nerazumljivo dolgo trajajočega umika z literarnega polja in poskusov razvrednotenja in rehabilitacije njegovega pesniškega dela. Na koncu postreže še z izčrpno in predvsem pregledno bibliografijo Podbevškovih objav in izidov ter virov, kritik, komentarjev in dokumentov o njegovem življenju in delu (tudi tujejezičnih), kar se zdi dodana vrednost pričujoče monografije.

Dovićevo pisanje odlikuje na eni strani dosledna strokovnost in znanstveni diskurz, se pravi pisanje, ki temelji na preverjenih dejstvih, in sklepi, izhajajoči iz dostopnega gradiva (revijalne objave, kritike, korespondenca), pri čemer se avtor zavestno izogiba ponavljanju že znanih in večkrat zabeleženih podatkov ter dejstev v zvezi s Podbevškom, razen če mu to služi kot izhodišče za izpeljavo lastnih novih spoznanj. Na drugi strani Dovičev slog krasí izjemna berljivost in slikovitost, česar ob zvečine suhoparnih in terminološko-stilno zahtevnih znanstvenih prispevkih sodobnih raziskovalcev literature nismo vajeni. Prav nekakšen »s potencialnim bralcem kramlajoči slog«, ki ne odvrta njegove pozornosti, ampak ga – nasprotno – ves čas privlači in ohranja njegovo zanimanje, se zdi Dovičev adut in hkratno zagotovilo, da *Mož z bombami* prav gotovo ne bo našel bralcev le med literarnozgodovinsko strokovno javnostjo, temveč tudi v generacijsko, intelektualno in interesno širše profiliranih krogih.

Kljub upoštevanju vsega dostopnega in doslej gotovo najštevilčnejšega gradiva, kljub osvetlitvi doslej še malo ali neznanih podatkov v zvezi s pesnikom pa Dovič v sklepu ne more in ne želi ponuditi dokončne interpretacije Podbevškove izrazito kontroverzne osebnosti in njegovega pesniškega opusa. Dejstvo namreč ostaja, da so *Žolta pisma*, ki jih je šestnajstletni Podbevšek spomladila leta 1915 poslal takratnemu uredniku Ljubljanskega zvona Janku Šlebingerju, neke vrste avantgardni manifest, kot ga na Slovenskem do tedaj še ni bilo. Kako naj si torej razlagamo, da jih je na stara leta Podbevšek zavračal kot »otroško igrakanje«, čeprav mu je vse življenje očitno godila pozornost javnosti in se je sam štel za začetnika slovenske »netradicionalistične« literature? Druga

velika aporija je, da je Podbevšek ustvarjalno povsem umolknil že pred letom 1920, se v naslednjih letih prelevil »iz podeželskega elegana v bojavnika in zvezdnika na okopih avantgardizma« in se že pred letom 1930, kmalu po izidu zbirke *Človek z bombami*, z izjemo nekaj kasnejših in zvečine neuspelih epizodnih poskusov povsem osamljen umaknil iz javnega literarnega življenja.

Dovič s pomočjo najnovejših dognanj o zgodovinskih avantgardah ugotavlja, da Podbevškov pojav s svojo škandaloznostjo, burnostjo, manifestativnostjo, generacijsko pripadnostjo, kontroverznostjo idr. domala v vseh pogledih ustreza definiciji avantgardizma »*par excellence*«. Zmanjka mu pravzaprav le na enem, a za avantgardista še kako pomembnem področju – namreč na internacionalizaciji lastnega fenomena. Podbevšek tudi v svoji najaktivnejši družbeni fazi ostaja na ravni lokalnega, regionalnega, kvečjemu nacionalnega – nikoli pa mu ne uspe seči čez meje, kot se je kot po pravilu dogajalo z vsemi –izmi burnega začetka 20. stoletja: dadaizmom, futurizmom, ekspresionizmom, konstruktivizmom in nadrealizmom in celo Miccičevim zenitizmom.

Podbevšek je zlasti v desetletjih po svoji smrti, deloma pa tudi že prej, kot pokaže Dovič, dosegel

domala mitične razsežnosti in se iz upravnika hiš na SAZU-ju (to službo je po posredovanju Josipa Vidmarja opravljal zadnji dve aktivni desetletji življenja) posthumno prelevil v nekakšnega titana, prvoborca in baklonosca slovenske zgodovinske avantgarde, s katerim naj bi slovenska (da ne rečem novomeška) literatura dosegla sočasni evropski literarni razvoj. Dejstvo ostaja, da Evropa Podbevškovih ustvarjalnih naporov ni zaznala, kar pa v ničemer ne zmanjšuje aporetičnosti življenjske in literarne zgodbe pesnika in Novomeščana Antona Podbevška, kot jo bralcu prikaže Dovič v *Možu z bombami*.

Pričujoči monografiji poleg vsebinske vsečnosti krasi še enotna in impresivno minimalistična vizualna podoba, delo Jurija Kocuvana, ter kopica diskretno in z občutkom razporejenega slikovnega in drugega arhivskega gradiva. Množica navedenih detajlov priča o poudarjeni pozornosti ter občutku avtorja in oblikovalca do bralca, kar je le še dodatni argument za uvrstitev obeh knjig druge ob drugi na polico tako poklicnih preučevalcev literature kot vsakega ljubitelja slovenske književnosti, če sploh ne omenjam vseh tistih, ki nas družijo dolensko-novomeški kulturni lokalpatriotizem.

BARICA SMOLE

Glasba s subtilnimi pavzami

Kovček z dvojnimi dnom, Izbor poezije sodobnih pesnikov iz Banjaluke in Novega mesta, Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, Novo mesto 2010.

Naslov za ta zapis je izposojen iz pesnitve *Grand Affair* Tatjane Bjelić, ene od sedmih pesnic iz Banjaluke, katerih pesmi so uvrščene v izbor pesmi

Kovček z dvojnimi dnom. V kolofonu je navedeno, da ta obsega pesmi sedmih avtorjev iz Banjaluke in šestih iz Novega mesta. Pri branju zbornika se ponudi spoznanje, da je izbor zajel ustvarjalce iz kroga Salona poezije Marjanca Kočevar, kar v spremni besedi Zdravko Kecman opredeli kot „dolenjske pesnike“. Glavna in odgovorna urednica ter prevajalka pesmi v slovenščino je Marjanca

Kočevar, v knjigi je poleg Kecmanovega tudi njena spremna beseda. O slovenskih pesmih piše Banjalučan, o banjaluških pa urednica zbirke. Prvi za slovenske avtorje ugotavlja, da razen Dražumeriča, ki črpa iz antične misli in tematike, vsi „pesniki Dolenjske“ črpajo svojo pesniško misel iz svojega podnebja, Kočevarjeva pa poudarja skupne slovanske korenine pesnikov, išče skupne topose pesmi in vezivno tkivo med obema poetikama. Oba pisca sta tudi pesnika, kar jima omogoča, da magično hišo poezije opisujeta od znotraj.

Da bi se lahko vsaj kolikor toliko približali srčki tako raznorodne pesniške govornice, ki jo je težko postaviti na skupni imenovalc (razen da so njeni avtorji pretežno rojeni v šestdesetih in sedemdesetih letih), je potrebno odmisлити posameznikov pesniški opus in se osredotočiti na pesmi, natisnjene v izboru. Najgloblje, kar pesem poleg imaginativnosti lahko povzroči, je vtis, odziv na notranje zrenje v zastrto. Preseneča, da toliko pesnic in pesnikov posega za metaforami iz antičnega sveta (Jurić Atan – Troja, Itaka; Dražumerič – Paris, Patroklej, Minotaver, Knosos, Stojčić – Parnas, Simič – Tantal ...) ali po ikonah drugih kultur in časov (Kotarjeva – Octavio, Dali, Hrasteljeva – Felini, Đurđević – Lewis Carroll, Chaplin ...). Kadriranje poetičnih podob v *Kovčku* ni usmerjeno le navzven in v preteklost. Mnogi izmed avtorjev, tako bosanskih kot slovenskih, na presenetljiv in svež način izbirajo podobe sedanjosti in jih na novo osvetljujejo. Tatjana Bijelić tako skozi metaforiko *Demetrinih biserov* razkriva vsiljene ženske vzorce, pa tudi usodo ustvarjalcev, Aleksandra Čvorović hermetični ultramodernizem nekaterih presega z upodobitvami eksistencialnih izkušenj (*kletka telesa, odtujevanje, sovraštvo rodov, zakon kot šarada sebičnosti*), Đurđević preigrava registre šahovske igre življenja, kjer najprej posivi srce, nato pa zmaguejo črne figure, Jurić Atan v eno ali dvostišjih povečuje moč poezije, Lalićeva v verzificiranih pesmih ali pesmih v prozi med drugim s *Pepelkinimi lasmi* rahlja notranjo napetost in statičnost, Stojčić je zazrt v magični

svet semantike in očaran nad vedno znova iznajdenim jezikom. Stupar Trifunovičeva na posebno subtilen in pretresljiv način podaja eksistencialno izkušnjo, povezano z vojno (*čas jeznih očetov, izgubljenih domov*), in skozi matrico vsakdanjega življenja izpisuje grenke in hkrati tople pesmi. Z jezikom vsakdanjosti se izogne že mnogokrat preigranim metaforičnim stikom, tako kot to v slovenskem delu zbornika naredita – vsaka na svoj način – Katja Plut in Stanka Hrastelj.

Kot rečeno, okvir zbornika in tudi tega zapisa presega možnosti širšega vpogleda, zato je le-ta nujno fragmentaren. Kovček slovenske pesniške prtljage se začne s pesmimi Sama Dražumeriča, ki duhovne, kulturne in eksistencialne izkušnje upesnjuje skozi inovativno iskanje lastne pesniške govornice, polne izvirnih metafor. Med njimi izstopa pesem *Vlačijo se*, kjer skozi labirinte mesta izpisuje križiščnost teles in ostrih vogalov. Stanka Hrastelj niza podobe izza podob ter združuje ostrino s toplino in krhkost s trpko stvarnostjo družinskih odnosov. V njenih pesmih se vrstijo podobe družinskih razmerij, drugačnih kot pri Bjelečevići, vendar nič manj pretresljive. Kotarjeva išče možnosti jezika za poimenovanje pojavov in stvari, kot otrok, ki razume preko njihovih pomenov, hkrati pa iz tišine in razdalje dvojine išče zatočišče v besedah. Za pesmi Katje Plut, ki je nadaljevanje, če ne celo nadgradnja šalamunovske in avanzovske igrivosti, je značilno bogastvo pogovornega jezika. Oboje ustvarja avtentičnost. Ko se sprašuje, kaj je najhujše, dobimo odgovor: *če te bodo leta obšla in ne boš starejša, samo telo bo zakrknilo kot beljak /.../*. Vendar se ni bati, žar otroške odprtosti za čuda sveta pri Katji ne jenjuje. *Na koncu ima še božje oko podočnjak /.../*. Blaž Simič v tihi in tihotni pesmi najdeva dom misli in čustev, postajo, na kateri bi se dirjajoči čas za hip ustavil. Tudi David Šušel se s pesmijo upira sodobnemu hrupu ter z zasoplo močjo peresa najdeva metaforične zaklade, ki posebej inovativno zazvenijo v pesmi *Bela krajina*, kjer najdemo kar

S predstavitve v Banjaluki: v prvi vrsti Samo Dražumerič, Klavdija Kotar in Zlatan Jurić Atan. V drugi vrsti: Tatjana Bijelić in Marjanca Kočevar, v tretji: David Šušel, Aleksandra Čvorović, Zdravko Kecman in Blaž Simič. (Foto: Rasto Božič)

36 besed, ki se nanašajo na belino, belorunost in belocvetnost ... te naše pokrajine.

Nedvomno so perspektive, osvetlitve in motivi-ka vseh v *Kovčku* naloženih pesmi različne. Vsaka zveni po svoje, vsaka ima svojo melodijo in svoje subtilne pavze. Meta Kušar je v sestavku *Kako re-žemo sanjski kruh* napisala, da sta sanje in poezija obliki čustvene vzgoje, ki ga v velikem delu sodobnega civiliziranega sveta podcenjujejo; s tem nas silijo, da živimo v nenehnem sporu z dušo. Nedvomno je izbor *Kovček z dvojnim dnom* dobra prtljaga za potovanje po progi medkulturne izmenjave in pripomore k čustveni vzgoji.

✓ w

RASTO BOŽIČ

Zgodovina iz prve roke

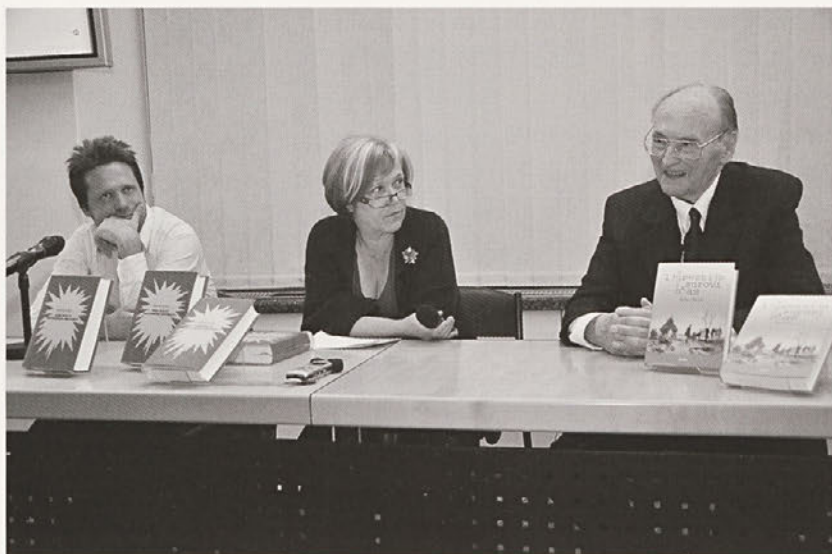
✓ w

Bogdan Osolnik, Z ljubeznijo skozi surovi čas, dopolnjena izdaja, Založba Goga, Novo mesto 2010.

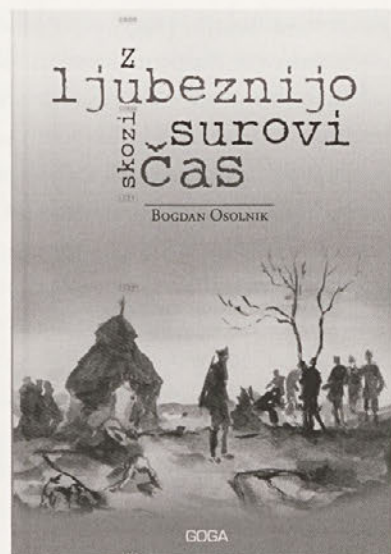
Ob lanski 90-letnici rojstva novomeškega častnega občana, partizana, aktivista, diplomata, politika, novinarja, pisca, kulturnika in zvestega pričevalca lastnega časa, Bogdana Osolnika, so pri novomeški Založbi Goga ponatisnili njegove leta 1989 pri Založbi Borec prvič izdane spomine na dogodke in prelomni čas druge svetovne vojne. Avtor jih je za novo izdajo *Ljubezni skozi surovi čas* posodobil oziroma »po preteku časa ali zaradi odkritja novih zgodovinskih virov«, ki spremenjajo ali dopolnjujejo njegove prvotne izkušnje in sodbe, ne da bi jih spremenil, dopolnil s pojasnili nekaterih poglavij ter v knjigi obravnavanih ključnih dogodkov.

V tem svojevrstnem zgodovinskem romanu se je Osolnik skozi številne spomine in dokumentirane podatke ozrl na prehojeno pot ter drugo svetovno vojno, med katero sta se, kot je zapisal, iztekli njegova in mladost njegove generacije. S potrebne razdalje je premislil ter pojasnil zanj in za Slovence usodne dogodke, ki se mlajšim naraščajem evropskega 21. stoletja vse bolj časovno in pomensko odmikajo, z medvojnimi somišljeniki in sodelavci okupatorjev spogledujoči se del sodobnega slovenskega občestva pa jih hkrati skuša vse bolj omalovaževati in zamegliti.

Skušal je pojasniti srž upora, katerega sestavni in nepogrešljivi del sta bila po njem tudi ljubezen in umetnost. Brez njiju bi bil narodnoosvobodilni boj, kljub nekaterim grdim packam, ki pa njegovega bistva ne morejo spremeniti, drugačen, kot ga poznamo in mogoče celo neuspešen. Osolnik v

Miklavž Komelj, Barica Smole in Bogdan Osolnik na predstavitvi njegove knjige na 33. Dolenjskem knjižnem sejmu. (Foto: Rasto Božič)

knjigi predstavlja tudi neprijetne izbire, ki so se v življenju med drugo svetovno vojno večkrat pojavile. Kot poudarja, je bila že takrat živa misel, da bo po vojni prišel čas, ko bo spet vsako življenje cenjeno in nekaj vredno.

Njegovo *Ljubezen skozi surovi čas* je strokovna javnost že ob prvem natisu ocenila kot »dobrodšel zgodovinski vir za več ravni slovenskega zgodovinskega, sodobni in nestrokovni bralec pa lahko v njeni prvi ali novi, dopolnjeni inačici avtorja tudi večplastno spozna in ugotavlja, da gre za osebnost, kakršnih ne poznamo veliko. Po njegovem pisanju sodeč za ponosnega ter poštenega človeka s skoraj umetniško dušo in svobodomiselnim pogledom na svet. Človeka, ki priznava, da je v duhu časa pač verjel in sledil »partijski liniji«, hkrati pa so ga pogosto, že med narodnoosvobodilnim bojem, spreletavali slutnje in pomisleki, da pri novonastajajoči oblasti ne gre vse v obljubljeni in pričakovani, pravični smeri. Osolnik je bil med redkimi posamezniki, ki so že med porodnimi krči socialistične in federativne Jugoslavije zaznavali drobne razpoke, predhodnice težko premostljivih in s trupli napolnjenih jugoslovanskih brezzen zadnje petine minulega stoletja. Opazil jih je, kot opisuje v knjigi, ob obiskih takrat še bratskih južnoslovanskih partizanskih delegacij v Sloveniji, ob katerih je potihom, a vendar preroško pomislil tudi na možnost samostojne Slovenije. Zaznal

je tudi figo v žepu »bratske« Stalinove Sovjetske zveze, ki se je bolj kot za povojno oblikovanje pravičnih nacionalnih državnih meja zavzemala za lastno korist in gospodovalno politiko. Predvsem pa Osolnik večkrat opozarja na enkratnost in posebnost slovenske Osvobodilne fronte oziroma OF kot znanilke slovenske drugačnosti in politične raznovrstnosti, ki so jo jugoslovanski in domači komunisti skušali zakriti ter onemogočiti.

Knjigo lahko beremo tudi kot narodopisni vir. Skoz Osolnikove zapise je moč spoznati utrip dolenjskega, belokranjskega in gorenjskega podeželjja, način tamkajšnjega življenja, medvojno Novo mesto in njegove ljudi. Knjiga prinaša še številne osebnostno-nravne oznake, opise bivališč, partizanskega delovanja in življenja, takratne kulturne dejavnosti ter drobce, ki številne podatke spreminjajo v tekočo zgodovinsko pripoved. Ob pisanju spominov se avtor kot otrok svojega časa ni mogel povsem izogniti občasni vznesenosti, kljub temu pa mu ob njej in njeni neškodljivosti ne moremo očitati kakšne nostalgije.

Osolnikovi spomini so tako rekoč zgodovina iz prve roke. Ob njihovem prebiranju se sodobni bralec najbližje možno sooča s krutimi dogodki druge svetovne vojne na Slovenskem, z njenimi neprijetnimi izbirami, njihovimi rešitvami in pri njihovem reševanju storjenimi napakami. S številnimi človeškimi usodami, pogumom in z zanosom, s

požrtvovalnostjo, tragiko ter z nerazumljivo zaslepljenostjo na nasprotni strani. Res je, vojna, posebej pa ob osvobodilni še državljanska, v ljudeh budi vse najslabše, a kljub temu so se v časih največje evropske morije našli za ljubezen, sožitje, resnico in lepoto odprti posamezniki, vzorniki, ki jim velja prisluhniti in jih posnemati. Bogdan Osolnik je eden takih.

Ponatis knjige *Ljubezen skozi surovi čas* je uredil Tomaž Koncilija, skoraj petsto strani obsegajoče delo, ki prinaša tudi reprodukcije več kot dvajset pristnih črno-belih fotografij, pa je na novo oblikoval Tomaž Grdin iz novomeškega Studia Enota. Natisnili so jo v nakladi petsto izvodov, naslovnica je izdelana po motivu Božidarja Jakca.

IZTOK HOTKO

Arheologija fotografije

Uroš Abram, fotografska razstava *Made in me*, Galerija Simulaker Novo mesto, 28. maj do 23. junij 2010.

Uporaba lastnega telesa za izdelavo fotografske podobe je tista nenavadna tehnična značilnost, ki povsem prevladuje pri recepciji fotografij iz serije *Made in me* Uroša Abrama. Abram fotografij namreč ni posnel s klasično fotografsko kamero, temveč na način, s katerim je princip delovanja camere obscure prenesel v lastna usta.

Camera obscura je latinski izraz za zatemnjeno sobo (temnico) z luknjo v steni, skozi katero se na nasprotno steno prostora projicira na glavo obrnjena podoba zunanosti. Zakonitosti njenega optičnega delovanja so poznali že v stari kitajski, grški in arabski kulturi. Obstajala je torej že dolgo pred izumom fotografije, brez nje pa fotografije pravzaprav sploh ne bi bilo. Gre za naravni optični pojav, iz katerega izhaja tudi znamenita Platonova alegorija realnosti, ki je zanj le projekcija senc v zatemnjeni jami.

S camera obscura sta na začetku 19. stoletja eksperimentirala Niépce in Daguerre, očeta moderne fotografske kamere, ki jima je projicirano podobo

tudi uspelo trajno »zamrzniti« na slikovnem nosilcu. Abramova fotografska tehnika sicer, natančneje rečeno, izhaja iz tradicije pinhole kamere (fotoparat s točkasto odprtino), s katero sta delala že izumitelja fotografije. Pinhole kamera je preprosta škatlica s svetlobno režo, ki je od camere obscure naprednejša v tem, da že uporablja material, ki je občutljiv na svetlobo (film ali fotografski papir), nima pa še optične leče (objektiva). To je fotografija v najbolj fundamentalni obliki, ki pa jo je Abram v projektu *Made in me* še bolj »oluščil«. Podobno kot ameriški fotograf Jeff Guess v projektih iz osemdesetih let prejšnjega stoletja je namreč namesto zatemnjene škatlice uporabil kar lastno ustno votlino, v katero si je položil košček fotografskega papirja, namesto svetlobne reže (zaslonke) pa uporabil plastični pokrovček embalaže za film, ki mu je izvrtal luknjico in si ga zagodzil med zobe in ustnice. Pri ustvarjanju fotografij se je na tej stopnji izognil uporabi kakršnih koli drugih optičnih ali elektronskih pripomočkov – stroj za izdelovanje podob je postalo njegovo telo.

Formalne značilnosti pinhole fotografije zaznamujeta neobvladljivost in naključnost, kot posledici nenatančnega ekspozicijskega časa in odsotnosti optičnih leč. Manifestirajo se v zamegljenosti, neo-

Kostanjevičan Uroš Abram (na sliki) je fotograf mlajše generacije (rojen leta 1982), diplomant praške Akademije lepih umetnosti (FAMU), ki se je prav z omenjenimi, v Galeriji Simulaker prvič razstavljenimi deli potrdil kot oblikovana avtorska osebnost in obenem opozoril nase slovensko in mednarodno strokovno javnost. Lanskega novembra se je namreč predstavil na sejmu Paris Photo, osrednji prireditvi pariškega meseca fotografije in eni pomembnejših svetovnih prodajnih razstav, povezanih s fotografijo in z novimi mediji, katere poseben poudarek je bil namenjen fotografiji vzhodne in srednje Evrope. Ravno Abramovo delo pa je izmed slovenskih avtorjev (med drugimi Marine Gržinič in Aine Šmid, Toma Brejca, Petra Koštruna, Bojana Salaja, Janeta Štravsca, Romana Uranjeka (IRWIN), Stojana Kerblerja, Klavdija Slubana in Tanje Verlak) vzbudilo največ medijske pozornosti, saj je na primer francoski časopis Les Echos omenil kot najpresenetljivejše fotografije na sejmu prav Abramova dela iz serije *Made in me*. (Foto: Rasto Božič)

mejenosti globine vidnega polja, v nekontroliranih zornih kotih in distorzijah. Te oblikovne lastnosti, ki se ob povečavah na večje slikovne nosilce iz blaga še potencirajo, podeljujejo Abramovim portretom znancev in prijateljev poudarjeno ekspresiven značaj in hipnost v psihološki karakterizaciji.

V ciklu *Made in me* Abram izrablja različne registre fotografskega medija ter ga obenem povezuje s postopki performativnega in elementi body arta. Uporabo prvinskih tehnik pri produkciji fotografske podobe in izrazito rudimentarnost končnega izdelka, ki ga avtor končno digitalizira in prevede v binarno kodo ter zvočni zapis, lahko razumemo kot sklenitev hermenevtičnega kroga. Morda si lahko pomagamo s parafraziranjem Platona o fotografiji kot alegoriji realnosti, ki je najprej res zgolj senca, projekcija v temi camere obscurae, ki pa se utelesi prav v fotografski podobi, da bi se nato v virtualnosti digitalne paradigme zopet dematerializirala. Abramove fotografije so zatorej dokument neposredne, tako rekoč telesne in skrajno intimne izkušnje lastne stvaritve, ki gledalca prisili v razmislek o dispozitivu, ki omogoči nastanek podobe, predvsem pa o njeni krhki in nestabilni realnosti.

RASTO BOŽIČ

Topliške kiparske kolonije

Kiparske kolonije Dolenjske Toplice 2001 – 2005, Kulturno-umetniško društvo Dolenjske Toplice, Dolenjske Toplice 2011.

»Negibne lesene skulpture razkrivajo dih vetra v zibajočih se krošnjah starih dreves in hkrati zau-

stavljene v času poudarjajo bežeče trenutke življenja ...«¹

S skoraj šestletnim zamikom je topliškem kulturno-umetniškemu društvu prve letošnje dni

¹ Jože Kumer.

Marko Pršina in Jože Kumer ob predstavitvi kataloga v Kulturno-kongresnem centru v Dolenjskih Toplicah. (Foto: Rasto Božič)

uspelo izdati katalog petih kiparskih kolonij, ki jih je na pobudo domačina, akademskega slikarja Jožeta Kumra, likovna sekcija društva med letoma 2001 in 2005 priredila ob podpori občine Dolenjske Toplice in tamkajšnjega sestava Term Krka.

Izdelki sodelujočih kipark in kiparjev so se s postavitvijo na prostem v letih po koloniji stopili z okoljem Dolenjskih Toplic. Prireditelji so jih postavili v tamkajšnjem zdraviliškem parku, pri pokopališču, pred krajevnim uradom, leseni reliefi so pritrjeni na zidove gospodarskega poslopja pri avtobusni postaji, Kulturnega doma v Podhosti in občinske sejne sobe, po en kip pa stoji še ob cesti proti Sušicam ter na zelenici pri novem topliškem turističnem naselju.

Ker na območju občine Dolenjske Toplice prevladujejo gozdovi, so se tudi udeleženske in udeleženci kolonij pretežno odločali za kiparjenje v lesu, nekaj pa je bilo tudi poskusov s kamnom in kovanim železom. Poletnih kolonij, ki so potekale pod Kumrovim umetniškim vodstvom, se je skupaj udeležilo enaindvajset kipark in kiparjev, trikrat pa je bil kot ustvarjalec med njimi tudi on.

Leta 2001 so bili med udeleženci prve kolonije Ljubljanki Dragica Čadež Lapajne in Alenka Vidrgar, Cerknjčanka Milena Braniselj, Kočevca Stane Jarm in domači Kumer, ustvarili pa so skulpture: *Kopalka*, sklop *Voda, ogenj in zrak*,

Mobil, *Trpeči* in *Odaliska*². Naslednje leto (2002) so se kolonije udeležili akademski kiparji: Vladimir Gjorčevski, gost iz Makedonije, Dirk Heij, v Dragatušu živeči in delujoči Nizozemec, Metod Frlic iz Poljanske doline, Črnomaljec Jožef Vrščaj in znova domačin Kumer. Ustvarili so: *Strukturo rasti*, *Rast*, *Kompozicijo*, *Kravato* in *Pot v raj*. Leta 2003 so v Dolenjskih Toplicah gostili Mariborčanko Dito Nerat, drugič po vrsti Alenko Vidrgar in Andreja Grošlja s Prevalj na Koroškem, trojici pa se je kot kipar vnovič pridružil Kumer. Na tretji koloniji so nastale skulpture: *Figura*, *Akomodacija*, *Igrivost* in *Kariatida*.

Ustvarjalni gostje kolonije leta 2004 so bili Vrhnčan Bojan Mavsar, vnovič Stane Jarm, že tretjič Alenka Vidrgar in prvič žužemberški umetnostni kovač Robert Struna. Njihova na četrti kiparski koloniji ustvarjena dela nosijo naslove: *Opazovalec*, *Smrekica*, *Življenje* in *Želja*. Na zadnjo kolonijo, leta 2005, so njeni prireditelji povabili akademskega slikarja iz Ruš Draga Moma, grospejskega akademskega kiparja Ervina Potočnika in ljubljanskega akademskega kiparja Silvija Arca Popoviča, ki so v kiparski delavnici pod topliški

² Vrstni red naštetih skulptur se ujema z vrstnim redom naštetih ustvarjalcev posamezne kolonije.

divjimi kostanji ustvarili *Neskončnost, Gracioznost* in *Sogovornika*.

Kot vsestranskega pridruženega člana kolonij je treba omeniti še domačina, izkušenega ljubiteljskega in samoukega kiparja Toneta Zupančiča, ki je udeleženkam in udeležencem z motorno žago pokazal in zaupal marsikakšen mojstrski prijem.

V katalogu, za katerega je osrednje besedilo in strokovno tolmačenje prispeval Jože Kumer, drugo pa Petra Vencelj, so s fotografijami domačina Marka Pršine objavljene vse omenjene skulpture, njihovi posamezni deli in utrinki iz kolonij. Oblikoval ga je Marko Pršina, njegov izid sta omogo-

čila Občina Dolenjske Toplice in Terme Krka, natisnili so ga pri Grafiki Špes v Novem mestu ter Razvedrilu v Ljubljani.

Katalog so javno predstavili 5. februarja ob odprtju razstave s simboličnim naslovom *Epilog*, ki so jo z ob drugačnih priložnostih nastalih manjših plastikah večine na kolonijah sodelujočih kipark in kiparjev pripravili v avli Kulturno-kongresnega središča v Dolenjskih Toplicah. Razstava je bila odprta do 5. marca.

Fotografije skulptur topliških kiparskih kolonij avtorja Marka Pršine je likovni urednik revije Janko Orač izbral za likovno opreme pričujoče številke Rasti.

MATEJA KAMBIČ

Večer z Jadranko Matić Zupančič

S koncem minulega leta je svojo poklicno pot zaključila dolgoletna sodelavka novomeške Knjižnice Mirana Jarca Jadranka Zupančič, bibliotekarka, voditeljica prireditev in literarnih večerov, publicistka, prevajalka ter pesnica. V javnosti je najbolj znana po prireditvah, s katerimi je spleta vezi med knjižnico in mestom. Ker gre za vsestransko osebnost, ki se je izkazala na številnih področjih, smo se v knjižnici odločili, da se sodelavcem in širši javnosti enkrat tudi sama predstavi.

V tesno napolnjeni dvorani je delo Zupančičeve predstavila sodelavka novomeške knjižnice Vanja Štrasner Kastelic, po kateri povzemam naslednje besede.

Jadranka Matić, poročena Zupančič, se je leta 1974 iz Karlovca, kjer je v dijaških letih začela pesniti, priselila v Novo mesto, kjer je kot profesorica jugoslovanskih jezikov in primerjalne književnosti

ter kot prevajalka iskala službo. Tam se je poročila in si ustvarila družino. Pot jo je na nek način vodila h koreninam – njena babica je bila namreč Slovenka. Leta 1975 je dobila službo v novomeški knjižnici, kjer je bila zaposlena vse do upokojitve.

S Knjižnico Mirana Jarca je bibliotekarska svetovalka Zupančičeva sklenila neločljivo prijateljstvo. V 35 letih je opravljala najrazličnejša strokovna dela: bila je izposojevalka in informatorka, vodja matične službe, plodovita publicistka, avtorica mnogih tematskih razstav, od leta 1993 je orala ledino danes že tradicionalnega sodelovanja s Knjižnico Ivana Gorana Kovačiča v Karlovcu, vzpostavila je knjižnične vezi s številnimi območnimi društvi in ustanovami, v zadnjih 15 letih pa s svojim tankočutnim in temperamentnim vodenjem knjižničnih literarnih večerov zaznamovala tako matično ustanovo kot širši kulturni prostor. Nemogoče bi bilo naštetati vse razstave in prireditve,

ki jih je pripravila v knjižnici ali izven nje. Dejstvo je, da se je učila razstavne dejavnosti pri velikem mojstru, prvem upravniku novomeške knjižnice, Bogu Komelju. S predstavitvami in razstavami o slovenskih književnikih, gostih Dolenjskega knjižnega sejma, je med letoma 1978 in 2010 zaznamovala tudi ta osrednji pokrajinski knjižni dogodek. Ker ji pero ni tuje, je svoje delo in knjižnično dejavnost predstavljala v strokovnih revijah in medijih – reviji *Rast*, *Knjižnici*, *Knjižničarskih novicah*, *Dolenjskem listu* in še nekaterih. Pisala je o dogodkih in novostih v knjižnici, uporabnikih s posebnimi potrebami, medkulturnih odnosih in skrbi za pripadnike drugih etničnih skupin, skrbi za Slovence in slovensko knjigo na Hrvaškem, šolskih knjižnicah ter seveda o besedni umetnosti kot univerzumu, ki mu je zavezana vsaka knjižnica. Uredila je tudi nekaj publikacij, na primer zbornik ob 10. obletnici sodelovanja s karlovško knjižnico (2003) in zbornik *Mednarodni dan gluhih* (2004). Z izrednim čutom za iskanje in zbiranje podatkov je soustvarjala *Biografski leksikon Dolenjske*, ki ga je zasnoval pokojni profesor in bibliotekar Karel Bačer. Nekaj posebnega pa so gotovo njeni literarni večeri oziroma srečanja s številnimi slovenskimi in tudi tujimi umetniki, predstavitve leposlovnih in strokovnih knjig, njihovih avtorjev, odprtja razstav ter vodenja vsakršnih prireditev. Le kdo bi lahko pozabil Jadrankino večje krmarjenje skozi pogovor z gostom in ob koncu večera ostal ravnodušen ob znanju, pristranski milini ter vedrini, ki jih je brez izjeme vlagala v prav vsako prireditev? Vedno je prebrala vse knjige, ki so bile predmet predstavitve, se poglobljeno in natančno pripravila na pogovor z gostom, skrbela za jezikovno pravilnost, prišla kateri koli dan ob kateri koli uri, gostoljubno počakala, da je knjižnico zapustil zadnji obiskovalec, in če ni šlo drugače – tudi pospravila, kar je bilo potrebno. Njene uvodne predstavitve gostov so bile tako izčrpne, da so ti sami pozorno in navdušeno prisluhnil lastni biografiji ter življenjskim dosežkom. Njen znameniti stavek tik pred kakšno večjo, zahtevno prireditvijo se je glasil: »Samo to še preživimo, pa smo na konju!« V šali je dodala: »Samo konja pa od nikoder!«

Obiskovalcem knjižnice je razprla živopisen kalejdoskop znanih Slovencev, Toneta Pavčka, Bo-

Jadranka Matić Zupančič v Knjižnici Mirana Jarca, december 2010. (Foto: Rasto Božič)

risa A. Novaka, Evalda Flisarja, Draga Jančarja, Milčka in Miklavža Komelja, Bogdana Osolnika, Tatjane Jakac, Francija Šalija, Barice Smole, Matjaža Brulca in še in še.

Jadranka Zupančič pa je tudi sama umetnica – pesnica in prevajalka. Doslej je izdala tri pesniške zbirke. Leta 1987 zbirko v hrvaščini *Jezik u nastajanju*, leta 1995 dvojezično zbirko *Paralelni glas* ter leta 2000 zbirko v slovenščini *Zasuti ocean*. Svoje pesmi objavlja v revijah *Rast*, *Sodobnost*, *Primorska srečanja*, zbornikih, kot so *Pejzaži čuda* (1988), *Enaindvajset* (1999), *Rijeka riječi/Reka besed* (2005), lani pa je izšla publikacija v slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku *Na preprogi iz zvezd*. Zupančičeva se rada udeležuje literarnih srečanj pripadnikov drugih narodov v Sloveniji, bila je članica novomeškega Literarnega kluba Dragotina Ketteja, ukvarja pa se tudi s prevajanjem slovenske poezije v hrvaščino – Borisa A. Novaka, Daneta Zajca, Tomaža Šalamuna, Milana Dekleve, Borisa Jukića in drugih. Leta 2000 je za svojo predano poklicno pot prejela Čopovo diplomo, najvišje knjižničarsko priznanje, leta 2002 pa za pomembnejše trajne uspehe na kulturnem in literarnem področju občinsko Trdinovo nagrado.

Pisateljica Barica Smole je v intervjuju z njo zapisala, da je to hrvaško slovenska pesnica, ki s svojo umetnostjo in poklicnim delovanjem nenehno plete vezi. Vezi med ljudmi, vezi med jeziki, besedami, vezi med zapisano preteklostjo in neznano prihodnostjo. Kot nam je zaupala tik pred upokojitvijo, se bo sedaj, kot pač vsi upokojenci, končno lahko ukvarjala z vsem, za kar doslej ni bilo časa.

In prav nič presenečeni nismo, da je na prvo mesto postavila knjigo.

Po predstavitvi Štrasner Kasteličeve je drugi del večera potekal v znaku pogovora z Zupančičevo, ki ga je vodila pesnica in sodelavka območnega Javnega sklada za kulturne dejavnosti Klavdija Kotar. Kot je poudarila Zupančičeva, je treba avtorja, sploh pa njegovo delo, dodobra spoznati, saj lahko le na takšen način pripraviš strokovno, izčrpno in hkrati za obiskovalce zanimivo predstavitev. Pri tem je opozorila na delo v katalogu, ki ga je v knjižnici nekaj časa opravljala, to pa ji je omogočalo lažje sledenje novim knjižnim izdajam.

Veliko energije je namenila tudi povezovanju novomeške knjižnice s karlovško. Skrbela je za gradivo, namenjeno Slovencem na Hrvaškem in za povezovanje literatov teh dveh mest. V pesniški zbirki *Reka besed/Rijeka riječi* je sodelovala v organizacijskem in vsebinskem smislu, zanjo pa je tudi prispevala nekaj lastnih pesmi. Njen čut za medkulturni dialog je bil še posebej izrazit pri so-

delovanju z Društvom za razvijanje prostovoljnega dela, kjer je pripomogla k povezovanju tujejezičnih literatov Dolenjske. Kot je pojasnila, je dvojezičnost samo v določenih trenutkih doživljala kot prekletstvo, sicer pa gre dejansko za prednost, nadgradnjo in možnost sledenja dvema svetovoma hkrati. Ko gre za srečanja tujejezičnih literarnih ustvarjalcev v Sloveniji, ki pišejo v maternem jeziku, je treba povedati, da je več kot dvajset let soustvarjala projekt *Sosed tvojega brega*, ki poteka na državni ravni preko Javnega sklada za kulturne dejavnosti. Na enem takih srečanj je tudi sama pričela pesniti v slovenskem jeziku. Še sama si ni znala pojasniti, kako je prišlo do tega prehoda.

Čeprav je Zupančičeva z novim letom postala upokojenka, pa to še ne pomeni, da se je od Knjižnice Mirana Jarca dokončno poslovila. Tudi v bodoče bo nastopala kot voditeljica literarnih prireditev, ki smo jih v knjižnici poimenovali Večer z Jadranko. Vsekakor naša cenjena kolegica na upokojitev ne gleda kot na konec ustvarjalnega obdobja, temveč je to zanjo priložnost za nov začetek.

✓
✓

Bojan Mavsar: *OPAZOVALEC*,
2004, les

- IZDAJATELJICA** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojzij Muhič
- SOIZDAJATELJICE** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Založba Goga
- SVET REVIJE** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštinc (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjigarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO** Rasto Božič (glavni in odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** kultura.novomesto.si/si/revija-rast/
- LEKTOR** Peter Štefančič
- NAROČNINA** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI** Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.
- NAKLADA** 500 izvodov
- PRELOM** Studio Enota, Tomaž Grdin
- TISK** Tisk Šepic d.o.o.
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odstotka.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice in družba Krka.

82
RAST
2011

201104410,1

COBISS

KUJIZIČNA M. JAVNA
POSREDOVALNA ZBIRKA - ZA NOVO MESTO

MESTNA OBČINA NOVO MESTO

ISSN 97703536750

9 770353 675002

0 0132

CENA: 4,20 EUR